

Masarykova univerzita
Ekonomicko-správní fakulta

Studijní obor: Regionální rozvoj a správa

EVROPSKÝ CESTOVNÍ RUCH.
SOUČASNÝ STAV A PERSPEKTIVY.

European Tourism – Current Situation and Perspectives

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:
RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Autor:
Libor Sádlik

Brno, duben 2006

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Pro: **LIBOR SÁDLÍK**
Obor: Regionální rozvoj a správa

Název tématu:

Evropský cestovní ruch. Současný stav a perspektivy.
European Tourism – Current Situation and Perspectives

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce: Analýza a hodnocení vývoje cestovního ruchu a jeho budoucích trendů v Evropě
Postup práce a použité metody: Statistická a komparační analýza vývoje cestovního ruchu v Evropě a v jejích regionech -časová a regionální (hlavní formy cestovního ruchu, ubytovací základna, druhé bydlení, domácí a zahraniční návštěvnost)
Problémové oblasti: cestovní ruch, ekonomický a sociální přínos cestovního ruchu, regionální diference v postavení cestovního ruchu v zemích Evropy

Obsah práce:

- Úvod
- Teoreticko-metodická východiska pro zpracování diplomové práce (hypotéza, cíle, metody práce)
- Ekonomický význam a postavení cestovního ruchu v Evropě (příjmy, zaměstnanost, sociální faktor)
- Stručný vývoj a současný stav evropského cestovního ruchu (domácí a mezinárodní)
- Funkčně-prostorové rozložení cestovního ruchu v Evropě (analýza nejvýznamnějších zemí a hlavních turistických regionů, rozhodující druhy a formy)
- Perspektivy dalšího rozvoje cestovního ruchu v Evropě (koncepte, strategie očekávané trendy rozvoje cestovního ruchu - cíle, priority a nástroje evropské politiky cestovního ruchu a politiky vybraných evropských zemí)
- Závěry a doporučení

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: cca 60 - 70 stran

Seznam odborné literatury:

- Report on community Measures Affecting Tourism. Brusel 2000.
- EU-Maßnahmen zur Förderung von Tourismusunternehmen und Tourismuszielen. Brusel, 2000.
- THE EUROPEAN TOURISM INDUSTRY. A multi-sector with dynamic markets. EU, Brusel 2004.
- HOW EUROPEANS GO ON HOLIDAY. Statistics in focus. 2003.
- European tourism forum 2002. EU, Brusel 2002.
- European tourism. EU, Brusel 2003.
- <http://europa.eu.int>
- <http://www.world-tourism.org/>

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Datum zadání diplomové práce: 18.3. 2005

Termín odevzdání diplomové práce: 22.4. 2006

doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.
*vedoucí katedry regionální ekonomie
a správy ESF MU v Brně*

doc. JUDr. Ivan Malý, CSc.
děkan ESF MU v Brně

V Brně dne 19. března 2005

Jméno a příjmení autora: **Libor Sádlik**
Název diplomové práce: **Evropský cestovní ruch. Současný stav a perspektivy.**
Název v angličtině: **European Tourism – Current Situation and Perspectives.**
Katedra: **Regionální ekonomie a správa**
Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.**
Rok obhajoby: **2006**

Anotace

Cílem diplomové práce je analýza a hodnocení vývoje cestovního ruchu v Evropě. První část popisuje teoretický rámec problematiky cestovního ruchu, tj. objasnění základních pojmů, metodiku statistického sledování, politiku cestovního ruchu, ekonomický význam a postavení cestovního ruchu. Hlavní část práce je zaměřena na funkčně-prostorové rozložení cestovního ruchu v zemích střední, východní a jižní Evropy. Analýza cestovního ruchu je provedena na úrovni států a jejich regionů.

Annotation

The diploma thesis is focused on analysis and evaluation of the evolution of European tourism. The first part describes a theoretical framework of the tourism issue, i.e. illustration of basic concepts, statistical monitoring methodology, tourism policy, economic importance and status of the tourism. The main part of the diploma thesis is focused on functionally-spatial setout of tourism movement in the Central, East and South European countries. The analysis is carried out at the level of the countries and their regions.

Klíčová slova

Cestovní ruch, návštěvnost, příjezdový a výjezdový cestovní ruch, příjmy a výdaje v cestovním ruchu, satelitní účet cestovního ruchu, politika cestovního ruchu

Keywords

Tourism, visit rate, inbound and outbound tourism, tourism receipts and expenditure, tourism satellite account, tourism policy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Evropský cestovní ruch. Současný stav a perspektivy* vypracoval samostatně pod vedením RNDr. Jiřího Vystoupila, CSc. a uvedl v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Brně dne 22. dubna 2006

vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval RNDr. Jiřímu Vystoupilovi, CSc. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	9
1 TEORETICKO-METODICKÁ VÝCHODISKA	11
1.1 OBECNÉ VYMEZENÍ A DEFINOVÁNÍ CESTOVNÍHO RUCHU	11
1.2 ZÁKLADNÍ POJMY V CESTOVNÍM RUCHU	11
1.3 STATISTICKÉ SLEDOVÁNÍ CESTOVNÍHO RUCHU	13
1.4 SATELITNÍ ÚČET	14
1.4.1 <i>Historie Satelitního účtu cestovního ruchu</i>	14
1.4.2 <i>Účel a cíl Satelitního účtu cestovního ruchu</i>	15
1.4.3 <i>Základní metodologické dokumenty k sestavování Satelitního účtu</i>	16
2 EKONOMICKÝ VÝZNAM CESTOVNÍHO RUCHU	16
2.1 CESTOVNÍ RUCH A SPOTŘEBA OBYVATELSTVA	16
2.2 CESTOVNÍ RUCH A ODVĚTVOVÁ STRUKTURA EKONOMIKY	17
2.3 CESTOVNÍ RUCH V OBLASTI PODNIKATELSKÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ A ZAMĚSTNANOSTI ...	17
2.4 CESTOVNÍ RUCH A ROZVOJ ÚZEMNÍCH CELKŮ	17
2.5 GLOBÁLNÍ DOPADY CESTOVNÍHO RUCHU NA EKONOMIKU	18
3 INSTITUCIONÁLNÍ POSTAVENÍ CESTOVNÍHO RUCHU	18
3.1 POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU	18
3.1.1 <i>Obecná politika cestovního ruchu</i>	18
3.1.2 <i>Regulace cestovního ruchu</i>	19
3.1.3 <i>Prostředí určující politiku cestovního ruchu</i>	19
3.1.4 <i>Cíle a nástroje politiky cestovního ruchu</i>	19
3.1.5 <i>Nositelé politiky cestovního ruchu</i>	20
3.2 POLITIKA CESTOVNÍHO RUCHU EVROPSKÉ UNIE	20
3.2.1 <i>Obnovená evropská politika cestovního ruchu</i>	21
3.2.2 <i>Podpora cestovního ruchu na národní úrovni</i>	23
3.3 ORGANIZACE CESTOVNÍHO RUCHU	24
3.3.1 <i>Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj</i>	24
3.3.2 <i>Světová organizace cestovního ruchu</i>	24
3.3.3 <i>Světová rada cestování a cestovního ruchu</i>	25
3.3.4 <i>Evropská komise cestovního ruchu</i>	25
3.3.5 <i>Evropská skupina pro cestovní ruch</i>	25
3.3.6 <i>Eurostat</i>	26
4 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU	26
4.1 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE PŘEVAŽUJÍCÍ MOTIVACE ÚČASTI NA CESTOVNÍM RUCHU 27	
4.2 CESTOVNÍ RUCH DLE MÍSTA REALIZACE	27
4.3 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE VZTAHU K PLATEBNÍ BILANCI	27
4.4 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE DÉLKY POBYTU	28
4.5 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE ZPŮSOBU ZABEZPEČENÍ CESTY A POBYTU	28
4.6 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE POČTU ÚČASTNÍKŮ	28
4.7 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE ZPŮSOBU FINANCOVÁNÍ	28
4.8 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE VĚKU ÚČASTNÍKŮ	28

4.9	TYPY CESTOVNÍHO RUCHU DLE PŘEVAŽUJÍCÍHO PROSTŘEDÍ POBYTU	28
5	VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU	29
5.1	HISTORIE CESTOVNÍHO RUCHU	29
5.2	SOUČASNÉ TRENDY CESTOVNÍHO RUCHU	30
6	CESTOVNÍ RUCH EVROPY	32
6.1	STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	36
6.1.1	<i>Česká Republika</i>	37
6.1.2	<i>Slovensko</i>	39
6.1.3	<i>Polsko</i>	41
6.1.4	<i>Maďarsko</i>	43
6.1.5	<i>Pobaltské státy</i>	45
6.1.6	<i>Ostatní země střední a východní Evropy</i>	47
6.2	JIŽNÍ EVROPA	51
6.2.1	<i>Itálie</i>	52
6.2.2	<i>Španělsko</i>	54
6.2.3	<i>Portugalsko</i>	57
6.2.4	<i>Řecko</i>	59
6.2.5	<i>Slovinsko</i>	61
6.2.6	<i>Chorvatsko</i>	63
6.2.7	<i>Ostatní země jižní Evropy</i>	65
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ	73
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	75
	SEZNAM PŘÍLOH	76

ÚVOD

Cestovní ruch se v současnosti dostal do pozice jednoho z nejdynamičtější se rozvíjejících hospodářských odvětví. První základy cestování přinesly již starověké civilizace jako přirozený faktor jejich rozvoje (cesty za obchodem, stěhování národů, válečné výpravy a kolonie, poutě věřících atd.). Mohutný rozmach cestování podpořil technický pokrok společnosti, především rozvoj dopravy (železniční, lodní, automobilové a letecké), což vyvolalo navazující rozvoj dopravní infrastruktury a s tím i rozvoj doprovodných služeb cestovního ruchu (ubytování, stravování, služby průvodců, horské služby, atd.).

Od 50. let 20. století se mezinárodní cestovní ruch začal mohutně rozvíjet. Počet turistických příjezdů v Evropě od roku 1950 až do roku 2004 vzrostl téměř 25krát, což představuje průměrný roční růst 6,2 %. I v následujících letech se očekává růst mezinárodního cestovního ruchu, i když by se tento růst měl mírně zpomalit. V celosvětovém pohledu je Evropa nejvýznamnější turistickou oblastí, protože se na celkových mezinárodních příjezdech celého světa podílí okolo 55 %. V rámci Evropy se cestovní ruch společně s navazujícími odvětvími na tvorbě celoevropského HDP podílí 10 - 11 % a poskytuje okolo 24 mil. pracovních míst, což představuje opět 10 - 11 % celkové evropské zaměstnanosti. Demografické změny, globalizace a vývoj v dopravě patří k rozhodujícím faktorům, které určují velmi rychlý růst tohoto odvětví. Na vývoj cestovního ruchu Evropy mají vliv také nedávné politické a společenské změny, jako např. válka na Balkáně, pád totalitních režimů zemí střední a východní Evropy nebo teroristické útoky v Madridu.

Cestovní ruch v současné době skýtá mimořádný ekonomický, kulturní a sociální potenciál. Z ekonomického hlediska přináší cestovní ruch významné multiplikační efekty vyvolávající zvýšení počtu pracovních příležitostí a rozvoj zaměstnanosti, stejně tak i rozvoj malých a středních podnikatelských subjektů v cestovním ruchu a navazujících odvětví. Dále je cestovní ruch přínosný tím, že vytváří příjmy státních a místních rozpočtů, významně se podílí na tvorbě národního i regionálního hrubého domácího produktu, přispívá k rozvoji v oblastech potýkajících se s průmyslovým či venkovským úpadkem, pozitivně ovlivňuje platební bilanci země a jeho rozvoj podporuje další investiční aktivity. Vedle ekonomických aspektů dochází díky cestovnímu ruchu k seznamování se s jinými lidmi a místy, jejich kulturními a sociálními hodnotami a dědictvím, což napomáhá k chápání odlišných kultur a podpoře sociální soudržnosti. Nové příležitosti rozvoje cestovního ruchu přináší také nedávné rozšíření Evropské unie o deset nových členských zemí patřících zejména do oblasti střední a východní Evropy. Toto rozšíření zvyšuje nabídku produktů cestovního ruchu jak v rámci Evropy, tak i ve srovnání s dalšími subregiony.

Základním cílem práce je analýza a hodnocení cestovního ruchu střední, východní a jižní Evropy a odhad budoucích trendů evropského cestovního ruchu. Samotná analýza používá statistická data, jejichž sledování a vedení není dostatečně metodicky a institucionálně sjednoceno. Tím dochází ke zkreslení obrazu skutečného významu cestovního ruchu. Proto se práce snaží vycházet z jednotných dat umožňujících lepší hodnocení a vzájemnou komparaci. Analýza a hodnocení se zaměří na ekonomický význam cestovního ruchu, tj. jeho podíl na celkovém národním HDP a zaměstnanosti včetně výsledku platební bilance cestovního ruchu, dále zhodnotí nabídku ubytování vyjádřenou počtem ubytovacích zařízení společně s jejich lůžkovou kapacitou a v neposlední řadě zanalyzuje příjezdový a výjezdový cestovní ruch na národní i regionální úrovni.

Pro určení zaměstnanosti a tvorby HDP v cestovním ruchu se v této práci použijí hodnoty ekonomiky i průmyslu cestovního ruchu. Tím se vymezí význam cestovního ruchu jak v širším, tak i v užším pojetí. Pro vyjádření počtu ubytovacích zařízení se používá statisticky sledovaná kategorie všech kolektivních ubytovacích zařízení, která zahrnuje počet hotelů a podobných zařízení, turistických kempů, prázdninových obydlí a ostatních kolektivních ubytovacích zařízení. V rámci této kategorie zařízení je pak posuzována lůžková kapacita, příjezdový a výjezdový cestovní ruch. Vedle absolutní hodnoty příjezdového cestovního ruchu jsou pro lepší vypovídací schopnost vyjádřeny turistické příjezdy do všech kolektivních ubytovacích zařízení v relativní hodnotě. Pro nejvěrohodnější vyjádření současného stavu cestovního ruchu Evropy se v této práci vychází z nejaktuálnějších dostupných statistik za rok 2004. Na případné odchylky je v textu upozorněno.

V závěru práce budou na základě vývoje a současných trendů cestovního ruchu vymezeny možné budoucí trendy turismu v Evropě a současně bude proveden návrh opatření vedoucí k rozvoji, popř. udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu.

1 TEORETICKO-METODICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Obecné vymezení a definování cestovního ruchu

Cestování a cestovní ruch se vyvíjí od počátku civilizace lidstva, kdy se člověk vydával na první výpravy postupně po kontinentech, po vodě, vzduchem a nakonec i vesmírem. Dnes se stal cestovní ruch nedílnou součástí moderního člověka a každý rok dává do pohybu velké množství lidí. Hlavní motiv tohoto pohybu lidí je záměrná změna prostředí, čímž lidé uspokojují některé ze svých potřeb (potřeba odpočinku, poznání, pohybu, kulturních a estetických zážitků a další), protože jejich běžné životní prostředí neposkytuje dostatek možností a příležitostí k uspokojení těchto potřeb, popřípadě neumožňuje dostatečnou kvalitu jejich uspokojení. [1]

Díky této touze uspokojovat lidské potřeby se cestovní ruch stal i výrazným ekonomickým fenoménem, tzn. zabezpečuje širokou škálu ekonomických činností (služeb a zboží) a zároveň se stává i faktorem regionálního rozvoje, národních ekonomik i ekonomiky světové. Cestovní ruch můžeme tedy chápat jako

- způsob uspokojování potřeb, tedy jako oblast spotřeby
- oblast podnikatelských příležitostí a jako významnou součást ekonomiky společnosti. [1]

Úsilí řady mezinárodních organizací sjednotit definici cestovního ruchu jako bázi pro potřeby statistického sledování a srovnávání vedlo na Mezinárodní konferenci o statistice cestovního ruchu v kanadské Ottawě (1991)¹ k unifikaci základních pojmů souvisejících s cestovním ruchem a cestováním na národní i mezinárodní úrovni. Za cestovní ruch (tourism) se tedy považuje činnost osoby, cestující na přechodnou dobu² do místa mimo její trvalé bydliště, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávat výdělečnou činnost v navštíveném místě (trvalý či přechodný pracovní poměr). Tato definice vylučuje z pojmu cestovní ruch:

- cesty v rámci místa trvalého bydliště,
- pravidelné cesty do zahraničí,
- dočasné přistěhování za prací,
- dlouhodobé migrace [2].

1.2 Základní pojmy v cestovním ruchu

Společně s definováním pojmu cestovní ruch bylo nutné vymezit a sjednotit také terminologii dalších pojmů přímo souvisejících s tímto oborem a uvést rozdíly mezi nimi. Účelem unifikace bylo umožnění jednotného sběru dat a zpracování statistických údajů o cestovním ruchu.

Cestovní ruch zahrnuje aktivity osob, převážně za účelem využití volného času poznáváním a rekreací, které cestují a pobývají v místech mimo jejich bydliště po dobu nepřesahující jeden rok, respektive 6 měsíců. Pro cestovní ruch jsou podstatné tři skutečnosti: změna místa, dočasnost pobytu, nevýdělečný charakter pobytu v navštíveném místě [3].

¹ International Conference on Travel and Tourism Statistic. Conference Resolutions WTO, Ottawa, July 1991

² U mezinárodního cestovního ruchu tato doba činí 1 rok, u domácího cestovního ruchu 6 měsíců

Cestování je širším pojmem než cestovní ruch a zahrnuje i jiné cestovní důvody, např. služební, obchodní nebo studijní [3].

Rekreace jako součást cestovního ruchu zahrnuje fyzický a duševní odpočinek, ale na druhou stranu jej i přesahuje, neboť zahrnuje i odpočinkové aktivity v místě bydliště [3].

Turistika jako součást cestovního ruchu je jeho aktivní forma [3].

K výše uvedené terminologii se vztahuje také rozlišení různých typů účastníků cestovního ruchu z pohledu domácího i mezinárodního cestovního ruchu [1].

a) Stálý obyvatel (rezident)

- V mezinárodním cestovním ruchu jde o osobu, která ve vztahu k určité zemi v této žije alespoň jeden rok před příjezdem do jiné země na dobu kratší jednoho roku.
- V domácím cestovním ruchu je to osoba, která ve vztahu k danému místu v tomto žije alespoň šest po sobě jdoucích měsíců před příjezdem do jiného místa na dobu kratší šesti měsíců.

b) Návštěvník (visitor)

- V mezinárodním cestovním ruchu je osoba, která cestuje do jiné země než v níž má své trvalé bydliště na dobu nepřekračující jeden rok, přičemž hlavní účel její cesty je nevýdělečná činnost v navštívené zemi.
- V domácím cestovním ruchu je návštěvníkem osoba, která má trvalé bydliště v dané zemi, cestující na jiné místo v zemi mimo své bydliště na dobu kratší než šest měsíců, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

c) Turista (tourist)

- V mezinárodním cestovním ruchu jde o osobu cestující do jiné země než v níž má své obvyklé bydliště na dobu zahrnující alespoň jedno přenocování, avšak ne delší jednoho roku a hlavním účelem její cesty není výkon výdělečné činnosti v navštívené zemi.
- V domácím cestovním ruchu je za turistu považována osoba trvale usídlena v zemi, která cestuje do jiného místa odlišného od jejího bydliště (v téže zemi), na dobu zahrnující alespoň jedno přenocování, ne však na dobu delší šesti měsíců a hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

V závislosti na délce pobytu³ pak rozlišujeme *turistu na dovolené* – tj. turista setrvávající na daném místě více než určitý počet nocí nebo dnů, a *turistu krátkodobě pobývajícího* – tj. turista cestující po dobu, která nepřekračuje tento limit, ale trvá déle než 24 hodin a zahrnuje pobyt alespoň s jedním přenocováním.

d) Výletník (excursionist, sameday visitor)

- V mezinárodním cestovním ruchu je výletníkem osoba, která cestuje do jiné země než v níž má své trvalé bydliště na dobu kratší než 24 hodin, aniž by v navštívené zemi přenocovala, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštívené zemi.

³ Časová hranice oddělující krátkodobý cestovní ruch od dlouhodobého je tři dny, ale bohužel není ve všech zemích přijímána stejně – např. v Belgii jsou to čtyři dny, v Německu je to pět dnů.

- V domácím cestovním ruchu je výletníkem osoba trvale usídlená v dané zemi, která cestuje do místa odlišného od místa jejího trvalého bydliště na dobu kratší než 24 hodin, aniž by v navštíveném místě přenocovala, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

Na cestovním ruchu se podílejí i další skupiny osob, u kterých můžeme hovořit o cestování, pohybu či přesunu. I když tyto osoby nejsou zahrnovány do kategorií rezident, návštěvník, turista, výletník, podílí se na spotřebě a rozvoji cestovního ruchu. Jde například o přistěhovalce, studenty, obchodní cestující atd. [1,3].

Cestovní ruch zahrnuje dvě základní složky, jimiž jsou objekt a subjekt.

a) Objekt cestovního ruchu – jde o neosobní předpoklady realizace cestovního ruchu

- rekreační prostor
- materiálně-technická základna

b) Subjekt cestovního ruchu – složky při poskytování i čerpání služeb v rámci cestovního ruchu

- účastníci cestovního ruchu
- pracovníci ve sféře cestovního ruchu
- orgány a organizace cestovního ruchu [3]

Vnitřní cestovní ruch (domestic tourism) – zahrnuje domácí cestovní ruch (internal tourism), tj. cestování obyvatel země po vlastní zemi a příjezdový zahraniční cestovní ruch (inbound tourism), návštěvy cizinců v dané zemi.

Národní cestovní ruch (national tourism) – zahrnuje domácí cestovní ruch (internal tourism) a výjezdový zahraniční cestovní ruch (outbound tourism), tj. návštěvy obyvatel dané země v jiných zemích.

Mezinárodní cestovní ruch (international tourism) – zahrnuje příjezdový zahraniční cestovní ruch (inbound tourism) a výjezdový zahraniční cestovní ruch (outbound tourism).

1.3 Statistické sledování cestovního ruchu

Pro sledování výkonnosti cestovního ruchu či jako podklad pro tvorbu strategických národních, regionálních i marketingových plánů jsou statistické údaje důležitým nástrojem. Problematické ve sběru a sestavování světových statistik cestovního ruchu je nejednotnost postupů ve sběru a zpracování dat a rozdílná kompletace vedení údajů u různých států. O jednotu statistických metodik, sjednocení odborné terminologie a geografického členění světa usiluje mimo jiné mezivládní organizace World Tourism Organization (WTO), založená roku 1945 se sídlem v Madridu a sdružující 130 států. [4]

Tradiční statistika zachycuje cestovní ruch metodou zkoumání a metodou místa pobytu. Metoda zkoumání zaznamenává účastníky cestovního ruchu při přechodu hranic a porovnáním počtu příjezdů a odjezdů zjišťuje délku pobytu účastníků. Metoda místa pohybu zjišťuje počty účastníků cestovního ruchu přímo v místě pobytu, což umožňuje sledovat jak příjezdy, tak i přenocování. Obě metody mají své přednosti i nedostatky, a tak nejvíce informací poskytuje kombinace obou metod. Zachycují nejen účastníky cestovního ruchu, ale i účastníky kongresů, obchodně a služebně cestující a cestující z jiných důvodů. [5]

Mezinárodní statistika cestovního ruchu tedy nejčastěji používá údaje o příjezdech do dané země. Sleduje však také údaje o devizových příjmech z aktivního cestovního ruchu a o výdajích za pasivní cestovní ruch nebo devizové saldo příjmů a výdajů za cestovní ruch. Do příjmových a výdajových statistik se nezapočítávají výsledky mezinárodní dopravy. Při použití statistických údajů může dojít k různým zkreslením. Např. díky administrativnímu a politickému uspořádání státních hranic může být rozdílný pohled na rozlišování národního/mezinárodního cestovního ruchu⁴ [4].

Cestovní ruch zachycuje aktivity jedince, cestování a pobyt v jiném než ve svém obvyklém prostředí. Pro statistická měření mezinárodního cestovního ruchu se především používá:

a) Mezinárodní příjezdový cestovní ruch – je obecnou měrnou jednotkou statistiky mezinárodního cestovního ruchu. Tato statistika zachycuje počet příjezdů, nikoliv počet osob. Tzn. jedné osobě se počítá tolik příjezdů do cizí země, kolik za dané období uskuteční, přičemž za osobu je považován zahraniční návštěvník.

V tomto pojetí se sledují data v sériích:

TF – mezinárodní turistické příjezdy na hranice (bez jednodenních návštěvníků)

VF – mezinárodní příjezdy návštěvníků na hranice (turisté + jednodenní návštěvníci)

THS – mezinárodní turistické příjezdy do hotelů a podobných zařízení

TCE – mezinárodní turistické příjezdy do všech hromadných ubytovacích zařízení

NHS – počet nocí strávených v hotelech a podobných zařízeních v mezinárodním CR

NCE – počet nocí strávených v hromadných ubytovacích zařízeních v mezinárodním

b) mezinárodní výjezdový cestovní ruch – zahrnuje množství uskutečněných cest domácích rezidentů do zahraničí ve sledovaném období

c) příjmy mezinárodního cestovního ruchu – představují veškeré výdaje mezinárodních návštěvníků v oblasti turismu včetně výdaje domácím přepravcům v dopravě

d) výdaje mezinárodního cestovního ruchu – veškeré výdaje domácích návštěvníků v zahraničí v odvětví turismu včetně plateb zahraničním přepravcům. [1,3,4]

1.4 Satelitní účet

1.4.1 Historie Satelitního účtu cestovního ruchu

Historie Satelitního účtu (TSA – Tourism Satellite Account) začíná v 80. letech, kdy se řada světových organizací cestovního ruchu snažila najít a zavést jednotný mezinárodní standard měření ekonomických přínosů cestovního ruchu. V této době vedla Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) evidenci ve formě ekonomických účtů turistiky. V roce 1991 definovala WTO požadavek „Jednotné statistiky cestovního ruchu“ pro potřeby ekonomické analýzy průzkumu trhu, měření přínosů turismu pro ekonomiku a pro prognózy vývoje v cestovním ruchu [3]. Na základě schválení dvou dokumentů v oblasti statistiky

⁴ Např. občan Washingtonu při cestě na dovolenou do Kalifornie překonává vzdálenost 4500 km a přitom zůstává účastníkem domácího cestovního ruchu, zatímco občan Prahy při překonání stejné vzdálenosti může navštívit během několika dnů více než 5 zahraničních zemí.[4]

cestovního ruchu⁵ v roce 1993 Statistickou komisí OSN byl přijat Systém národních účtů (System of National Accounts – SNA), které se pak staly podkladem pro TSA. První zemí, která v tomto systému SNA začala vyjadřovat cestovní ruch, byla v roce 1994 Kanada. Základem pro zavedení TSA bylo akceptování jednotného a kompatibilního systému statistických informací jednotlivými státy ve svých statistických systémech. Satelitní účet cestovního ruchu byl schválen Komisí pro statistiku OSN až po téměř dvacetileté spolupráci světových organizací jako WTO, WTTC (Světová rada pro cestování a cestovní ruch), OECD, ILO (Mezinárodní organizace práce), IHRA (Mezinárodní asociace hotelů a restaurací) apod. Tím se cestovní ruch stal prvním národohospodářským odvětvím s mezinárodními standardy měření ekonomických přínosů. [2,3,6]

1.4.2 Účel a cíl Satelitního účtu cestovního ruchu

Důvodem pro zavedení satelitního účtu jako metodického nástroje k přesnějšímu měření ekonomických přínosů cestovního ruchu bylo to, že národní účty nedokázali dostatečně identifikovat nebo zcela ignorovali některé ekonomické aspekty cestovního ruchu. TSA je tvořen soustavou tabulek představující různé aspekty cestovního ruchu. Na základě propojení ekonomické nabídky a poptávky umožňuje TSA kvantifikaci ekonomického přínosu cestovního ruchu v celkové ekonomice země, tzn. číselné vyjádření výše HDP vytvořeného průmyslem cestovního ruchu (tj. odvětvími přímo zabezpečující služby a zboží pro účastníky cestovního ruchu – hotely, restaurace, půjčovny dopravních prostředků, kulturní, sportovní a zábavní zařízení apod.) či v širším pojetí ekonomikou cestovního ruchu (tj. odvětví navazující na průmysl cestovního ruchu – efekty vyvolané v dalších odvětvích ekonomiky jako jsou stavebnictví, doprava, služby atd.). [2,3,6]

Účelem a cílem satelitního účtu je:

- poskytovat údaje o cestovním ruchu, které na základě zásad systému národních účtů a kompatibility s doporučeními OSN/WTO umožňují vzájemné porovnání s jinými odvětvími,
- nabízet soustavu mezinárodně porovnatelných ukazatelů,
- komplexně analyzovat cestovní ruch z ekonomického hlediska,
- určit vliv základních činností cestovního ruchu a jeho provázanost na ostatní odvětví ekonomiky a zvýraznit multiplikační efekt cestovního ruchu,
- informovat o zaměstnanosti v cestovním ruchu,
- poskytovat informace vládním a dalším orgánům cestovního ruchu o ekonomických a jiných přínosech turismu (o vytvořeném HDP, o příjmech státních i místních rozpočtů i o rozvoji zaměstnanosti). [2,3]

Informace poskytované satelitním účtem mají statistický charakter a zaměřují se kromě údajů o návštěvnicích také na zjištění tvorby přidané hodnoty, zaměstnanost, na osobní, veřejné a vládní příjmy, apod. Výpočtem satelitního účtu se zjišťují zejména následující údaje a ukazatele:

- domácí nabídka a spotřeba turistických produktů,
- tvorba přidané hodnoty průmyslem cestovního ruchu,
- procentuální podíl cestovního ruchu na tvorbě HDP,

⁵ *Doporučení ke statistice cestovního ruchu - Recommendations on Tourism Statistics (RTS) a Standardní mezinárodní klasifikaci činností cestovního ruchu - Standard International Classification of Tourism Activities (SICTA)*

- podíl cestovního ruchu na vytváření pracovních míst,
- objem kapitálových investic vyvolaný cestovním ruchem,
- daňové příjmy z aktivit cestovního ruchu,
- vliv cestovního ruchu na platební bilanci státu [3].

Satelitní účet cestovního ruchu umožňuje díky podrobné analýze nabídky a poptávky cestovního ruchu zhodnotit celkový přínos cestovního ruchu pro ekonomiku daného státu. Největším problémem tvorby TSA je kromě metodické složitosti a časové náročnosti nedostatek kvalitních informačních zdrojů (na straně nabídky i poptávky po cestovním ruchu), a proto se v takovém případě vychází z odhadů, což však způsobuje zkreslení výstupních údajů TSA. [2,3,6]

1.4.3 Základní metodologické dokumenty k sestavování Satelitního účtu

Pro sjednocení metodiky sestavování Satelitního účtu cestovního ruchu byly vytvořeny tyto základní manuály:

- a) Tourism Satellite Account: Recommended Metodological Framework (RMF)** – je příručka schválená během sbližovacího procesu pro stanovení společného koncepčního rámce metodiky sestavení TSA organizacemi OECD, Eurostatu⁶ a WTO. Tato publikace poskytuje základní postupy a doporučení, které by státy měly používat pro konstrukci TSA a obecněji by měly zajišťovat lepší mezinárodní srovnání statistiky cestovního ruchu jednotlivých států.
- b) European Implementation Manual on Tourism Satellite Account (EIM)** – je publikace vytvořená Eurostatem zaměřující se spíše na techniku zpracování satelitního účtu cestovního ruchu a sloužící jako hlavní koncepční doporučení pro implementaci TSA (poskytuje technický a operativní návod k implementaci části nebo celého účtu a ke zpracování základních dat dostupných v členských zemích).
- c) European System of National and Regional Account (ESA)** – je dokument vypracovaný Eurostatem, který obsahuje metodiku tvorby systému národních účtů. Protože systém národních účtů je podkladem pro vypracování TSA, lze tento materiál použít také pro přípravu TSA [6].

2 EKONOMICKÝ VÝZNAM CESTOVNÍHO RUCHU

Cestovní ruch je složitý sociálně ekonomický jev ovlivňující celou řadu ekonomických a mimoekonomických procesů společnosti a představuje samostatnou oblast národních hospodářství jako průmysl cestovního ruchu.

2.1 Cestovní ruch a spotřeba obyvatelstva

Cestovní ruch se stále významněji podílí na uspokojování potřeb lidí, a tím se stává součástí jejich spotřeby. To je dáno zejména funkcemi, které cestovní ruch v životě lidí plní (reprodukce pracovních sil, rozvoj osobnosti člověka, zdravotní funkce, atd.), postavením cestovního ruchu ve volném čase, jeho vlivem na utváření životního stylu lidí nebo

⁶ Statistický úřad Evropské unie

zdravotním významem. Ve spotřebě obyvatelstva a jeho životní úrovni lze pozici cestovního ruchu vyjádřit a vymezit následujícími ukazateli:

- počtem účastníků cestovního ruchu (příjezdový/výjezdový, domácí/zahraniční)
- podílem cestovního ruchu na využívání volného času lidí
- celkovými výdaji obyvatelstva na cestovní ruch a jejich strukturou
- podílem výdajů na cestovní ruch na celkových výdajích obyvatelstva a na výdajích na služby [1,7]

2.2 Cestovní ruch a odvětvová struktura ekonomiky

Existence cestovního ruchu je podmíněna rozsáhlou ekonomickou činností (zboží a služeb) celé řady nevýrobních i výrobních odvětví, odbytových organizací a zařízení služeb. Na jeho rozvoji tedy participuje celá řada odvětví hospodářství a oborů lidské činnosti. **Odvětví s přímým bezprostředním vztahem k cestovnímu ruchu**, tj. odvětví podílející se svými výkony přímo na uspokojování potřeb účastníků cestovního ruchu a ti jsou přímým segmentem jejich trhu, se na poskytování zboží a služeb účastníkům cestovního ruchu zaměřují buď v převažující míře (ubytovací a stravovací zařízení, cestovní kanceláře, doprava, atd.) nebo je tato činnost spíše doplňková (pojišťovnictví, kultura, zdravotnictví a další). Tuto skupinu doplňují **odvětví s nepřímým, zprostředkovaným vztahem k cestovnímu ruchu** (cestovní ruch tvoří zcela nepatrnou část segmentu jejich trhu), jedná se zejména o stavebnictví, zemědělství a různá odvětví průmyslu. [1,5,7]

2.3 Cestovní ruch v oblasti podnikatelských příležitostí a zaměstnanosti

Specifikou cestovního ruchu oproti jiným odvětvím je to, že vytváří podnikatelské příležitosti a pracovní místa i v ekonomicky méně rozvinutých oblastech, které by bylo velmi obtížné jinak ekonomicky využít (hory, podhůří, pobřeží, jezera, atd.). Zaměstnanost v cestovním ruchu se projevuje buď přímo (v odvětvích s přímým bezprostředním vztahem) či nepřímo, jako tzv. vyvolaná (sekundární) zaměstnanost (v odvětvích s nepřímým vztahem k cestovnímu ruchu). [1]

2.4 Cestovní ruch a rozvoj územních celků

Hlavními předpoklady cestovního ruchu jsou přírodní, kulturní a ostatní atraktivita společně s doprovodnou infrastrukturou. V oblastech, kde tyto předpoklady mají vysokou míru kvality či jedinečnosti, je cestovní ruch výrazným činitelem jejich rozvoje s významnými ekonomickými dopady. Ty se projevují ve výdajích účastníků cestovního ruchu a jejich přesun z míst bydliště do míst cestovního ruchu, v daňových příjmech a příjmech z různých místních poplatků, vytvářením podnikatelských příležitostí a pracovních míst, vznikem investičních příležitostí, zlepšováním celkové úrovně infrastruktury a vybavenosti oblasti, apod. Cestovní ruch tak ekonomicky zhodnocuje přírodně a kulturně historický potenciál oblastí, který by bez cestovního ruchu zůstal nevyužit. Větší provázanost cestovního ruchu s místní či vnitroregionální ekonomikou (průmysl, služby, vnitroregionální trh, atd.) znamená vyšší význam pro územní celek. [1,5]

2.5 Globální dopady cestovního ruchu na ekonomiku

Globální působení cestovního ruchu na ekonomiku může být v podobě **přímých dopadů**, které se generují zejména z výdajů účastníků cestovního ruchu, a nebo **nepřímých dopadů**, které vyplývají z celkové mnohostranné a zprostředkované účinnosti cestovního ruchu v ekonomice.

a) **Přímé dopady** cestovního ruchu lze vyjádřit v různých ukazatelích jako např.:

- podíl cestovního ruchu na tvorbě HDP (celkový dopad cestovního ruchu na ekonomiku státu vyjadřující přírůstek hodnot (přidanou hodnotu), které vznikly působením všech výrobních faktorů v oblasti cestovního ruchu).
- devizové příjmy (přínosy příjezdového zahraničního cestovního ruchu) – pak se používají různé poměrné ukazatele jako jsou zejména:
 - podíl devizových příjmů z cestovního ruchu na hrubém domácím produktu
 - podíl devizových příjmů z cestovního ruchu na příjmech z exportu zboží a služeb
 - podíl devizových příjmů z cestovního ruchu na příjmech z exportu služeb
- výdaje obyvatelstva na cestovní ruch celkem (výdaje obyvatelstva určitého státu na domácí i zahraniční cestovní ruch)
- devizové výdaje obyvatelstva státu na výjezdy do zahraničí (výdaje plynoucí do zahraničí)
- vliv cestovního ruchu na platební bilanci (pokud do země více návštěvníků přijíždí než vyjíždí, je vliv kladný a pokud převyšují výjezdy do zahraničí nad příjezdy, je vliv záporný) [1].

b) **Nepřímé dopady** se zjišťují pomocí multiplikátorů, především příjmového, investic, multiplikátoru zaměstnanosti nebo mzdového. Multiplikátor cestovního ruchu je koeficient vyjadřující podíl přímých dopadů cestovního ruchu (příjmů, mezd, zaměstnanosti či investic) na celkových dopadech cestovního ruchu (přímých i nepřímých). Např. příjem od účastníka cestovního ruchu v daném místě náležící přímo poskytovatelům zboží a služeb cestovního ruchu vyvolává další výdaje, čímž podněcuje i rozvoj dalších produktů cestovního ruchu související s uspokojováním potřeb návštěvníků přímo (např. ubytování, služby motoristům,) i nepřímo (např. stavebnictví) a tím kladně ovlivňuje rozvoj dané oblasti. [1,5,7]

3 INSTITUCIONÁLNÍ POSTAVENÍ CESTOVNÍHO RUCHU

3.1 Politika cestovního ruchu

3.1.1 Obecná politika cestovního ruchu

Instituce zejména veřejného sektoru podporují odvětví cestovního ruchu a usměrňují negativní vlivy působící na toto odvětví prostřednictvím politiky cestovního ruchu. Podle Výkladového slovníku cestovního ruchu [7] je politika cestovního ruchu systematická činnost sledující vytyčené cíle a spočívající v komplexním plánování, usměrňování (regulaci) a tvorbě reality cestovního ruchu prostřednictvím různých nástrojů a nositelů.

3.1.2 Regulace cestovního ruchu

Historický vývoj cestovního ruchu společně s jeho významem a hospodářskými důsledky vyvolal potřebu institucionálních zásahů do prostředí trhu cestovního ruchu. Různé společenskoekonomické jevy (války, hospodářské krize, atd.) významně působí na odvětví cestovního ruchu, což vyvolává potřebu společného ovlivňování nejzávažnějších skutečností v cestovním ruchu. Navíc v tradičně turistických zemích, v kterých výkyvy cestovního ruchu mohou vytvořit velké strukturální problémy, jsou institucionální zásahy vyžadovány. Tyto zásahy mohou být pojaty z liberálního hlediska, kdy stát pouze vytváří základní předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu, nebo z intervencionistického hlediska, kdy je výrazně zasahováno do fungování cestovního ruchu a v některých zemích má takováto politika charakter „ochranářský/protekcionistický“. [8]

3.1.3 Prostředí určující politiku cestovního ruchu

Politika cestovního ruchu je ovlivňována prostředím, ve kterém je realizována. V tomto prostředí působí řada faktorů působících na politiku cestovního ruchu, které jsou v různé míře ovlivnitelné nebo pevně dané. Za tyto faktory se považují zejména přírodní, ekonomické, sociální, právní nebo volní činitele, všeobecný technický pokrok a rozvoj dopravní infrastruktury a techniky. [8]

Dalšími faktory působícími na politiku cestovního ruchu je typ uspořádání ekonomiky (hospodářským systémem), politický systém, vliv národních a mezinárodních organizací, odlišné kulturně-sociální postavení jednotlivých zemí, sezónnost, exogenní vlivy (např. počasí) a další socioekonomické faktory. Významným činitelem se stal i proces globalizace, díky které nadnárodní společnosti a různé řetězce poskytují do určité míry standardizované služby s respektováním lokálních zvláštností a preferencí, čímž je odstraněno riziko nepředvídatelnosti služby poskytované destinací turistům z různých zemí. Tyto mezinárodní řetězce dnes zaujímají výsadní postavení na trhu hotelnictví, na trhu stravovacích služeb i v dopravě (zejména letecké). [8]

3.1.4 Cíle a nástroje politiky cestovního ruchu

Pro politiku cestovního ruchu je nutné vytyčení stavu, kterého chtějí instituce prostřednictvím uplatňované politiky dosáhnout, tedy stanovení cílů. Při stanovování cílů politiky cestovního ruchu je nutné zohlednit multioborový charakter cestovního ruchu a pojmout všechny oblasti (např. doprava, životní prostředí, prostorové uspořádání, migrace, zahraniční politika, atd.). [8]

Politika cestovního ruchu používá k dosažení stanovených cílů adekvátní nástroje, které mohou být dvojího typu. První přímo a účelně ovlivňují turistické veličiny a druhé na tyto veličiny působí zprostředkovaně na základě provázanosti cestovního ruchu s jinými hospodářskými odvětvími (doprava, životní prostředí, zahraniční politika, regionální politika, územní plánování, atd.). V praktické politice cestovního ruchu se používají instrumenty ekonomického⁷, právního, sociálně-komunikativního, policejního či zdravotnického

⁷ Z národohospodářského pohledu se uplatňují jak nástroje zaměřené na ovlivňování nabídky (**supply-side economics**), tak nástroje orientované na poptávkovou stranu (**demand-side economics**). Velmi často používaným nástrojem na poptávkové straně ekonomiky je ve většině evropských států (přechodně) snížení sazby DPH na ubytovací a stravovací služby.

charakteru. K trvalým nástrojům veřejné podpory cestovního ruchu dále patří také členství a spolupráce v mezinárodních organizacích (např. World Tourism Organisation) a zabezpečování statistiky cestovního ruchu nebo ve většině zemí provozování marketingových turistických organizací na národní úrovni zabezpečující komunikaci, informace, propagaci destinace a další činnosti. [8]

3.1.5 Nositelé politiky cestovního ruchu

Nositeli politiky mohou být veřejně-právní instituce (stát, regiony, obce, úřady), které jsou v oblasti politiky cestovního ruchu zřejmě nejangažovanější, dále soukromě-právní instituce (profesní svazy, zájmová sdružení, podnikatelská sdružení) nebo dobrovolné zájmové skupiny a akční sdružení (místní hoteliéři, výbory). Z územního hlediska rozlišujeme následující nositele politiky cestovního ruchu:

- mezinárodní politiky cestovního ruchu (OECD, WTO, WTTC, aj.),
- národní politiky cestovního ruchu (národní centrály cestovního ruchu, obchodní komory),
- regionální politiky cestovního ruchu (např. sdružení).

V evropských podmínkách vystupuje jako další nositel politiky Evropská unie. I když je problematika cestovního ruchu v plné působnosti jednotlivých členských států, Evropská unie prostřednictvím Evropské komise vydává pro tuto oblast celou řadu doporučení týkající se zejména udržitelného rozvoje cestovního ruchu. [8]

3.2 Politika cestovního ruchu Evropské unie

Přestože cestovní ruch jako takový není součástí společných politik EU, některé evropské instituce přicházejí s opatřeními a aktivitami, které s ohledem na to, že jejich povaha překračuje záběr jediného sektoru, mají dopad také na odvětví cestovního ruchu, nebo toto odvětví využívají jako nástroj pro dosažení některého ze základních cílů Evropské unie, např. udržitelného rozvoje, zaměstnanosti a hospodářské a sociální soudržnosti; krátce řečeno, ke zlepšení kvality života evropských občanů. Smlouva o ústavě pro Evropu stanoví, že opatření v odvětví cestovního ruchu mají podporovat, koordinovat a doplňovat ostatní evropské politiky. [9,10]

Mezi aspekty politiky cestovního ruchu Evropské unie patří:

- **zaměstnanost a sociální politika**

Lisabonská strategie stanovila zvyšování počtu pracovních míst, které musí splňovat základní požadavky na kvalitu, konkrétní odborné vzdělání, stabilitu a další, k čemuž je používán i cestovní ruch při jeho současném hospodářském významu. Dále na Lisabonském summitu byla stanovena potřeba sociální soudržnosti mezi všemi národy Evropy, ke které cestovní ruch bezesporu přispívá tím, že umožňuje poznávání jiných lidí a různých míst, tedy poznávání a chápání odlišných kultur.

- **kvalita**

Na odvětví cestovního ruchu by se měly aplikovat politiky Společenství na podporu kvality a zavádění kvalitativních standardů služeb poskytovaných v cestovním ruchu.

- **výzkum a vývoj**

Vývoj cestovního ruchu je třeba studovat a podporovat efekty vyvolávající pozitivní změny (např. nákup služeb prostřednictvím internetu). Vývojem a výzkumem se mají zabývat všechny instituce na všech úrovních.

- **ochrana spotřebitelů**

Obecná politika EU v oblasti ochrany spotřebitelů musí být přímo aplikována na odvětví cestovního ruchu za účelem posílení odpovědnosti podniků i spotřebitelů v tomto odvětví. Je nutné podporovat a prosazovat šíření známek kvality a známek osvědčujících šetrnost k životnímu prostředí v odvětví cestovního ruchu.

- **ochrana životního prostředí**

Na odvětví cestovního ruchu se aplikují veškeré evropské politiky ochrany životního prostředí tak, aby cestovní ruch byl odvětvím založeným na racionálním využívání přírodních zdrojů. To současně podporuje i samotný cestovní ruch současnosti i budoucnosti.

- **další politiky EU**

Povaha cestovního ruchu přesahuje záběr jednoho sektoru, a tak je cestovní ruch ovlivňován všemi hospodářskými a průmyslovými politikami EU. [9,10]

3.2.1 Obnovená evropská politika cestovního ruchu

Komise hodlá zavést obnovenou evropskou politiku cestovního ruchu, založenou na dosud získaných zkušenostech a reakci na výzvy přinášející současné trendy cestovního ruchu. Hlavním cílem této politiky je zdokonalit konkurenceschopnost odvětví evropského cestovního ruchu a vytvořit více kvalitnějších pracovních příležitostí prostřednictvím udržitelného růstu cestovního ruchu v evropském i celosvětovém měřítku. Pro provádění této politiky naváže Komise těsnou spolupráci s orgány členských i kandidátských zemí a se zúčastněnými stranami odvětví cestovního ruchu. Jako nástroj politiky odvětví cestovního ruchu bude použita koordinace v rámci Komise a vnitrostátních orgánů, spolupráce mezi různými zúčastněnými stranami a stanovení specifických podpůrných činností. [9,10]

Hlavní oblasti, na které se politika bude soustředit, jsou:

a. široké začlenění opatření ovlivňující cestovní ruch

Tato oblast zahrnuje zlepšení a zjednodušení právní úpravy na vnitrostátní i evropské úrovni, což by mělo vést ke zvýšení konkurenceschopnosti odvětví cestovního ruchu a turistických destinací. Vedle zlepšení právního prostředí jde také o koordinaci jednotlivých evropských politik, které mají přímý či nepřímý dopad na cestovní ruch. Tyto dílčí evropské politiky by měly v rámci svých iniciativ zohlednit jejich dopad na konkurenceschopnost odvětví cestovního ruchu. Důležitým prvkem je také nutnost lepšího využívání dostupných evropských finančních nástrojů, strukturální fondy a jiné programy EU, které budou v letech 2007 – 2013 finančně podporovat rozvoj podniků, služeb a infrastruktury v oblasti cestovního ruchu. Udržitelné projekty v oblasti cestovního ruchu s cílem podpořit sociálně ekonomický rozvoj by měly být podle Komise financovány z Evropského fondu pro regionální rozvoj

(EFRR). V rámci cílů konvergence, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti a evropské územní spolupráce bude EFRR podporovat udržitelnější modely cestovního ruchu za účelem rozvoje kulturního a přírodního dědictví, vývoje infrastruktury a podpory informačních a komunikačních technologií, inovativních malých a středních podniků, společných nadnárodních turistických strategií, výměny zkušeností mezi regiony a další aktivity. Z Fondu soudržnosti budou rovněž financovány enviromentální a dopravní infrastruktura, které mají pro cestovní ruch mimořádný význam. Při tvorbě pracovních míst hraje významnou roli Evropský sociální fond (ESF), který spolufinancuje projekty zaměřené na vzdělávací programy a odbornou přípravu s cílem posílit produktivitu a kvalitu vzdělávání a služeb v odvětví cestovního ruchu. Nový Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EZFRV) podporuje činnosti spojené s rozvojem venkovských oblastí, zemědělské výroby, životního prostředí a využitím kulturního dědictví. Nově navrhovaný Evropský rybářský fond (ERF) je zaměřený na udržitelný rozvoj oblastí rybolovu, zmírnění sociálně ekonomických důsledků restrukturalizace rybářského odvětví, vytváření alternativních pracovních míst či rekvalifikace u povolání mimo oblast rybolovu nebo podpora turistické infrastruktury v oblasti rybolovu. Další podpory v oblasti cestovního ruchu se dostává v rámci specifických opatření programů (např. Leonardo da Vinci) nebo rámcových programů (např. navrhovaný rámcový program pro konkurenceschopnost a inovaci). [9,10]

b. podpora udržitelnosti cestovního ruchu

Lisabonský summit stanovil strategii sledující cíle udržitelnosti, znalostní společnosti, zaměstnanosti a společenské soudržnosti, tedy zvyšování prosperity a zlepšování životních podmínek udržitelným způsobem pro současné i budoucí generace. Klíčový význam má zabezpečení hospodářské, sociální a ekologické udržitelnosti evropského cestovního ruchu, což přispívá jednak k udržitelnému rozvoji v Evropě i ve světě, ale také k rozvoji samotného odvětví cestovního ruchu. Z těchto důvodů Komise zahájila přípravu evropské Agendy 21 pro cestovní ruch a do roku 2007 by Komise měla předložit její návrh. Komise kromě Agendy 21 plánuje zvláštní podpůrné činnosti pro udržitelnost evropského cestovního ruchu, např. opatření na podporu malého a středního podnikání (MSP) v oblasti cestovního ruchu nebo zkoumání hospodářských dopadů cestovního ruchu na makroekonomický růst, zaměstnanost, obchodní příležitosti MSP, kvalitu služeb a konkurenceschopnost. [9,10]

c. podpora porozumění a viditelnosti cestovního ruchu

Zlepšení porozumění evropského cestovního ruchu je zaměřeno na harmonizaci, podrobnější a včas dostupnou statistiku, její relevanci a srovnatelnost. Základní myšlenkou je totiž přiblížení a lepší pochopení skutečného objemu a hodnoty cestovního ruchu. Evropský statistický úřad napomáhá naplnění této aktivity zveřejňováním zvláštních vydání a publikací využitelných pro soukromé i veřejné aktivity v cestovním ruchu, které poskytují informace o sezónních trendech, o používání informačních a komunikačních technologiích v cestovním ruchu, o turistických proudech Evropanů, o zaměstnanosti v cestovním ruchu atd. [9,10]

Přilákání více nových turistů z celého světa, zejména z nových trhů Asie, podpoří tvorbu a růst pracovních příležitostí v odvětví cestovního ruchu. Proto Komise, pro zviditelnění Evropy jako turistické destinace na celosvětovém trhu cestovního ruchu, finančně podpořila

vytvoření portálu⁸ evropských turistických cílů a jejich atraktivit. Komise navíc ve spolupráci s členskými státy podporuje informovanost o úspěšných postupech evropských turistických destinací v podpoře udržitelnosti cestovního ruchu (např. ocenění „špičková evropská destinace“). Zlepšení viditelnosti cestovního ruchu v Evropě a evropských turistických destinací by mělo být společným cílem všech zúčastněných stran cestovního ruchu, a proto takovou partnerskou spolupráci Komise aktivně podporuje (např. pořádání Evropského fóra cestovního ruchu). [9,10]

3.2.2 Podpora cestovního ruchu na národní úrovni

Cestovní ruch je významným faktorem pro celkový rozvoj Evropy, a proto podpora a rozvoj tohoto odvětví vyvolává zájem i potřebu spolupráce všech zúčastněných stran při tvorbě jednotné politiky cestovního ruchu jak na úrovni EU, tak na úrovni národní, regionální i místní. [8,11]

V rámci jednotlivých zemí je většinou ústřední organizací cestovního ruchu příslušné ministerstvo, které má v kompetenci zejména legislativní a podpůrná opatření v oblasti cestovního ruchu. Ministerstva dále např. vytváří programové dokumenty a strategie rozvoje národního cestovního ruchu, stanoví zásady národní politiky cestovního ruchu, vytváří podmínky pro rozvoj turistických služeb a infrastruktury nebo vystupují za stát ve vztahu k mezinárodním organizacím a sdružením cestovního ruchu. Pro tyto a další aktivity si ministerstvo může zřídit interní nebo externí pomocné instituce či orgány cestovního ruchu, kterým stanoví specifické úkoly a činnosti. [8,11]

Za propagaci cestovního ruchu dané země je zodpovědná národní centrála cestovního ruchu většinou zřizovaná a podporovaná ministerstvem, které má oblast cestovního ruchu ve své působnosti. Její aktivity mohou být podobné s těmi vykonávanými ministerstvem, zejména jde ale o marketingový výzkum a propagaci cestovního ruchu, o zastupování dané země na veletrzích cestovního ruchu, o turistický výzkum a analýzy, o poradenské a vzdělávací služby, atd. Cílem národních centrál cestovního ruchu je zvýšení konkurenceschopnosti státu jako destinace na globálním trhu cestovního ruchu. [8,11]

Množství a charakter organizací cestovního ruchu na regionální či místní úrovni se stát od státu liší podle velikosti jeho území a podle územního členění. Obvykle se tyto instituce zabývají propagací, plánováním, rozpočtem a podobnými činnostmi celoregionálního či místního charakteru. Pokud na úrovni regionů opomeneme instituce státní správy (vyšší územní celky) a samosprávy (obce a města), důležitými organizacemi jsou regionální rozvojové agentury, které se zabývají rozvojem regionálního cestovního ruchu a zajišťují implementaci politiky cestovního ruchu, vytvářejí regionální strategie udržitelného rozvoje cestovního ruchu a vystupují jako zprostředkovatelé vládní podpory cestovního ruchu. Poskytování turistických informací na místní úrovni spadá mezi aktivity turistických informačních center zřizovaných obcemi či sdružením obcí ve spolupráci s místními zúčastněnými podnikatelskými subjekty. [8,11]

⁸ portál je dostupný na www.visiteurope.com a obsahuje praktické turistické informace o Evropě s odkazy na vnitrostátní turistické internetové stránky

3.3 Organizace cestovního ruchu

Počet organizací cestovního ruchu, které svou činností ovlivňují vývoj evropského cestovního ruchu na různých úrovních a s různou působností, je mnoho. Podle Francové [3] rozeznáváme následující typy organizací:

- a) Vládní mezinárodní organizace – např. WTO, ETAG, ETC, OECD
- b) Mimovládní mezinárodní organizace se všeobecnou působností – např. WTTC, IAT
- c) Mimovládní mezinárodní organizace cestovního ruchu specializované – např. IHRA, HORECA, IATA, WATA, UFTAA

V následujících kapitolách jsou stručně popsány organizace, z nichž byly nejvíce čerpány údaje pro zpracování analýzy cestovního ruchu (OECD, WTO, WTTC, ETC, ETAG). Mimo tyto je třeba se zmínit i o činnosti Eurostatu v oblasti sledování statistiky cestovního ruchu.

3.3.1 Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

OECD je mezinárodní vládní organizací se sídlem v Paříži. Vznikla v roce 1961 a zahrnuje 30 členských států hájících demokracii a tržní hospodářství, přičemž dvacet z nich podepsalo konvenci OECD 14. prosince 1960. Hlavním cílem OECD je koordinace politik za účelem dlouhodobého ekonomického rozvoje členských i nečlenských zemí. V cestovním ruchu působí v rámci OECD **Výbor pro cestovní ruch při OECD**. [12]

3.3.2 Světová organizace cestovního ruchu

WTO je vedoucí mezinárodní organizací cestovního ruchu. Vznikla přeměnou organizace nevládního charakteru⁹ na organizaci mezinárodní povahy v roce 1974. V roce 2003 se WTO přeměnila na přidruženou organizaci (specializovanou agenturu) OSN na podporu cestovního ruchu. V současné době sdružuje 145 států jako řádných a plnoprávných členů a dále na 350 přidružených členů, kterými jsou zástupci soukromého sektoru, vzdělávací instituce, asociace cestovního ruchu, lokální vlády, apod. Základním úkolem této mezivládní organizace je propagace, podpora a rozvoj mezinárodního cestovního ruchu s cílem napomáhat hospodářskému rozvoji členských zemí, mezinárodnímu porozumění a všeobecnému respektování a dodržování lidských práv a základních svobod. Sídlem WTO je od roku 1976 Madrid. Orgány WTO jsou Valné shromáždění (General Assembly), Výkonná rada (Executive Council) a Sekretariát (Secretariat). [13,14]

Valné shromáždění je nejvyšším orgánem WTO a je tvořeno delegáty zastupujícími řádné členy organizace a zasedá každé dva roky. Může vydat rozhodnutí k jakékoli záležitosti spadající do působnosti organizace. Schvaluje rozpočet a finanční předpisy organizace, volí členy Výkonné rady, jmenuje Generálního tajemníka, dle potřeby ustanovuje odborné a regionální orgány apod. Poslední zasedání Valného shromáždění se konalo v roce 2005 ve městě Dakar v Senegal. Výkonná rada je exekutivním orgánem WTO a schází se minimálně dvakrát ročně. Odpovídá za zajištění poslání organizace a dodržení rozpočtu. Členové jsou voleni Valným shromážděním na čtyři roky¹⁰ a z řad 29 členů je volen předseda a dva

⁹ IUOTO – International Union of Official Travel Organization – Mezinárodní sdružení oficiálních organizací cestovního ruchu

¹⁰ Vždy je volen jeden člen z pěti řádných členů, přičemž Španělsko má jako hostitelská země sídla WTO permanentní členství

místopředsedové, jejichž funkční období je jednoleté. Sekretariát je složen z postu generálního tajemníka a personálu, který vede administrativu organizace. [13,14]

Podřízenými pomocnými orgány Valného shromáždění jsou regionální komise, jichž v rámci WTO působí šest: pro Afriku, Ameriku, Východní Asii a Pacifik, Evropu, Střední Východ a Jižní Asii. Regionální komise se schází obvykle jednou ročně a jejich úkolem je umožnit členským státům udržovat styk mezi sebou navzájem a se Sekretariátem v období mezi zasedáními Valného shromáždění, kterému adresují své návrhy a připomínky. [13]

V rámci WTO dále působí specializované výbory, jejichž úkolem je podpora programových aktivit WTO v oblasti statistiky, kvality, udržitelného rozvoje, vzdělávání, financí, atd. [13]

3.3.3 Světová rada cestování a cestovního ruchu

WTTC je nevládní mezinárodní organizace sdružující vrcholné představitele různých oborů soukromého sektoru průmyslu cestovního ruchu. Spolupracuje s vládami jednotlivých států na zvýšení uvědomění si důležitosti cestovního ruchu pro ekonomiku a zaměstnanost. Od svého založení v roce 1990 rozvinula a vylepšila TSA výzkum a nyní vydává zprávy zdůrazňující dopady cestovního ruchu na ekonomiku 174 zemí celého světa. WTTC se také zavázala ke zkoumání specifických zemí a faktorů působících na průmysl cestovního ruchu jako je jistota a bezpečí, SARS či společné sociální soužití (Corporate Social Leadership). [15]

3.3.4 Evropská komise cestovního ruchu

ETC, založená v roce 1948 v Norsku, je nezisková dobrovolná mezinárodní organizace odpovědná za propagaci evropského kontinentu jako turistické destinace. Zahrnuje 34 zemí, kromě 25 zemí EU také Bulharsko, Chorvatsko, Island, Monako, Norsko, Rumunsko, Švýcarsko, Turecko a Ukrajinu. Členy jsou Národní turistické organizace (NTO), které mají na starosti národní propagaci cestovního ruchu. Rozpočet komise je celý financován z prostředků členů a další finance přitékají až v rámci specifických kampaní na zámořských trzích od tamních partnerů cestovního ruchu. Struktura organizace ETC se skládá z představenstva (Board of Directors), Výkonného oddělení (Executive Unit), Operačních skupin (Operating groups) a Pracovních skupin (Working Groups). Prostřednictvím Operačních skupin působí na všech hlavních zámořských trzích, kde je minimálně 6 zastoupení NTO – Kanada, Japonsko, Latinská Amerika a USA. ETC vykonává tři základní aktivity: public relation, reklamu orientovanou na zákazníka a propagaci trhu. Další aktivitou ETC je pravidelné pořádání Fóra pro ředitele členských Národních organizací cestovního ruchu pro výměnu myšlenek a podnětů. [16]

3.3.5 Evropská skupina pro cestovní ruch

ETAG byla založena z iniciativy ETC v roce 1981 a od roku 1992 je přidruženým členem WTO. Jejím cílem je podpořit komunikaci a spolupráci mezi vládami, národními turistickými centrály a dalšími subjekty cestovního ruchu ve veřejném i soukromém sektoru, propagovat evropský cestovní ruch a reprezentovat jej na mezinárodní úrovni, podporovat rozvoj evropského cestovního ruchu a napomáhat odstranění překážek bránících růstu cestování. Pořádá konference za účasti mezinárodních organizací WTO, EU, OECD, aj. [17]

3.3.6 Eurostat

Podpisem smlouvy o European Coal and Steel Community ECSC (základ dnešní EU) v roce 1951 v Paříži vznikla potřeba vedení údajů a dat pro měření a srovnávání společného sektoru uhlí a oceli. Na základě článku 46 této pařížské smlouvy byla pro vedení statistických dat v roce 1954 jmenována Statistická divize, která spolupracovala s národními statistickými institucemi. V roce 1959 byla Statistická divize přejmenována na Statistický úřad Evropského společenství (Statistical Office of the European Communities - SOEC), zahrnující statistiku ECSC, Euratomu (European Atomic Energy Community) a EEC (European Economic Community). V roce 1968 se Statistický úřad ES přestěhoval do Luxemburgu a v roce 1972 získal akronym Eurostat. [18,19]

Eurostat je oficiálním zkráceným názvem pro Evropský statistický úřad, který je formálně podřízen Evropské komisi. Úkolem Eurostatu je připravovat statistická data pro potřeby Evropské unie a harmonizovat statistickou metodiku ve všech členských státech. Hlavními úkoly jsou příprava makroekonomických dat pro Evropskou centrální banku a příprava regionálních dat v klasifikaci NUTS (Statistické územní jednotky). [18]

4 TYPY CESTOVNÍHO RUCHU

S vývojem cestovního ruchu v obecné rovině se samozřejmě vyvíjí také jeho konkrétní podoby, které můžeme nalézt v současné Evropě. Rozvoj společnosti přináší i v cestovním ruchu stále nové a nové potřeby poptávky spojené s novými technologiemi, které působí i na vznik nových forem cestovního ruchu. Vývoj konkrétních druhů či forem cestovního ruchu ovlivňují faktory jak na straně nabídky, tak i na straně poptávky po cestovním ruchu. V odborné literatuře se cestovní ruch člení nejčastěji na **formy** a **druhy**. Jelikož se však v praxi můžeme setkat s prolínáním tohoto členění a navíc mezi autory dochází díky nejednotnosti k zaměňování druhu za formu a naopak, vyjdeme z členění cestovního ruchu na typy cestovního ruchu podle Indrové [1]. Cestovní ruch tedy můžeme členit dle následujících kritérií:

- dle převažující motivace účasti na cestovním ruchu
- dle místa realizace
- dle vztahu k platební bilanci
- dle délky pobytu
- dle způsobu zabezpečení cesty a pobytu
- dle počtu účastníků
- dle způsobu financování
- dle věku účastníků
- dle převažujícího prostředí pobytu
- dle ostatních kritérií

4.1 Typy cestovního ruchu dle převažující motivace účasti na cestovním ruchu

Podle převažující motivace účastníka cestovního ruchu rozlišujeme:

- **rekreační cestovní ruch**, který představuje nejrozšířenější způsob účasti na cestovním ruchu a slouží k regeneraci duševních i fyzických sil pomocí pasivního i aktivního odpočinku ve vhodném prostředí,
- **kulturně poznávací a vzdělávací cestovní ruch** je zaměřen na poznání přírodních a kulturních zajímavostí navštíveného regionu (historie, kultura, tradice, zvyky, apod.) nebo na jinou formu vzdělávání (např. zájezdy s výukou jazyků), čímž svou výchovně vzdělávací funkcí přispívá k rozšíření kulturně společenského rozhledu obyvatelstva,
- **cestovní ruch orientovaný na poznání přírodního prostředí** je prioritně zaměřen na poznání přírody a života v ní (fauny a flóry), i když může být součástí jiných typů cestovního ruchu,
- **sportovní cestovní ruch** zahrnuje jak aktivní udržování kondice, posilování zdraví i prožitky spojené se sportovními aktivitami (např. cykloturistika, horská a vysokohorská turistika, vodní turistika, pěší turistika, lyžování, apod.), tak i pasivní (diváckou) účast na významných sportovních akcích mimo své obvyklé bydliště (mistrovství světa, olympijské hry, atd.),
- **zdravotně orientovaný cestovní ruch** sehrává důležitou roli ve fyzickém i duševním zdravotním stavu obyvatelstva, v podobě zdravotní prevence, rehabilitace, rekonvalescence i léčení následků nemocí v rámci pobytu v lázních či jiných rekreačních centrech s příznivým zdravotním prostředím,
- **cestovní ruch se společenskými motivy** je orientovaný na společenské styky a komunikaci mezi lidmi (např. návštěvy přátel, příbuzných a známých, návštěvy různých společenských akcí a událostí, klubová turistika, apod.),
- **cestovní ruch s náboženskou orientací (náboženský cestovní ruch, poutní turistika)** má jako hlavní motiv účasti na cestovním ruchu návštěvu poutních a posvátných míst, církevních památek a religiózních událostí,
- **cestovní ruch s profesními motivy** obsahuje typy cestovního ruchu realizovaného především v pracovním čase a ve spojení s profesní činností (obchodní cestovní ruch, kongresový cestovní ruch, cestovní ruch veletrhů a výstav, incentivní cestovní ruch),
- **specificky orientovaný cestovní ruch** (např. nákupní, politický, sázkový, pivní, dobrodružný, erotický, atd.). [1,3,4,5,7]

4.2 Cestovní ruch dle místa realizace

Podle území, na kterém cestovní ruch probíhá rozlišujeme **domácí cestovní ruch** (účastníci nepřekračují státní hranice své země), **zahraniční cestovní ruch** (výjezdový, příjezdový či tranzitní cestovní ruch, při němž dochází k překračování státních hranic). [1,3]

4.3 Typy cestovního ruchu dle vztahu k platební bilanci

Je zaměřen na vliv cestovního ruchu na platební bilanci státu. **Aktivní cestovní ruch** představuje příjezdy zahraničních návštěvníků do dané země včetně spotřeby zboží a služeb spojených s pobytem těchto osob, což znamená příliv deviz a kladný vliv na platební bilanci. **Pasivní cestovní ruch** naopak zahrnuje výjezdy obyvatel určitého státu do zahraničí spojený

s odlivem devizových prostředků využitých na nákup zboží a služeb cestovního ruchu a negativním vlivem na platební bilanci. [1,7]

4.4 Typy cestovního ruchu dle délky pobytu

Dle délky pobytu rozlišujeme krátkodobý a dlouhodobý cestovní ruch. **Krátkodobý cestovní ruch**, využívaný zejména ve volných dnech na konci týdne nebo ve dnech pracovního volna, trvá zpravidla 1 – 3 dny (2 přenocování) a zahrnuje víkendový také výletní cestovní ruch. **Dlouhodobý cestovní ruch** zahrnuje více jak 3 přenocování a nesmí být delší jak 6 měsíců v domácím cestovním ruchu nebo 1 rok v zahraničním cestovním ruchu. [1,7]

4.5 Typy cestovního ruchu dle způsobu zabezpečení cesty a pobytu

Pokud si účastník veškeré služby zajišťuje sám, hovoříme o **neorganizovaném cestovním ruchu**. V případě zprostředkování organizace cesty cestovní kanceláří či jiným podnikatelským subjektem se jedná o **cestovní ruch organizovaný**. [1]

4.6 Typy cestovního ruchu dle počtu účastníků

Cestování jednotlivce samotného nebo případně s rodinou označujeme jako **individuální typ cestovního ruchu**. O **skupinový cestovní ruch** jde v případě hromadně zajišťované cesty nebo pobytu pro kolektivy lidí. [1]

4.7 Typy cestovního ruchu dle způsobu financování

Náklady spojené s účastí na cestovním ruchu mohou být hrazeny plně účastníkem - **komerční cestovní ruch**, nebo za přispění nějaké organizace či instituce - **sociální cestovní ruch** (např. odborářská rekreace, dětské tábory, lázeňské pobyty a další). [1]

4.8 Typy cestovního ruchu dle věku účastníků

Kritérium věkové skupiny obyvatel rozděluje **cestovní ruch dětí** (organizované pobyty a cesty pro děti do 15 let bez rodičů), **cestovní ruch mládeže** (cestování mladých lidí ve věku od 15 – 26 let podpořené různými výhodami díky studentským a mládežnickým kartám¹¹) a **seniorský cestovní ruch** (osob starších 60 let). Někdy je sledována určitá věková skupina účastníků, např. v současné době věková skupina 40 – 50 let (tzv. „babyboomers“), která se stává významným segmentem trhu cestovního ruchu. [1,3]

4.9 Typy cestovního ruchu dle převažujícího prostředí pobytu

Dle prostředí je rozlišován **městský cestovní ruch** s hlavním motivem návštěvy turisticky zajímavých měst včetně jejich atraktivit, **venkovský cestovní ruch** v prostředí venkovské krajiny a kulturního dědictví venkova, **lázeňský cestovní ruch** v příznivém prostředí lázeňských míst a **cestovní ruch ve střediscích cestovního ruchu různého charakteru** (např. horská, přímořská, atd.). [1,3]

¹¹ ISIC, Euro<26, IYTC

Mezi dalšími kritérii typologie cestovního ruchu se používá členění např. dle ročního období (letní, zimní, sezónní, mimosezónní cestovní ruch), dle způsobu ubytování, dle použitého dopravního prostředku a další.

5 VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU

5.1 Historie cestovního ruchu

První základy cestování přinesly již starověké civilizace jako přirozený faktor jejich rozvoje (cesty za obchodem, stěhování národů, válečné výpravy a kolonie, poutě věřících atd.). Už Staří Římané stavěli svá rekreační centra a střediska zábavy. V období renesance podpořily cestování významné námořní objevy (Křištof Kolumbus, Vasco de Gama a další), které umožnily navštěvovat nová místa světa. Vývoj cestování byl podpořen také rozvojem kartografie, která umožňovala snazší navigaci (v historii nejznámějším autorem map a cestopisů byl Marco Polo). V době baroka se na cestování nejvíce podílely cesty do lázní, za účelem rekreace a za zábavou. Cestování v těchto formách však bylo doménou zámožnějších lidí. Počátek novodobého cestování je spojen se jménem Thomas Cook (Anglie), který v roce 1841 zorganizoval první výlet (osobním vlakem na anglický venkov) a v roce 1874 již zajišťoval zájezdy po celém světě. [4,5]

Mohutný rozmach cestování podpořil rozvoj průmyslu a dopravy na přelomu 18. a 19. století, především železniční dopravu díky vynálezu parního stroje. Na začátku 19. století se také objevují další technické možnosti cestování s rozvojem automobilového a leteckého průmyslu. S rozvojem dopravních prostředků rostla i dopravní infrastruktura a s tím i rozvoj doprovodných služeb cestovního ruchu, jako např. ubytování (první hotely se objevují v Anglii, Francii, Německu a Švýcarsku), stravování, služby průvodců, horské služby, atd. [4,5]

Rozmach cestovního ruchu podpořily i další společenské faktory, např. zkracování pracovního dne, růst fondu volného času a větší svoboda pohybu po území státu i přes hranice. Rozvoj a rozmístění turistických destinací rozdělil cestovní ruch do několika segmentů (přímořské, horské, venkovské oblasti). Návštěvy přímořských letovisek jsou nejstarším a stále nejvyhledávanějším segmentem turismu. Na březích jižní Evropy každoročně pobývá přes 100 miliónů turistů různých národností, což mimo jiné koncentruje nejvýznamnější část lůžkové kapacity v Evropě. Rozvoj cestovního ruchu v horských oblastech začal později, a to především v atraktivních částech vysokohorských oblastí (v Evropě zejména francouzské, švýcarské a rakouské Alpy). První generace středisek vznikala až do třicátých let 20. století v nižších polohách¹² v bezprostřední blízkosti železnice. S rozvojem zimních v sportů v 60. letech vznikala nová zimní střediska druhé generace ve vyšších nadmořských výškách¹³. Po roce 1970 byla budována střediska s přesně stanovenými urbanistickými modely s jednotnou formou, stanovenými zónami a dokonalou vybaveností (např. Tignes, Les Arcs). Základy vzniku venkovského cestovního ruchu byly postupně vytvořeny z původně dlouhodobých sezónních pobytů na venkově, kdy si již od počátku 20. století majetnější vrstvy obyvatel pronajímaly tzv. letní byty na venkově. Růst

¹² Např. Chamomix, David, Svatý Mořic

¹³ Tyto střediska vznikala buď okolo již existujících obcí (např. Val d' Isère) nebo tzv. na zeleném drnu (např. Courchevel)

životní úrovně v 60. letech 20. století vedl v řadě zemí k masovému rozvoji soukromého vlastnictví venkovských chalup a chat [4,5].

5.2 Současné trendy cestovního ruchu

Nepřetržité změny společnosti, ať už ekonomické, sociální či změny životního stylu, silně ovlivňují cestovní ruch, který je nedílnou součástí našeho společenského života. Pro sektor cestovního ruchu je důležité tyto změny posoudit v ranné fázi, protože stávající politiky týkající se produktů a služeb, marketingu a investic, využívají vhodné nástroje regulace a adaptace v době, kdy se preference a chování společnosti vyvíjí odlišně od minulosti.

V minulosti nabídka určovala poptávku, avšak dnes je tomu naopak. Rostoucí nasycenost trhu a větší zájem spotřebitelů o sebe sama, vyšší disponibilní příjem a více volného času ovlivňují ziskovost dodavatelů sektoru cestovního ruchu. Konkurence se stává nestálejší. Avšak některé trendy jsou způsobeny nabídkou, což je také důležité pro předpověď vývoje poptávky, který ovlivňuje vhodné použití časových a finančních opatření. V následujících bodech jsou shrnuty základní současné trendy ovlivňující cestovní ruch ve vztahu k „západní společnosti“ a k Evropě. Tyto jednotlivé trendy působí společně v různých fázích vývoje s různými výsledky a důležitostmi. Herman Bos z Netherlands Board of Tourism (NBT) ve spolupráci s ETC (European Travel Commission) a ETAG (European Travel & Tourism Action Group) popsal v 10. oblastech trendy stávajícího cestovního ruchu. Další nové trendy v cestovním ruchu byly označeny Manfrédem Pilsem z International Friends of Nature (IFN) ve zprávě z European Tourism Forum, konaného v roce 2004 v Budapešti. Během tohoto fóra se účastníci shodli na existenci nových trendů v cestovním ruchu, které pozitivně ovlivňují jeho ekonomiku, ale tím také vzniká další potřeba podpory v oblasti produktů a služeb cestovního ruchu. V podstatě se oba dokumenty v pohledu na současný vývoj cestovního ruchu shodují. [20]

Demografie

Počet osob ve vyšším věku nad 60 let výrazně roste. Senioři jsou mnohem zdravější a disponují vyššími příjmy než v minulosti. Tráví delší období v turistických destinacích, které nabízejí příjemné životní podmínky a prostředí, zejména na jihu Evropy a mimo sezónu. Díky tomu roste počet zkušenějších seniorských turistů rychleji než obecně zaměřená poptávka po cestovním ruchu (avšak z dlouhodobého hlediska mohou rozvoj cestovního ruchu zpomalit pozvolně snižované penze a rostoucí důchodový věk). Studie ukazují, že i skupina mladých lidí mezi 15 a 26 rokem se nemalou měrou podílí na cestovním ruchu (20% všech turistických mezinárodních příjezdů, což představuje 140 mil. příjezdů za rok a 70% z nich jsou z evropských zemí).

Zdraví

Vědomí hodnoty zdraví neustále narůstá a ačkoliv neovlivňuje objem poptávky, určitě se projevuje v rozhodování o destinaci a chování během dovolené.

Povědomí a vzdělání

Rostoucí trend průměrné úrovně vzdělanosti způsobuje, že v rozhodování o trávení dovolené hraje stále důležitější roli umění, kultura a historie včetně výchovných a duchovních pobytů.

Volný čas

Moderní společnost klade větší důraz na běžný život člověka a stimuluje touhu po volném čase a relaxaci. To má však opačný efekt na růst volných disponibilních příjmů, což je pro cestovní ruch nepříznivé, protože roste počet dnů placené dovolené a tím se snižuje disponibilní příjem.

Zkušenosti s cestováním

Sofistikovanější spotřebitelé si většinou sami zajišťují cestování podle své potřeby a tím je jejich postoj ke kvalitě a poměru cena/kvalita kritičtější.

Životní styl

Životní styly západní společnosti se postupně mění, což u turistů ovlivňuje vnímání jejich osobních potřeb a chování.

Informační technologie

Rozšiřování internetu a jeho využití pro šíření informací a možnost nákupu produktů a služeb cestovního ruchu stále roste a získává na důležitosti.

Doprava

Vzrůstající dostupnost vysokorychlostních vlaků a nízkonákladových přepravců ovlivňuje klasické způsoby cestování. Na konci roku 2002 získaly nízkonákladové aerolinie 12 % vnitřní vzdušné kapacity EU a Mezinárodní asociace leteckých dopravců (IATA) se Sdružením evropských leteckých společností (AEA) předpovídají růst až na 35% v roce 2010. Silniční doprava se potýká s vysokou hustotou automobilů a dopravní přesyceností.

Udržitelný rozvoj

Stále rostoucí tendence se projevuje i v uvědomování si významu ekologie, což se projevuje zvyšující se poptávkou po destinacích, ve kterých příroda a populace hraje stále více významnější roli. Náklady na udržitelný rozvoj těchto destinací je přenášen do cen produktů a služeb cestovního ruchu.

Jistota a bezpečí

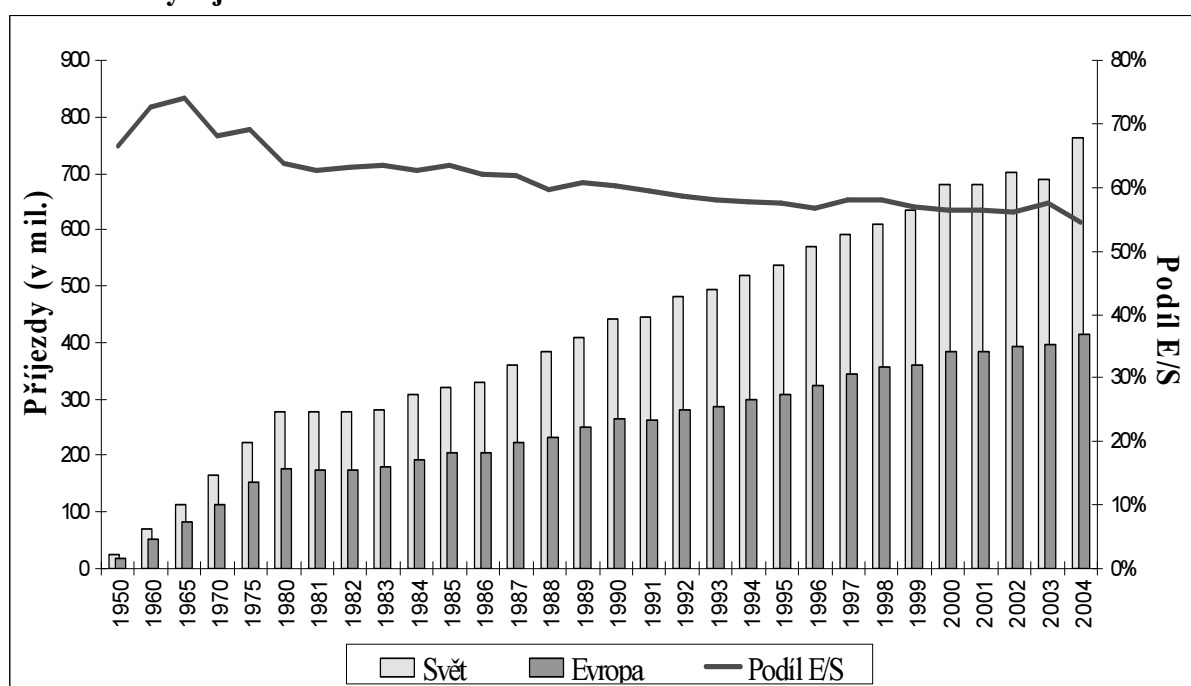
Potřeba pocitu jistoty a bezpečí roste s případy teroristických útoků, regionálních válek, znečištění životního prostředí a s dalšími kritickými situacemi, které se bohužel stávají součástí běžného života. Turisté se tedy vyhýbají destinacím, které vnímají jako méně bezpečné.

Každá z těchto oblastí současných trendů přináší pozitivní či negativní dopady na cestovní ruch. Obecně lze říci, že poroste poptávka po produktech a službách cestovního ruchu a také další pracovní místa a HDP zejména v nových členských zemích EU. Avšak rozmach cestovního ruchu může mít negativní dopad na životní prostředí (např. přeplňování destinací způsobuje ztrátu přirozených přírodních a kulturních předpokladů) nebo na sociální prostředí (např. rozmach nízkonákladových přepravců může negativně ovlivnit zaměstnanost).

6 CESTOVNÍ RUCH EVROPY

Evropský kontinent zabírá jen asi 7 % zemské souše, ale podíl na světové populaci je téměř dvojnásobný a z hospodářského hlediska představuje jednu z nejvýkonnějších oblastí světa. Evropa, zejména její západní polovina, se vyznačuje vysokou intenzitou mezinárodního cestovního ruchu. Cestovní ruch v Evropě těží z velmi příznivých podmínek, které tvoří bohaté přírodní a kulturně-historické atraktivity, kvalitní turistická infrastruktura, politická stabilita ve většině atraktivních oblastí¹⁴ a vysoká životní úroveň většiny Evropanů. Vývoj mezinárodního cestovního ruchu má světově stále rostoucí tendenci, avšak v Evropě je tento růst pomalejší. Tím klesá podíl Evropy na světovém mezinárodním cestovním ruchu, o čemž svědčí vývoj v mezinárodních příjezdech i příjmech z cestovního ruchu.

Graf č. 1: Vývoj cestovního mezinárodního ruchu v letech 1950 až 2004

Pramen: WTO

V období 1950-2004 vzrostl počet mezinárodních příjezdů ve světě více jak 30krát (z 25,3 mil. na 763,2 mil.). Průměrný roční růst v tomto období dosáhl míry 6,5 %. Mezinárodní příjezdy v Evropě ve stejném období vzrostly jen 24,8krát, přičemž průměrný roční růst dosáhl 6,2 %. Podíl Evropy na světových příjezdech nejdříve rychle rostl a v roce 1965 dosáhl výše 74 %. Od tohoto roku však podíl Evropy pozvolna klesá a v roce 2004 dosáhl hodnoty jen 54,6 %. Na úkor Evropy se rozvíjí cestovní ruch v jiných částech světa jako je např. oblast Asie a Pacifiku.

Regionální rozdělení mezinárodních příjezdů v rámci Evropy (viz. Tabulka č. 1) ukazuje zřetelný růst u zemí střední a východní Evropy, které se většinu 2. poloviny 20. století vyznačovaly centrálně řízenou ekonomikou a mezinárodní cestovní ruch zde byl silně regulován. Oblast střední a východní Evropy je v posledních letech označována v cestovním

¹⁴ Některé oblasti trpí přímo politickou nestabilitou (např. Bělorusko) nebo válečnými konflikty (např. bývalá Jugoslávie) a nepřímo tak ovlivňují i okolní destinace, jako v případě Balkánské války, která se negativně projevila i na cestovním ruchu Řecka nebo Bulharska

ruchu za nejdynamičtěji se rozvíjející region v Evropě. Příjezdy v této části Evropy rostly průměrnou roční mírou 6,4 %, což je ve srovnání s jinými regiony Evropy nejvyšší hodnota.

Také podíl na celkových mezinárodních příjezdech v Evropě se oproti roku 1990 zvýšil z 12 % na téměř 19 % v roce 2004. Nejmenší nárůst mezinárodních příjezdů zaznamenala západní Evropa, kde průměrná roční míra růstu byla pouze 1,8 % a podíl na celkových příjezdech v Evropě se snížil z 41 % v roce 1990 na 33 % v roce 2004. Severní a jižní Evropa si zachovaly téměř stejnou výši podílu na celkových příjezdech v Evropě. Šest států Evropy se za rok 2004 umístilo v první desítce zemí s nejvyšším počtem příjezdů, přičemž Francie v tomto žebříčku zaujala první místo. Za ní se pak postupně umístilo Španělsko, Itálie, Spojené království, Německo a Rakousko.

Tabulka č. 1: Mezinárodní příjezdy v rámci Evropy

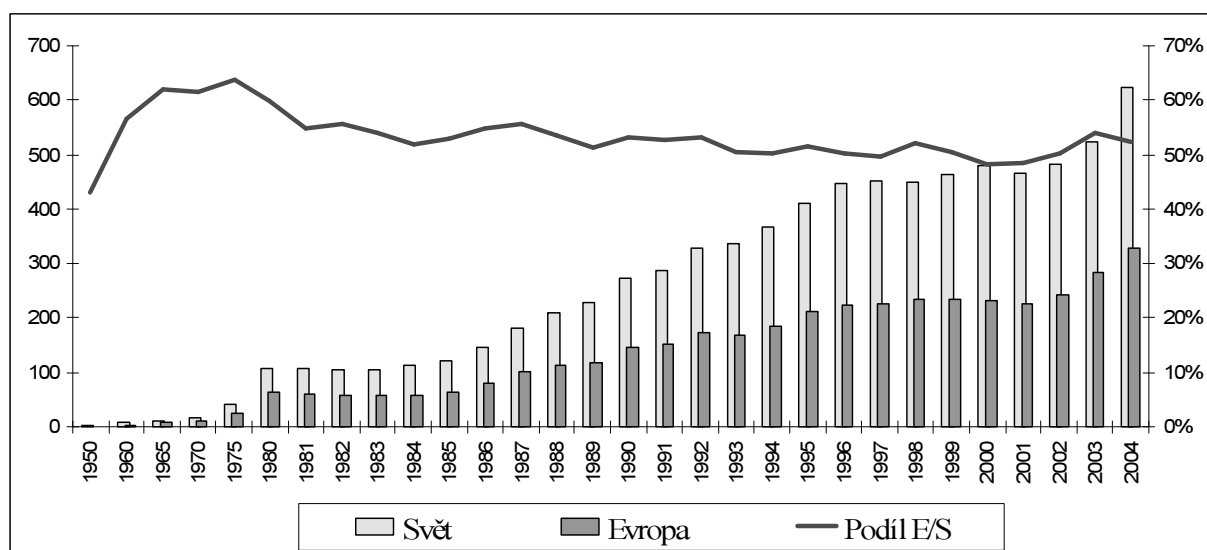
Oblast	Příjezdy v cestovního ruchu (mil.)						Podíl regionu (%)		Nárůst 04/90 (%)
	1990	1995	2000	2002	2003	2004	1990	2004	
Evropa	265 290	309 306	384 147	394 034	396 579	416 362	100,00	100,00	56,95
Severní	30 777	39 400	44 588	40 772	44 546	48 374	11,60	11,62	57,18
Západní	108 627	112 184	139 659	137 961	136 069	138 721	40,95	33,32	27,70
Střední / východní	31 980	55 002	59 145	64 702	68 251	78 372	12,05	18,82	145,07
Jižní	93 907	102 720	140 756	147 599	147 713	150 895	35,40	36,24	60,69

Pramen: WTO

Podobný průběh jako u vývoje mezinárodních příjezdů lze vypožorovat ve stejném období let 1950-2004 i v příjmech mezinárodního cestovního ruchu (viz. Graf č. 2). Zatímco v roce 1975 dosáhly příjmy z mezinárodního cestovního ruchu v Evropě podílu 63,6 % z celosvětových příjmů, v současné době kolísá tento podíl okolo 50 %. Celosvětové příjmy cestovního ruchu se od roku 1950 zvýšily více jak 296krát a v roce 2004 dosáhly hodnoty 622,7 mld. USD. Vedle toho Evropa však zaznamenala dynamičtější nárůst příjmů z mezinárodního cestovního ruchu a to 363krát, přičemž nejvýraznější nárůst příjmů v Evropě byl v letech 1970-80 (+ 479 %) a 1985-90 (+ 128 %).

Regionální příjezdový cestovní ruch zemí střední, východní a jižní Evropy je podrobněji popsán v rámci analýzy jednotlivých států. Souhrnný přehled cestovního ruchu na úrovni regionů NUTS2 je uveden v přílohách č. 1 až č. 9.

Graf č. 2: Vývoj příjmů mezinárodního cestovního ruchu v letech 1950 až 2004 (mld. USD)

Pramen: WTO

Dynamický rozvoj střední a východní Evropy dokazují i vysoké procentuální změny na straně příjmů i výdajů z cestovního ruchu ve srovnání roku 2004 se stavem v roce 1990. Příjmy regionu střední a východní Evropy se za čtrnáct let zvýšily 4,6krát, což představuje průměrný roční růst 14 %. Podíl na celkových příjmech se téměř ztrojnásobil na 8,4 %. Rychleji než příjmy rostly ve střední a východní Evropě výdaje účastníků cestovního ruchu, které v roce 2004 byly 7krát vyšší než v roce 1990 a jejich podíl na celkových výdajích se ztrojnásobil. Západní Evropa jako jediný region zaznamenal za období 1990-2004 pokles podílu na straně příjmů i výdajů. Do první desítky zemí na světě s nejvyššími příjmy z cestovního ruchu se z evropských zemí v roce 2004 dostalo sedm zemí v pořadí Španělsko, Francie, Itálie, Německo, Spojené království, Turecko a Rakousko.

Tabulka č. 2: Příjmy cestovního ruchu v Evropě

Oblast	Příjmy cestovního ruchu (mil. USD)						Podíl regionu (%)		Nárůst 04/90 (%)
	1990	1995	2000	2002	2003	2004	1990	2004	
Evropa	145 631	211 863	231 597	241 238	282 914	326 692	100,00	100,00	124,33
Severní	26 261	33 916	35 906	36 917	41 942	48 932	18,03	14,98	86,33
Západní	63 114	80 795	82 667	87 737	103 146	117 374	43,34	35,93	85,97
Střední / východní	4 849	19 366	19 647	20 566	22 880	27 453	3,33	8,40	466,16
Jižní	51 407	77 786	93 376	96 017	114 946	132 933	35,30	40,69	158,59

Pramen: WTO

Naopak v žebříčku deseti zemí světa s největšími výdaji v cestovním ruchu dominovalo v roce 2004 na prvním místě Německo. Mimo Německa se do první desítky dostalo ještě v postupném pořadí Spojené království, Francie, Itálie, Nizozemí a Rusko.

Tabulka č. 3: Výdaje cestovního ruchu v Evropě

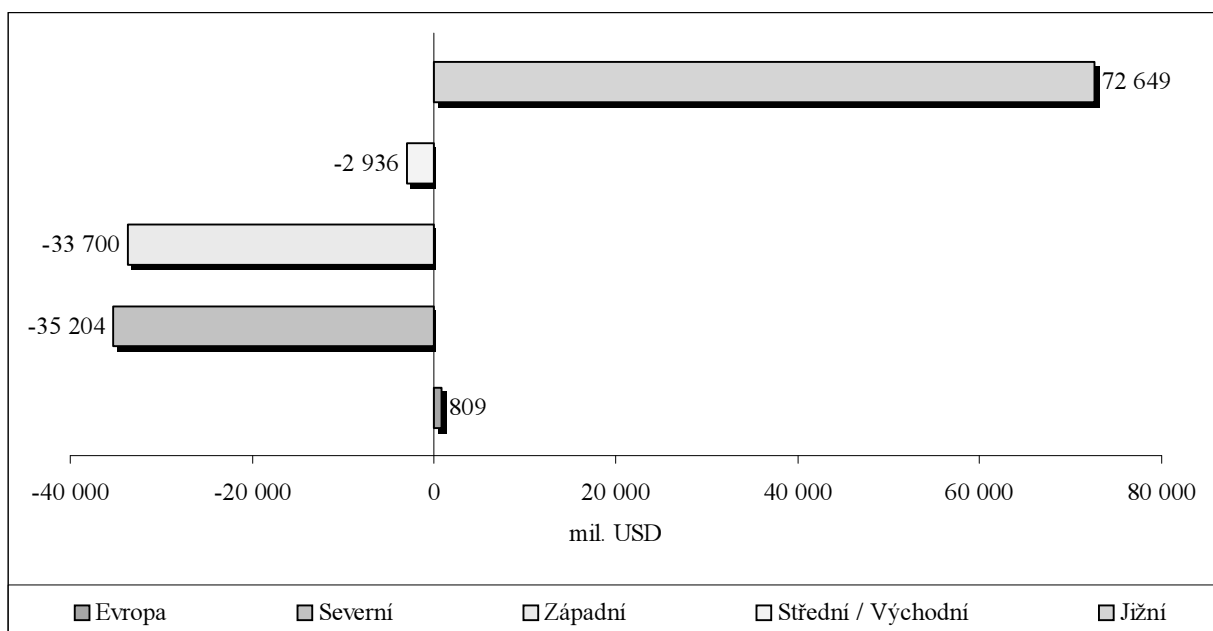
Oblast	Výdaje cestovního ruchu (mil. USD)						Podíl regionu (%)		Nárůst 03/90 (%)
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	1990	2003	
Evropa	136 077	212 459	223 309	222 270	237 415	282 105	100,00	100,00	107,31
Severní	36 241	46 632	60 607	59 232	65 799	77 146	26,63	27,35	112,87
Západní	77 832	115 368	108 799	108 584	113 171	136 846	57,20	48,51	75,82
Střední / východní	3 217	23 004	18 742	19 922	22 684	25 816	2,36	9,15	702,49
Jižní	18 787	27 455	35 161	34 532	35 761	42 297	13,81	14,99	125,14

Pramen: WTO

Platební bilanci cestovního ruchu Evropy jako celku držela v období 1990-2004 v kladných číslech jižní Evropa, která vykazovala výrazně vyšší příjmy než měla výdaje. Navíc příjmy z cestovního ruchu jižní Evropy ve sledovaném období rostly rychleji než výdaje. Na druhou stranu do vyšších záporných čísel salda platební bilance cestovního ruchu se dostala severní a západní Evropa. Jejich společné záporné saldo tvořilo téměř 95 % přebytku platební bilance cestovního ruchu jižní Evropy.

Nejvyšším nárůstem příjmů cestovního ruchu ve sledovaném období však ve srovnání s ostatními regiony Evropy prošla střední a východní Evropa (+ 466,2 %), která také ale zaznamenala nejvyšší nárůst na straně výdajů (+ 702,5 %) a v roce 2003 vykázala záporné saldo platební bilance – 2,94 mld. USD, zatímco v roce 1990 měla saldo kladné 1,63 mld. USD.

Graf č. 3: Saldo platební bilance cestovního ruchu Evropy (2003)

Pramen: WTO

Tabulka č. 4: Saldo cestovního ruchu (mil.USD)

Oblast	Saldo cestovního ruchu (mil. USD)				
	1990	1995	2000	2002	2003
Evropa	9 554	-596	8 288	3 823	809
Severní	-9 980	-12 716	-24 701	-28 882	-35 204
Západní	-14 718	-34 573	-26 132	-25 434	-33 700
Střední / východní	1 632	-3 638	905	-2 118	-2 936
Jižní	32 620	50 331	58 215	60 256	72 649

Pramen: WTO

Pro srovnání postavení cestovního ruchu v hospodářství je výhodnější použít podíl na tvorbě celkového HDP a podíl na celkové nezaměstnanosti. V absolutních číslech tyto hodnoty mohou dosáhnout ve srovnání nejvyšších hodnot, ale v procentuálním vyjádření jejich účasti na celkových makroekonomických veličinách mohou být tyto hodnoty zanedbatelné. Cestovní ruch v celé Evropě v roce 2005 zaměstnal 39,29 mil. lidí, což představuje okolo 10,4 % celkové zaměstnanosti. V členských zemích Evropské unie ve stejném roce cestovní ruch nabídl 24,3 mil. pracovních míst, to znamená že každé 8,2 pracovní místo spadalo do oblasti cestovního ruchu. Samotný průmysl cestovního ruchu vytvořil 13 mil. pracovních pozic, tj. 3,5 % celkové zaměstnanosti.

Na celkovém HDP Evropy se cestovní ruch v roce 2005 podílel 11,35 %, čímž tedy vytvořil 1 425 mld. € (1 898 mld. USD). Průmysl cestovního ruchu se přímo podílel na tvorbě HDP Evropy 4,1 %, to znamená 513 mld. € (683 mld. USD).

6.1 Střední a východní Evropa

Tabulka č. 5: Základní údaje vybraných států střední a východní Evropy

Stát	Počet obyvatel (x 1000)	Rozloha (km ²)	Hustota zalidnění (obyv./km ²)	HDP		Celková zaměstnanost (x 1000)
				Celkem (mil. €)	HDP/obyv. (€)	
Česká republika	10 211	78 860	129,5	86 786,8	8 498,9	4 862
Slovensko	5380	49035	109,7	33 118,9	6 155,9	2 149
Polsko	38 191	312 685	122,1	203 711,3	5 334,1	13 682
Maďarsko	10 117	93 029	108,8	81 115,2	8 017,9	3894
Estonsko	1 351	45 228	29,9	9 043,7	6 693,3	595
Litva	3 446	65 300	52,8	18 083,1	5 247,9	1 437
Lotyšsko	2 319	64 589	35,9	11 145,6	4 805,5	1 021
Bělorusko	9 832	207 600	47,4	18 402,6	1 871,7	1 682
Bulharsko	7 780	110 910	70,2	19 435,1	2 498,1	2 152
Rumunsko	21 858	237 500	92,0	58 928,7	2 696,0	9 223
Rusko	142 814	17 075 000	8,4	469 060,9	3 284,4	67 680 ^e
Ukrajina	48 008	603 700	79,5	52 471,0	1 093,0	20 027

Pramen: Eurostat, Geografický server, World Bank, WTTC

e – odhad podle WTTC

6.1.1 Česká Republika

a) Stručná charakteristika

Výhodná poloha uprostřed Evropy umožňuje České republice velice dobrou dostupnost. Významnou roli hraje tranzit účastníků cestovního ruchu přes Česko ze severu a západu Evropy na jih (z Německa, Polska aj. k jižním mořím). Dopravní infrastruktura zaostává především v kvalitě dálniční sítě a úrovni železnice. Česká republika disponuje řadou přírodních atraktivit rozmístěných po celém jejím území. Národní parky Šumava, Krkonoše, Podyjí, České Švýcarsko a jiná chráněná území společně s ostatními přírodními atraktivitami (např. horské oblasti – Krkonoše, Šumava, Jizerské hory, Jeseníky; vodní plochy - jihočeské rybníky; jeskyně; a další) tvoří pestrou nabídku cestovního ruchu. Mínusem přírodních předpokladů je však ekologické narušení některých oblastí, což snižuje jejich využitelnost pro cestovní ruch. Z hlediska kulturně-historických atraktivit je velkým lákadlem pro cestovní ruch České republiky značný počet zachovaných historických objektů (hrady, zámky, historické budovy či historická centra měst), z nichž velká část je zařazena do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO (např. historické jádro Prahy, Českého Krumlova, Telče nebo Lednicko-valtický areál). Pro cestovní ruch České republiky je také významné lázeňství se staletými tradicemi (např. Karlovy Vary či Mariánské lázně). [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Po politických a ekonomických změnách v roce 1989 celé české hospodářství pozitivně rostlo (HDP v roce 1995 bylo 42,3 mld. €; HDP v roce 2004 bylo 86,8 mld. €) i přes některé ekonomické problémy provázející většinu transformujících se ekonomik. Cestovní ruch od počátku 90. let 20. století zaznamenal progresivní vývoj a získal významné postavení v české ekonomice, zvláště pak na regionální úrovni. Cestovní ruch se na tvorbě celkového HDP v roce 2004 podílel 13,7 % (11,9 mld. €), průmysl cestovního ruchu přímo pak 2,45 % (2,13 mld. €) a očekává se růst jeho podílu na HDP až na 17,19 %, resp. 2,95 % v roce 2015. Platební bilance cestovního ruchu vykázala v roce 2004 přebytek 1,53 mld. € (v roce 2000 bylo saldo platební bilance cestovního ruchu + 1,75 mld. €), když příjmy dosáhly hodnoty 3,37 mld. a výdaje 1,84 mld. €.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

V současné době podle odhadů WTTC ekonomika cestovního ruchu vytváří přes 608 tisíc pracovních míst (12,9 % celkové zaměstnanosti). Průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnává 123 tisíc lidí (2,6 % celkové zaměstnanosti), nepřímo pak nabízí 200 tis. pracovních míst (4,3 % celkové zaměstnanosti). Předpovědi WTTC očekávají v roce 2015 růst celkové zaměstnanosti v cestovním ruchu na 791 tis. pracovních míst (17,2 % celkové zaměstnanosti) a průmysl cestovního ruchu přímo zaměstná 154 tis. (3,13 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování

Údaje o nabídce v oblasti ubytování za poslední roky ukazují růstové tendence. Těsně po změně politického režimu a uvolnění hranic v roce 1990 vykazovala Česká republika 2 531 turistických zařízení, která nabízela přes 279 tis. lůžek. Strmý nárůst turistických zařízení proběhl v roce 1996, kdy se jejich celkový počet oproti roku 1995 více než zdvojnásobil

(5 719 oproti 2 623 zařízením; + 118 % nárůst), avšak počet lůžek se ve srovnání s rokem 1995 zvýšil pouze o 145 109 (+ 49 % nárůst). V roce 2004 Česká republika nabízela celkem 433 214 lůžek v 7 640 turistických zařízeních.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Celkové příjezdy do turistických zařízení se za posledních deset let velmi dynamicky rozvíjely. V roce 2004 statistika zaznamenala 12,22 mil. příjezdů do všech turistických zařízení, z nichž 49,6 % tvořili příjezdy zahraničních návštěvníků. V relativním vyjádření, kdy jsou příjezdy zahraničních turistů do všech turistických zařízení přepočítány na jednoho obyvatele, vykazovala v roce 2004 Česká republika 594 zahraničních návštěvníků na 1000 obyvatel. Na příjezdech zahraničních turistů do všech turistických zařízení se tradičně nejvíce podílí Německo (1,57 mil. příjezdů v roce 2004), dále Spojené království (650 tis.) a Itálie (391 tis.). Počet rezidentů České republiky vycestovaných do všech ubytovacích zařízení mimo území státu činil v roce 2004 2,7 mil.¹⁵ Nejvíce čeští občané vycestovali do Chorvatska (699 tis. výjezdů). Dále na Slovensko vyjelo 413 tis. a do Itálie 345 tis. českých turistů.

f) Regionální cestovní ruch

Regionální členění České republiky podle NUTS2 rozděluje zemi na osm územních statistických jednotek.

Tabulka č. 6: Regionální cestovní ruch České republiky v roce 2004

Regiony	Celkem	Domáci	Zahraníční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Česká republika	9 994 893	4 366 251	5 628 642	428	433 214	7 640
Praha	3 569 759	280 317	3 289 442	241	68 913	598
Střední Čechy	698 578	447 668	250 910	394	30 112	560
Jihozápad	1 247 770	806 828	440 942	686	73 495	1 433
Severozápad	715 868	257 452	458 416	229	46 645	825
Severovýchod	1 505 695	952 178	553 517	643	98 955	2 173
Jihovýchod	1 129 789	742 223	387 566	453	48 712	847
Střední Morava	679 124	526 295	152 829	429	40 029	714
Moravskoslezsko	448 310	353 290	95 020	280	26 353	490

Pramen: Eurostat

Cestovní ruch je z regionálního hlediska rozmístěn velmi nerovnoměrně. V absolutní návštěvnosti zaujal v roce 2004 první místo tradičně region Praha s 3,86 mil. návštěvníků, který je navštěvován pro své kulturně-historické předpoklady z většiny zahraničními turisty (89,9 % celkových příjezdů do všech turistických zařízení regionu). Region Praha je také z pohledu zahraničních příjezdů výrazně nejnavštěvovanějším českým regionem (57,3 % celkových zahraničních příjezdů v roce 2004). Z pohledu domácího cestovního ruchu byl v roce 2004 nejnavštěvovanější Severovýchod (23,4 % podíl na příjezdech rezidentů) těsně následovaný regionem Jihozápad (17,9 %) a regionem Jihovýchod (16,3 %). Relativně vyjádřená návštěvnost ukazuje nejvíce zahraničních turistů v regionu Jihozápad (686 zahraničních turistů na 1000 obyvatel) a v regionu Severovýchod (643 turistů na 1000

¹⁵ bez výjezdů do Albánie, Běloruska, Kypru, Ruska a Ukrajiny

obyvatel). Největší ubytovací vybaveností disponoval v roce 2004 region Severovýchod, který nabídl téměř 100 tis. lůžek ve všech 2 173 zařízeních.

6.1.2 Slovensko

a) Stručná charakteristika

Slovenská republika je historicky i geopoliticky úzce spjatá s Českou republikou, jelikož po sedmdesát let spolu tvořili jeden stát, její poloha však není z hlediska cestovního ruchu tak výhodná jako u Česka. To se projevuje i menším počtem zahraničních návštěvníků. Více než polovinu plochy Slovenska zaujímají pohoří často přesahující výšku 1 000 m n.m. Nejznámější dominantou přírodních atraktivit tak jsou Vysoké a Nízké Tatry poskytující pestré možnosti využití pro cestovní ruch (sport, rekreaci a lázeňství) a jejich území spadá do dvou ze sedmi národních parků (Tatranský a Nízké Tatry). Po přírodní katastrofě v roce 2004, kdy především Vysoké Tatry přišly o velkou část svých lesů, mírně ztratily na atraktivnosti. Dalšími národními parky jsou Slovenský ráj, Malá Fatra, Pieniny, Muránská planina a Slovenský kras. Turisticky zajímavé jsou např. Demänovská či Dobšinská ledová jeskyně nebo velký počet krasových jeskyní a propastí ve Slovanském krase, které jsou součástí Světového přírodního bohatství UNESCO. Vedle příznivých přírodních podmínek Slovensko nabízí také četné kulturní památky. Po celém území státu se nachází řada hradů (např. Bratislavský, Oravský, Trenčinský), pevností a opevněných zámků (kaštelů) nebo historická centra měst (např. Bratislava, Levoče, Bardejov). Zajímavé jsou také četné církevní památky (zejména unikátní dřevěné kostely na východě) a venkovská architektura. Statut Světového kulturního dědictví UNESCO nese historické hornické město Bánská Štiavnica, obec Vlkolínec, Spišský hrad s okolím a město Bardejov. Pro turismus významné jsou i lázeňská střediska (Piešťany, Trenčianske Teplice). Některé oblasti si uchovávají živý folklór a lidové tradice. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Celková hospodářská situace Slovenska je nad průměrem reformních zemí ve Střední a Východní Evropě. V posledních letech si však drží poměrně vysoké tempo růstu reálného HDP (5,5 % v roce 2004), ale problémem je vysoká nezaměstnanost (18,1 % v roce 2004). Mimo oblasti Vysokých a Nízkých Tater nebo Bratislavy je infrastruktura cestovního ruchu na nízké úrovni, ale relativně slabá měna a nižší ceny dělají ze Slovenska jednu z nejlevnějších turistických destinací. Průmysl cestovního ruchu na Slovensku se na celkovém HDP v roce 2004 přímo podílel 1,89 % (626 mil. €) a WTTC očekává jeho růst až na 2,06 % HDP v roce 2015. Celá ekonomika cestovního ruchu tvořila 12,3 % podíl HDP (4,1 mld. €) a v roce 2015 by tento podíl měl dosáhnout hodnoty 14,9 % HDP. Platební bilance cestovního ruchu Slovenska v roce 2004 vykázala přebytek 126 mil. €, ale výše přebytku od roku 2001 klesá (- 68 %) především díky nižším příjmům z cestovního ruchu. V roce 2004 dosáhly příjmy z cestovního ruchu výši 727 mil € a výdaje 601 mil. €.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Ekonomika cestovního ruchu na Slovensku podle WTTC v roce 2004 vytvořila 282 tis. pracovních míst (13 % celkové zaměstnanosti). Průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnává 47,6 tis. lidí (2,2 % celkové zaměstnanosti), nepřímo pak nabízí 77,4 tis. pracovních míst (3,6 % zaměstnanosti celkové). Odhady WTTC pro zaměstnanost v průmyslu cestovního

ruchu v roce 2015 jsou celkem 147 tis. lidí (5,4 % celkové zaměstnanosti) a ekonomika cestovního ruchu nabídne 357,6 tis. pracovních míst (13,2 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování

Od roku 1990 do roku 2004 vzrostl na Slovensku počet lůžek ve všech turistických kolektivních zařízeních na 162 tis., což představuje nárůst téměř o 45 tisíc lůžek (+ 38,4 %). Dynamičtější vývoj od roku 1990 měl růst počtu všech turistických kolektivních zařízeních, který oproti roku 1990 (890 zařízení) vzrostl 2,32krát na 2062 zařízení roce 2004.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Celkové příjezdy do všech kolektivních zařízení za období 1995 – 2004 vzrostly o 55 % až na 3,22 mil. příjezdů. Příjezdy zahraničních návštěvníků za rok 2004 tvořili 43 % celkových příjezdů a jejich počet za období 1995-2004 vzrostl o 54,7 % (+ 1,38 mil. příjezdů). V relativním vyjádření navštívilo Slovensko v roce 2004 v přepočtu na 1000 obyvatel 257 zahraničních návštěvníků. Nejvíce zahraničních příjezdů uskutečnili návštěvníci z České republiky (413 tis.), Německa (187 tis.) a Polska (172 tis.).

Slovenští občané vyjeli v roce 2004 mimo území svého státu nejvíce do sousední České republiky (267. tis.). Druhou nejčastější destinací Slováků je Chorvatsko (187 tis.), kam se vydávají zejména za rekreačními pobyty v letním období. Obecně však turisté Slovenska ve srovnání s jinými státy nijak razantně statistiku evropského cestovního ruchu neovlivňují.

f) Regionální cestovní ruch

Na úrovni NUTS2 je Slovensko rozděleno na čtyři regiony. Z regionálního hlediska je cestovní ruch na území Slovenska rozložen téměř rovnoměrně, žádná z oblastí nevykazuje dominantnější postavení (viz. Tabulka č. 7).

Tabulka č. 7: Regionální cestovní ruch Slovenska v roce 2004

Regiony	Celkem	Domácí	Zahraníční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Slovensko	3 215 713	1 831 889	1 383 824	257	162 000	2 062
Bratislavský kraj	720 502	290 511	429 991	717	18 238	158
Západné Slovensko	662 491	428 897	233 594	125	36 622	493
Středné Slovensko	948 924	592 907	356 017	263	43 011	845
Východné Slovensko	883 796	519 574	364 222	233	64 129	566

Pramen: Eurostat

Z pohledu absolutní návštěvnosti za rok 2004 přijelo nejvíce zahraničních návštěvníků do Bratislavského kraje (430 tis.; 31 % zahraničních návštěvníků Slovenska). Tento region však zaujímá poslední místo v návštěvnosti domácích rezidentů (291 tis.), což představuje 9 % všech příjezdů. V domácím cestovním ruchu vítězí s 593 tis. návštěvníky region Středné Slovensko, který je mezi jednotlivými regiony nejnavštěvovanější i z pohledu celkových příjezdů do všech kolektivních zařízení. Nejvyšší hodnotu příjezdů v relativním vyjádření vykázal Bratislavský kraj s 717 zahraničními příjezdy na 1000 obyvatel. Východné Slovensko nabízelo téměř 40 % z celkové lůžkové kapacity, ale nejvyšším počtem ubytovacích zařízení disponoval region Středné Slovensko (845 zařízení).

6.1.3 Polsko

a) Stručná charakteristika

Polsko ležící v severovýchodní části střední Evropy prochází jako i jiné stredo- a východoevropské státy ekonomickou transformací. Cestovní ruch Polska silně ovlivňuje sousedská nákupní turistika a tranzitní cesty turistů ze západu na východ či ze severu na jih. I přes téměř rovinné území nabízí Polsko různorodé přírodní předpoklady - na severu Baltské pobřeží s písčítými plážemi a rozsáhlé jezerní plošiny Pomořanskou a Mazurskou se spoustou jezer, střed Polska Velkopolskou a Mazovskou nížinu, jih horské oblasti na hranicích s Českou republikou (Krkonosy) a Slovenskem (západní a východní Beskydy). Turisticky zajímavý je i národní park Bělověžský prales na východě území s populací zubrů, vápencové horské pásmo Pieniny v podhůří Tater nebo na jihovýchodě divoké horské pásmo Bieszczady či Bledovská poušť s 32 km² volného písku v krakovském kraji. Kulturně-historické atraktivity jsou rozptýleny po celém Polsku. Přitažlivé jsou historické památky Gdaňska (chrám v Olivě s nejstaršími varhanami v Evropě), Malborku (komplex hradních staveb), nejceněnějšího a nejzachovalejšího polského města Krakov – součást světového kulturního dědictví UNESCO (královský zámek Wawel), Varšavy (zrekonstruované Staré město a zámek) či další historické a architektonické atraktivity v Poznani, Vratislavi a Toruni. Kruté období 2. světové války a nacismu připomínají bývalé koncentrační tábory Osvětim či Majdanek. [4,21,22]

Předpoklady pro zahraniční cestovní ruch nemá Polsko příliš příznivé. Na rozlehlém území se projevuje efekt zředování evropského cestovního ruchu směrem na východ, kdy rostou vzdálenosti, zhoršují se přírodní podmínky, klesá počet, koncentrace, dostupnost a kvalita přírodně a kulturně-historických atraktivit i úroveň infrastruktury (nedostatečná síť dálnic), přírodní atraktivity prohrávají konkurenční boj s jinými destinacemi (např. pobřeží Baltu je málo lákavé s nestálým podnebím) a většina historických památek a měst byly zničeny během 2. světové války. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Po období socialismu prošlo polské hospodářství pomalou restrukturalizací a s velkými problémy (např. vysoká inflace 700 % v roce 1990). V současné době však již patří mezi ekonomicky zdárně přetransformované země střední a východní Evropy, stále se však potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti okolo 19 %. Polské hospodářství se vyznačovalo předimenzovaným průmyslem, zejména těžkých odvětví a vysokou těžbou surovin, znehodnoceným životním prostředím a zaostalým zemědělstvím. Tím roste význam cestovního ruchu, který pro Polsko představuje značný devizový zdroj a příspěvkem ke snížení platební bilance. Příjmy z cestovního ruchu za rok 2004 přinesly Polsku 4,69 mld. €, zatímco výdaje dosáhly jen 3,14 mld. € (tj. přebytek 1,55 mld. €). Oproti roku 2000 však příjmy cestovního ruchu klesly o 24,3 % a přebytek platební bilance cestovního ruchu se snížil o 40,2 %. Podíl cestovního ruchu na celkovém HDP dosáhl v roce 2004 na úroveň 7,82 % (14,6 mld. €) a v tom průmysl cestovního ruchu přímo dosáhl podílu na HDP 1,65 % (3,36 mld. €). Podle předpovědi WTTC by mohl podíl cestovního ruchu na HDP do roku 2015 vzrůst na 1,92 %. Z nízké hodnoty podílu cestovního ruchu na tvorbě HDP je zřejmé, že v Polsku nehraje cestovní ruch v národním hospodářství tak významnou roli jako v jiných státech střední Evropy, např. v České republice, na Slovensku či v Estonsku.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Průmysl cestovního ruchu v Polsku vytvořil v roce 2004 podle WTTC 631 tis. pracovních míst (4,6 % celkové zaměstnanosti), z toho 240 tis. přímo a 391 tis. nepřímo. Ekonomika cestovního ruchu celkem zaměstnává 1,05 mil. lidí. Předpovědi WTTC určují počet zaměstnaných v průmyslu cestovního ruchu v roce 2015 přímo i nepřímo celkem na 793 tis. lidí (5,1 % celkové zaměstnanosti) a ekonomika cestovního ruchu by měla ve stejném období nabídnout celkem 1,24 mil. pracovních míst (7,95 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování¹⁶

V roce 2004 disponovalo Polsko na svém území celkem 585 tis. lůžek v celkem téměř 7 tis. ubytovacích zařízeních. Přestože v období let 1990 – 2004 počet lůžek ve všech turistických kolektivních zařízeních mírně vzrostl o 8,33 %, tj. + 45 tis. lůžek, celkový počet turistických kolektivních zařízení vykázal úbytek o 387 zařízení (pokles o 5,3 %). Největšího počtu lůžek vykázala turistická kolektivní zařízení v roce 1998 (téměř 700 tis.), nejvíce turistických zařízení pak bylo v provozu v roce 1999 (8 301). Ve srovnání s rokem 2003 poklesla nabídka ubytování o 2 % jak v lůžkové kapacitě, tak i v počtu zařízení.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Počet příjezdů do všech kolektivních zařízení za období 1995 – 2004 vzrostl o 16,6 %, přičemž poměr domácích a zahraničních návštěvníků na celkových příjezdech do všech kolektivních zařízení zůstává téměř neměnný 3:1. V roce 2004 přijelo do Polska 3,93 mil. zahraničních návštěvníků (25 % podíl na celkových příjezdech) a relativně vyjádřeno pak na každých 1000 obyvatelů přijelo 103 turistů z jiné země. Do všech ubytovacích zařízení v Polsku za rok 2004 přijelo bezkonkurenčně nejvíce turistů z Německa (1,38 mil.). Další pozice v návštěvnosti Polska podle příjezdů do ubytovacích zařízení patří Spojenému království s 217 tis. příjezdy, Itálii s 185 tis. a Francii s 182 tis. příjezdů. Významnou roli mělo i Rusko a Ukrajina, které se v počtu příjezdů do ubytovacích zařízení téměř vyrovnali Itálii či Francii.

S ohledem na počet obyvatel nepatřilo Polsko k výjezdovým velmocím. Nejvíce 416 tis. polských turistů vyjelo do Itálie, 368 tis. do sousedního Německa a do České republiky vyjelo 254 tis. Poláků.

f) Regionální cestovní ruch

Rozlehlé území Polska se na úrovni NUTS2 člení na 16 regionů. 7 regionů dosahovalo v roce 2004 celkovou návštěvnost nad 1 mil. příjezdů, region Malopolskie dokonce přes 2 mil. příjezdů, ale z většiny jsou příjezdy tvořeny domácími návštěvníky. Nejnavštěvovanější byly regiony Malopolskie (2,3 mil. příjezdů), Mazowieckie (1,99 mil.), Dolnosaskie (1,68 mil.) a Zachodnopomorskie (1,5 mil.). Zahraniční návštěvníci pak nejvíce příjezdů uskutečnili v regionu Mazowieckie (767 tis. příjezdů), Malopolskie (726 tis.), Dolnosaskie (433 tis.), což představuje 49 % všech zahraničních příjezdů do Polska. V domácím cestovním ruchu byl nejoblíbenější region Malopolskie s 1,6 mil. příjezdů, následovaný regionem Dolnosaskie (1,25 mil.) a regionem Mazowieckie (1,22 mil.). Celkem tyto tři

¹⁶ Počet zařízení a lůžek ve statistice Eurostatu pro Polsko za rok 2004 byl zveřejněn v provizorních hodnotách

regiony zachycují 34,3 % příjezdů všech domácích návštěvníků. Zajímavostí bylo vítězství počtu příjezdů domácích turistů v každém regionu nad příjezdy turistů zahraničních. V relativní návštěvnosti pak nejvíce zahraničních návštěvníků na 1000 obyvatelů regionu připadá na oblast Zachodniopomorskie (253) a Malopolskie (223). Největšími ubytovacími kapacitami disponoval region Zachodniopomorskie s 914 ubytovacími zařízeními a 108 tis. lůžek, Pomorskie s 87 tis. lůžek v 800 zařízeních a Malopolskie s 873 zařízeními a kapacitou 65 tis. lůžek.

Tabulka č. 8: Regionální cestovní ruch Polska v roce 2004

Regiony	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Polsko	15 745 691	11 811 627	3 934 064	103	584 623	6 972
Lódzkie	589 825	497 273	92 552	36	15 706	230
Mazowieckie	1 991 560	1 224 581	766 979	149	38 157	352
Malopolskie	2 305 132	1 579 546	725 586	223	65 256	873
Slaskie	1 338 935	1 142 658	196 277	42	35 399	454
Lubelskie	546 631	456 483	90 148	41	21 874	352
Podkarpackie	478 215	416 298	61 917	30	17 216	294
Swietokrzyskie	302 667	269 411	33 256	26	8 299	124
Podlaskie	376 135	297 100	79 035	66	12 581	188
Wielkopolskie	1 214 621	947 095	267 526	80	38 113	540
Zachodniopomorskie	1 503 406	1 073 742	429 664	253	108 267	914
Lubuskie	529 006	374 030	154 976	154	20 257	304
Dolnoslaskie	1 679 821	1 246 510	433 311	150	47 747	727
Opolskie	190 166	155 743	34 423	33	7 921	127
Kujawsko-Pomorskie	627 552	548 387	79 165	38	25 722	352
Warminsko-Mazurskie	762 698	545 893	216 805	152	34 835	341
Pomorskie	1 309 321	1 036 877	272 444	125	87 273	800

Pramen: Eurostat

6.1.4 Maďarsko

a) Stručná charakteristika

Poloha Maďarska přeje tranzitnímu cestovnímu ruchu, kdy turisté ze severní a střední Evropy cestují zejména do oblastí jihovýchodní Evropy. Reliéf Maďarska není nějak výrazně členitý, převládá převážně rovinný ráz krajiny. Z přírodních atraktivit má pro domácí a zahraniční cestovní ruch velký význam Blatenské jezero (Balaton), které pro své předpoklady umožňuje rekreační či lázeňský charakter pobytu (až 1 mil. turistů zároveň). Turisticky zajímavá je i puszta (step) Hortobágy, nevysoké pahorkatiny dobře vybavené pro turistiku a poskytující panoramata nížinného okolí, či vápencová krasová oblast Aggtelek-Baradla u hranic se Slovenskem (součást světového přírodního bohatství UNESCO). Významná pro cestovní ruch Maďarska jsou i četná lázeňská střediska nejen v okolí Balatonu (např. Tihány, Siófok, Keszthely), ale také v jiných částech země (Miskolc-Tapolca, Hajdusoboszló, či Zalakaros). Kulturně-historické dispozice jsou dány bohatou historií Maďarska. Mimořádné postavení v mezinárodním cestovním ruchu zaujímá Budapešť pro svou kulturní bohatost (kulturní památky a zařízení – hrad, vykopávky z římské doby, budova parlamentu, muzea, atd.), lázeňství a jako centrum zábavy. Pro turisty přitažlivá jsou i jiná

historicky cenná města, např. Esztergom (Ostřihom), Eger (nejsevernější turecký minaret), Pécs, Šoproň, Szeged a další. Vyhledávané jsou také vinařské oblasti (např. Tokaj) . [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Maďarsko je další zemí bývalého sovětského bloku a od počátku 90. let jeho ekonomika prochází úspěšnou transformací. Cestovní ruch má v národním hospodářství Maďarska významné, i když ne mimořádné, postavení. Jeho podíl na HDP v roce 2004 měl podle WTTC být 9,11 % (7,43 mld. €). Samotný průmysl cestovního ruchu se přímo na HDP ve stejném roce podílel 4,11 % (3,3 mld. €) a očekává se jeho růst o 0,7 procentního bodu do roku 2015. Přebytek platební bilance cestovního ruchu se zmenšuje díky zvyšujícím se výdajům, které oproti roku 2000 vzrostly o 93,3 %. V roce 2004 dosáhl přebytek výše 961 mil. €, což znamenalo pokles o 62,1 % ve srovnání se stavem v roce 2000.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Podle odhadů WTTC by ekonomika cestovního ruchu měla v roce 2004 vytvářet 341 tis. pracovních míst (8,7 % celkové zaměstnanosti). Průmysl cestovního ruchu pak přímo zaměstnával 212 tisíc lidí (5,44 % celkové zaměstnanosti), nepřímo zaměstnal 38 tis. lidí (necelé 1 % celkové zaměstnanosti). Předpovědi WTTC očekávají v roce 2015 účast cestovního ruchu na celkové zaměstnanosti 10,26 %, což by mohlo odpovídat 402 tis. pracovním místům. Průmysl cestovního ruchu by měl přímo zaměstnávat 240 tis. lidí (asi 6,11 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování

Privatizace na počátku 90. let byla jedním z faktorů snížení celkového počtu zařízení kolektivního ubytování z 18 278 v roce 1992 na 1 645 v roce následujícím. Stejná situace samozřejmě provázela i kapacitu lůžek (121,5 tis. v roce 1993 oproti 218 tis. v roce 1992). Další roky však počet ubytovacích zařízení a lůžek vzrostl až na 3001 zařízení v roce 2004 (+ 82,4 % vůči roku 1993), resp. 336,5 tis. lůžek (+ 178 % k roku 1993). Ve srovnání s rokem 2003 došlo k poklesu o 516 zařízení (- 14,7 %) a o 10,8 tis. lůžek (- 3,1 %).

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Všechna turistická ubytovací zařízení zaznamenala v roce 2004 přes 6,6 mil. příjezdů, z nichž 50,58 % tvořili domácí příjezdy a 49,42 % příjezdy zahraniční návštěvníci. Z dlouhodobého hlediska roste počet příjezdů jak zahraničních, tak i domácích, ale vývoj jejich podílů na celkových příjezdech jsou opačné (domácí příjezdy od roku 1995 mírně vzrostly). Ve srovnání s rokem 2003 však již došlo k nárůstu počtu příjezdů zahraničních návštěvníků o 322 tis. (+ 10,9 %) a k poklesu domácích příjezdů o 21 tis. (- 0,6 %). V relativním vyjádření vykazovalo Maďarsko 323 příjezdů zahraničních návštěvníků na 1000 obyvatel. Čtveřicí zemí s nejvíce příjezdy do všech ubytovacích zařízení Maďarska tvoří na prvním místě Německo se 744 tis. turisty, dále Rakousko s 245 tis., Itálie s 229 tis. příjezdy a turisté Spojeného království přijeli 219 tisíckrát.

Turisté Maďarska podnikli v roce 2004 nejvíce výjezdů do chorvatských turistických zařízení (356 tis.) zejména z důvodu letní rekreace. Do Itálie vyjelo za sluncem a mořem

v létě a za sněhem a horami v zimě celkem 302 tis. turistů. Sousední Rakousko, disponující hlavně Alpami, přijalo ve všech ubytovacích zařízeních 283 tis. Maďarů.

f) Regionální cestovní ruch

Maďarsko je podle statistického členění na NUTS2 rozděleno na sedm regionů. V absolutním vyjádření nejvíce příjezdů všech turistů vykazoval v roce 2004 region Közép-Magyarország (2,6 mil.), přes 1 mil. celkových příjezdů se dostal i region Nyugat-Dunántúl (1,04 mil.). Zahraniční návštěvníci uskutečnili nejvíce příjezdů do regionu Közép-Magyarország (2,08 mil.), což představuje 63,5 % celkových zahraničních příjezdů a 79,6 % celkových příjezdů do tohoto regionu. V relativním vyjádření byl opět s velkým náskokem region Közép-Magyarország s 734 příjezdů zahraničních návštěvníků na 1000 obyvatel regionu. Domácí cestovní ruch je do regionů rozmístěn téměř rovnoměrně, kdy nejnavštěvovanějším v roce 2004 byl region Nyugat-Dunántúl (605 tis. domácích příjezdů) a nejméně navštěvovaný region Dél-Alföld (pouze 322 tis. příjezdů domácích návštěvníků). Region Dél-Dunántúl nabídl z maďarských regionů největší kapacitu lůžek (65 tis.) i zařízení (566).

Tabulka č. 9: Regionální cestovní ruch Maďarska v roce 2004

Regiony	Celkem	Domácí	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Maďarsko	6 616 443	3 346 575	3 269 868	323	336 494	3 001
Közép-Magyarország	2 608 323	532 166	2 076 157	734	51 896	336
Közép-Dunántúl	652 796	424 930	227 866	205	56 330	438
Nyugat-Dunántúl	1 040 885	605 512	435 373	434	58 912	536
Dél-Dunántúl	715 250	510 970	204 280	208	65 363	566
Észak-Magyarország	635 014	541 304	93 710	73	35 838	446
Észak-Alföld	534 627	409 760	124 867	81	37 624	372
Dél-Alföld	429 548	321 933	107 615	79	30 531	307

Pramen: Eurostat

6.1.5 Pobaltské státy

a) Stručná charakteristika

Estonsko, Litva a Lotyšsko, země bývalého Sovětského svazu, mají od roku 1991 velmi podobné ekonomické podmínky. Cestovní ruch zatím nemá dostatečné předpoklady pro přilákání zahraničních turistů, což se vyznačuje jednou z nejnižších návštěvností v Evropě. Nevýhodou pobaltských států z pohledu cestovního ruchu je jejich okrajová poloha v severovýchodní části střední Evropy (někdy bývají geograficky řazeny do severní či východní Evropy), chladnější klimatické podmínky a malý počet přírodních a kulturních atraktivit. Z přírodních atraktivit lze jako turisticky zajímavé zmínit Kuronskou vrchovinu v prostoru řeky Gauja (Livonské Švýcarsko, národní park Gauja) či jezera na jihovýchodě Lotyšska, písečné duny na Kuršské kose v Litvě a estonský venkov. Kulturně-historické dispozice se projevují zejména v centrech měst Pobaltských zemí (např. Tallin a Riga se pyšní středověkými jádry západoevropského stylu). Turisticky významný je rekreační komplex Jurmala při pobřeží Lotyšska. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Všem třem Pobaltským státům se podařilo vstoupit do Evropské unie v přístupové vlně v roce 2004. Slabý význam cestovního ruchu v národních hospodářstvích ukazují poměrně nízké příjmy z cestovního ruchu za rok 2004 (Estonsko 704 mil. €, Litva 659 mil. € a Lotyšsko 217 mil. €). Platební bilance cestovního ruchu v roce 2004 byla u Estonska a Litvy přebytková (393 mil. €, resp. 144 mil.€), Lotyšsko vykazovalo schodek (- 88 mil. €). Stav salda platební bilance cestovního ruchu jednotlivých zemí potvrzuje dlouhodobý vývoj tohoto ukazatele.

Podle WTTC se cestovní ruchu Estonska na HDP podílel 21,28 % (1,9 mld. €), což svědčí o jeho významném postavení v národním hospodářství. Litva a Lotyšsko měli mnohem menší podíly cestovního ruchu na tvorbě HDP a to v případě Litvy 8,9 % (1,6 mld. €), v Lotyšsku dokonce jen 6,6 % (740 mil. €). Samotný průmysl cestovního ruchu se nejvíce na celkovém HDP v roce 2004 podle odhadů WTTC přímo podílel opět v Estonsku 4,97 % (449 mil. €), u Litvy tento byl podíl na HDP 1,68 % (303 mil. €) a u Lotyšska jen 1,38 % (154 mil. €). WTTC předpokládá pro Lotyšsko a Litvu přímý podíl cestovního ruchu na HDP pro rok 2015 ve stejné výši jako v roce 2004, ale u Estonska očekává růst na 5,34 % celkového HDP.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Ekonomika cestovního ruchu měla v roce 2004 podle WTTC zaměstnat v Estonsku téměř 128 tis. lidí (21,4 % celkové zaměstnanosti), v Litvě 122 tis. pracovníků (8,5 %) a v Lotyšsku 67 tis. pracovníků (6,7 %). Samotný průmysl cestovního ruchu přímo nabídl v Estonsku 30,8 tis., v Litvě 23,5 tis. a v Lotyšsku jen 14,3 tis. pracovních míst. Pro rok 2015 očekává WTTC u Estonska růst zaměstnanosti jak v průmyslu (přímo i nepřímě + 3,5 tis. pracovních sil), tak i v ekonomice cestovního ruchu (přímo i nepřímě + 5,6 tis. pracovníků). U Litvy WTTC očekává pro rok 2015 zhruba stejnou zaměstnanost v průmyslu cestovního ruchu jako v roce 2004, výrazně však stoupne zaměstnanost v ekonomice cestovního ruchu (přímo i nepřímě + 7 tis. pracovníků). Jediné Lotyšsko by mělo z odhadů WTTC v roce 2015 v průmyslu cestovního ruchu přijít zhruba o 1 tis. pracovníků (přímo i nepřímě) a celá ekonomika cestovního ruchu dokonce o 2,6 tis. pracovníků (přímo i nepřímě).

d) Nabídka ubytování

Počet všech turistických ubytovacích zařízení se za posledních deset let (1994-2004) dohromady v pobaltských zemích zvedl o 87 %, celková lůžková kapacita rostla pomaleji (+ 49,5 %). Největší nárůst počtu zařízení za sledované období mělo Estonsko (+ 314 %), které v 609 zařízeních nabízelo v roce 2004 téměř 33 tisíc lůžek (+ 259 %). V Lotyšsku počet zařízení ve stejném období vzrostl o 75 % a lůžková kapacita v 343 zařízeních byla v roce 2004 22 tisíc lůžek (+ 26,5 %). Nejmenší nárůst počtu zařízení a lůžek v desetiletém období vykazala Litva, + 18 % u zařízení a pouze + 1,7 % u lůžek, a v roce 2004 nabízelo 529 ubytovacích zařízení celkem přes 32 tis. lůžek. Srovnání s rokem 2003 ukazuje nárůst ubytovacích zařízení ve všech pobaltských zemích (celkem 9,14 %), přičemž největší pozitivní změna nastala u Estonska (+12,2 %), pak u Litvy (+ 8,4 %) a Lotyšska (+ 5,2 %). Celková lůžková kapacita všech tří států sice vzrostla dohromady o 15,4 %, ale u Estonska nárůst činil 19,7 %, Lotyšsko zvýšilo počet lůžek o 16,9 % a Litva pouze o 10,3 %.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

V roce 2004 uskutečnili účastníci cestovního ruchu do všech estonských turistických ubytovacích zařízení téměř 2 mil. příjezdů, z toho patřilo 1,37 mil. příjezdů zahraničním návštěvníkům. Ve srovnání s předchozím rokem došlo k růstu jak zahraničních (+ 23,5 %), tak i domácích příjezdů (+ 22 %). Výrazný nárůst příjezdů zahraničních návštěvníků do všech turistických ubytovacích zařízení vykazala i Litva (+ 35,8 %) a podobně vzrostly i příjezdy domácích návštěvníků (+ 30,5 %). Celkový počet příjezdů je u Litvy však poloviční než u Estonska (957 tis. příjezdů). Polepšil si i příjezdový cestovní ruch Lotyšska, když celkové příjezdy oproti roku 2003 narostly o 18,7 %, přičemž zahraniční příjezdy rostly výrazněji (+ 31,4 %) než domácí (+ 3,3 %). V relativním vyjádření pak za rok 2004 na 1000 obyvatel Estonska připadalo 1 073 příjezdů zahraničních turistů, na obyvatele Litvy jen 162 a na obyvatele Lotyšska 235 zahraničních příjezdů.

Estonsko nejvíce navštívili v roce 2004 turisté z Finska (844 tis.), kteří tvořili 61,4 % všech zahraničních příjezdů. Další v pořadí byli Švédové (89 tis.) a Němci (86 tis.). Turisté z Německa (109 tis.) a z Polska (80 tis.) byli nejpočetnější příjíždějící skupinou do Litvy. Na příjezdech do Lotyšska měli největší podíl Němci (63 tis.) a Finové (62 tis.).

Estonci nejčastěji v roce 2003¹⁷ vyjeli do Finska, kam uskutečnili téměř 55 tis. výjezdů. U výjezdů litevských turistů vyhrálo Polsko s 63 tis. výjezdy a Lotyšští turisté nejvíce navštívili své sousedy Litvu (28 tis.) a Estonsko (29 tis.).

f) Regionální cestovní ruch

Pobaltské státy se statisticky na NUTS2 územně nečlení a samotný stát je považován za NUTS2. Proto jeho regionální srovnání s ostatními státy Evropy vychází z analýzy cestovního ruchu za celou zemi a není třeba ji opět podrobně rozebírat. Samozřejmě jako jiné státy Evropy se podle národních organizací cestovního ruchu člení na turistické regiony, ty však mají jiné územní členění a tudíž srovnání by bylo irelevantní.

Tabulka č. 10: Regionální cestovní ruch Pobaltských států v roce 2004

Regiony	Celkem	Domácí	Zahraníční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Pobaltské státy	3 780 404	1 302 291	2 478 113	2872	87 356	1 481
Estonsko	1 922 126	547 712	1 374 414	1017	32 899	609
Litva	956 858	398 525	558 333	162	32 286	529
Lotyšsko	901 420	356 054	545 366	235	22 171	343

Pramen: Eurostat

6.1.6 Ostatní země střední a východní Evropy

a) Stručná charakteristika

Bělorusko, Bulharsko, Rumunsko, Rusko a Ukrajina patří do regionu východní Evropy a dohromady se tyto státy rozléhají na obrovském území. Přesto je tato makrooblast z pohledu cestovního ruchu mnohem méně atraktivní (výjimkou v poslední době je Bulharsko) než jiné regiony Evropy. Důvodem nižší atraktivity je především hospodářská situace a politická

¹⁷ Statistika pobaltských zemí pro výjezdy do všech ubytovacích zařízení byla dostupná jen za rok 2003 a starší

nestabilita, geografická odlehlost a absence či velmi nízká úroveň turistické infrastruktury. Rozlehlé území východní Evropy má přesto co nabídnout. Z přírodních atraktivit je to zejména pobřeží Černého moře s převažujícími písčnými plážemi a relativně stabilním subtropickým podnebím, horské oblasti pro využití letní i zimní rekreace (Transylvánské Alpy v Rumunsku, masiv Rodopy a Rila v Bulharsku, Krymské hory na Ukrajině a Ural v Rusku) a rozlehlé lesní, jezerní a močálové oblasti. Kulturně-historické předpoklady cestovního ruchu jsou na rozdíl od jiných regionů Evropy velmi malé a jsou soustředěny do měst (největší jsou Moskva, Sankt Peterburg, Kyjev, Sevastopol, Jalta, Minsk, Bukurešť, Sofie, Plovdiv). Kulturně-historické a architektonické atraktivity byly po dlouhá léta zanedbávány nebo zničeny a jejich malý počet z většiny nesplňuje náročné požadavky zahraničních turistů. Významnou, a pro oblasti států východní Evropy specifickou, turistickou atraktivitou je lidový folklór, který je stále součástí běžného života obyvatel jednotlivých zemí. [4,21,22]

Problémem v analýze cestovního ruchu států Běloruska, Bulharska, Rumunska, Ruska a Ukrajiny je většinou nespolehlivá, těžko dostupná či odlišně vedená statistika cestovního ruchu, což vede ke zkreslení ve srovnání mezi jednotlivými zeměmi.

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Hospodářská situace států východní Evropy je obtížná a přechod od centrálně-plánovacích ekonomik k výkonnějším tržním systémům se nedaří. Z těchto zemí má cestovní ruch významnější roli pouze v ekonomice Bulharska a také na Ukrajině¹⁸. U ostatních zemí cestovní ruch nemá významnější postavení a spíše stojí v pozadí silnějších a výkonnějších odvětví. Příjmy a výdaje z cestovního ruchu jednotlivých států v roce 2003 a 2004 jsou vidět v Tabulce č. 11.

Tabulka č. 11: Platební bilance cestovního ruchu (v mil. EUR)

Stát	PŘÍJMY		VÝDAJE	SALDO
	2003	2004	2003	2003
Bělorusko	236	231	419	-183
Bulharsko	1 457	1 743	661	796
Rumunsko	396	406	424	-28
Rusko	3 979	4 201	11 412	-7 433
Ukrajina	827	917	699	128

Pramen: WTO

Největší příjmy z cestovního ruchu vykázalo Rusko (3,98 mil. €) a poměrně vysoké příjmy má i Bulharsko (1,74 mil. €). Kladné saldo platební bilance cestovního ruchu v roce 2003 vykázalo pouze Bulharsko (799 mil. €) a Ukrajina (129 mil. €). Největší schodek mělo Rusko (-7,4 mld. €).

¹⁸ Mezinárodní cestovní ruch Ukrajiny je tvořen z většiny rezidenty, kteří mají občanství jiného evropského státu a navštěvují domácí prostředí

¹⁹ Statistika za rok 2004 nebyla dostupná u všech zemí a tak pro lepší srovnání jsou použity údaje z roku 2003

Tabulka č. 12: Podíl cestovního ruchu na tvorbě HDP

Stát	Ekonomika cestovního ruchu (přímo i nepřím)			Průmysl cestovního ruchu (přímo)		
	absolutně v mil. € v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2015	absolutně v mil. € v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2015
Bělorusko	1 459,3	7,93	8,80	334,9	1,82	1,98
Bulharsko	3 041,6	15,65	18,07	897,9	4,62	5,27
Rumunsko	3 500,4	5,94	6,36	830,9	1,41	1,42
Rusko	42 496,9	9,06	11,12	7 645,7	1,63	1,80
Ukrajina	6 915,7	13,18	14,42	1 700,1	3,24	3,64

Pramen: WTTC

Největší podíl cestovního ruchu na HDP v roce 2004 podle odhadů WTTC vykázalo Bulharsko (15,6%), následované Ukrajinou (13,18%), Ruskem (9,06%) a Běloruskem (7,93%). Nejmenší podíl na HDP mělo Rumunsko (5,94%). Přímo se samotný průmysl cestovního ruchu nejvíce na HDP podílel u Bulharska (4,62%) a Ukrajiny (3,24%). V Bělorusku se průmysl cestovního ruchu přímo podílel jen (1,82%), v Rusku (1,63%) a nejméně opět v Rumunsku (1,41%). Očekávaný nárůst podílů cestovního ruchu na HDP podle WTTC je přehledně znázorněn v Tabulce č. 12.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Průmysl cestovního ruchu vytvořil podle WTTC v roce 2004 přímo 76 tis. pracovních míst v Bělorusku (1,48% celkové zaměstnanosti), 138 tis. míst v Bulharsku (3,49%), v Rumunsku 121 tis. míst (1,21%), v Rusku 960 tis. míst (1,42%) a na Ukrajině 577 tis. míst (2,58%). Celá ekonomika cestovního ruchu se pak v jednotlivých zemích na celkové zaměstnanosti podílela následovně – v Bělorusku 6,49% (333 tis. zaměstnaných), v Bulharsku 10,89% (464 tis.), v Rumunsku 5,04% (503 tis.), v Rusku 7,68% (5,2 mil.) a na Ukrajině 10,65% (2,4 mil.).

d) Nabídka ubytování

Statistika ubytovacích zařízení a lůžkové kapacity je dostupná a aktuální jen pro Bulharsko. V roce 2004 Bulharsko nabídlo 190 tis. lůžek v 1306 ubytovacích zařízeních. Ve srovnání s předchozím rokem to znamená růst o 19,6% v lůžkové kapacitě a růst ubytovacích zařízení o 23,3%.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Příjezdový cestovní ruch států východní Evropy je (kromě Bulharska) evidován pouze jako příjezdy zahraničních turistů nebo návštěvníků na hranice. V této statistice má mezi státy východní Evropy za rok 2004 s velkým náskokem nejvíce příjezdů Ukrajina (15,6 mil.). Rusko navštívilo 9,2 mil. zahraničních turistů, Bulharsko 4,6 mil. a Bělorusko pouze 67 tis. V případě Rumunska je dostupný počet příjezdů na hranice jen za rok 2003 (3,7 mil. příjezdů), ale podle vývoje za posledních deset let lze pro rok 2004 odhadnout okolo 3,9 mil. zahraničních návštěvníků. Příjezdy zahraničních návštěvníků na hranice těchto států (viz. Tabulka č. 13) dokazuje razantní nárůst příjezdového cestovního ruchu na Ukrajině

(24,9 % oproti roku 2003) a z dlouhodobého hlediska se ve srovnání s rokem 1995 počet zahraničních příjezdů zvýšil 4,2krát. Výrazný růst příjezdů zahraničních návštěvníků přes hranice zaznamenalo i Bulharsko (14,4 % k roku 2003), které však od roku 2000 vykazuje průměrný roční růst 18,5 %. V celkových příjezdech do všech ubytovacích zařízení (3,35 mil. v roce 2004) si Bulharsko oproti roku 1995 polepšilo o 14,33 %, přičemž za stejné období vzrostly příjezdy zahraničních turistů o 107 % (1,69 mil. v roce 2004). Zájem zahraničních návštěvníků o Bulharsko jako destinaci se projevuje i se vzrůstajícím podílem na celkových příjezdech do všech ubytovacích zařízení, kdy v roce 1995 činil jejich podíl jen 27,98 % a v roce 2004 to bylo už 50,64 %.

Tabulka č. 13: Příjezdový cestovní ruch vybraných států východní Evropy

TF	2003	2004	03/04 (%)
Bělorusko	64	67	4,7
Bulharsko	4 048	4 630	14,4
Rumunsko	3 739	3 900 ^e	4,3 ^e
Rusko	8 521	9 164	7,5
Ukrajina	12 514	15 629	24,9

Pramen: WTO

e – odhad podle WTO

V Tabulce č. 14 jsou seřazeny tři nejvíce přijíždějící země v roce 2003, bohužel srovnatelnost je zkreslená, protože uvedená data zachycují tři různé statistické série.

Tabulka č. 14: Příjezdy zahraničních návštěvníků podle hlavních zemí v roce 2003 (v tis.)

		1. trh		2. trh		3. trh	
Bělorusko	TF	Polsko	10	Litva	8	Německo	7
Bulharsko*	TCE	Německo	481	UK	201	Řecko	93
Rumunsko	TCE	Italy	161	Německo	154	Francie	93
Rusko	VF	Ukrajina	7 686	Poland	1 232	Finsko	1 154
Ukrajina	TF	Rusko	5 026	Bělorusko	1 595	Polsko	1 239

Pramen: Eurostat, WTO

* 2004

Příjezdy do všech ubytovacích zařízení nejsou u většiny evropských zemí vedeny za státy východní Evropy (Bělorusko, Bulharsko, Rumunsko, Rusko, Ukrajina), a proto odvození výjezdového cestovního ruchu do všech ubytovacích zařízení není možné ve formě odpovídající skutečnosti. Podle dostupných údajů za rok 2004 nejvíce navštěvovanou zemí v příjezdech do všech ubytovacích zařízení bylo pro 103 tis. turistů z Běloruska Polsko, Česká republika pro 20 tis. Bulharů, Maďarsko pro 89 tis. Rumunů, Itálie pro 381 tis. Rusů a Polsko pro 163 tis. Ukrajinců.

f) Regionální cestovní ruch

Ze států východní Evropy se statisticky na NUTS2 dělí pouze Bulharsko (6) a Rumunsko (8), jako kandidátské země na vstup do EU, nicméně pouze Bulharsko má věrohodně zpracovanou aktuální statistiku cestovního ruchu za regiony NUTS2.

Tabulka č. 15: Regionální cestovní ruch Bulharska v roce 2004

Regiony	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Bulharsko	3 346 525	1 651 976	1 694 549	217	190 040	1 306
Severozapaden	42 817	37 121	5 696	11	1 517	28
Severen tsentralen	287 087	239 861	47 226	41	7 708	103
Severoiztochen	965 211	327 005	638 206	496	81 294	484
Yugozapaden	845 672	431 988	413 684	196	21 443	179
Yuzhen tsentralen	582 530	450 755	131 775	68	18 989	270
Yugoiztochen	623 208	165 246	457 962	585	59 089	242

Pramen: Eurostat

Z Tabulky č. 15, charakterizující cestovní ruch na regionální úrovni Bulharska v roce 2004, vyplývá, že nejnavštěvovanějším regionem byl Severoiztochen s 965 tis. příjezdy návštěvníků. Z pohledu domácího cestovního ruchu byl nejnavštěvovanějším regionem Yuzhen tsentralen s 450 tis. příjezdy. Zahraniční návštěvníci se zase nejvíce koncentrovali do všech ubytovacích zařízení regionu Severoiztochen (638 tis.). V přepočtu na 1000 obyvatel regionu pak nejvíce příjezdů zahraničních návštěvníků připadalo na region Yugoiztochen (585 zahraničních příjezdů). Nejvyšším počtem lůžek i ubytovacích zařízení disponoval region Severoiztochen.

Rumunsko je na úrovni NUTS2 členěno na následující regiony: Nord-Est, Sud-Est, Sud, Sud-Vest, Vest, Nord-Vest, Centru, Bucuresti. Avšak statistické údaje za jednotlivé regiony nejsou dostupné.

6.2 Jižní Evropa

Tabulka č. 16: Základní údaje vybraných jižní Evropy

Stát	Počet obyvatel (x 1000)	Rozloha (km ²)	Hustota zalidnění (obyv./km ²)	HDP		Celková zaměstnanost (x 1000)
				Celkem (mil. €)	HDP/obyv. (€)	
Itálie	57 888	301 333	192,1	1 388 870,3	23 992,3	22 438
Španělsko	42 345	504 790	83,9	837 316,0	19 773,5	17 866
Portugalsko	10 475	91 906	114	142 843,2	13 636,6	5 125
Řecko	11 041	131 626	83,9	168 417,2	15 254,3	4 331
Slovinsko	1 996	20 273	98,5	26 146,3	13 096,5	946
Chorvatsko	4 442	56 594	78,5	27 623,1	6 218,6	1 583
Albánie	3 188	28 748	110,9	6 113,0	1 917,5	916
Bosna a Hercegovina	3 836	51 129	75,0	6 540,7	1 705,1	2194
Makedonie	2 062	25 333	81,4	4 225,1	2 051,0	523
Srbsko a Černá Hora	10 826	102 350	105,8	19 326,4	1 785,2	3 870 ^e
Turecko	71 727	780 580	91,9	243 190,5	3 390,5	21 870
Malta	401	316	1 269,0	4 340,3	10 823,7	137
Kypr	776	9 250	83,9	12 417,7	16 001,3	322

Pramen: Eurostat, Geografický server, World Bank, WTTC

e – odhad podle WTTC

6.2.1 Itálie

a) Stručná charakteristika

Území Itálie zabírá téměř celý Apeninský poloostrov, Pádskou nížinu, ostrovy Sicílie a Sardinie s mnoha menšími souostrovími a zasahuje také do Alp. Mimořádně příznivé předpoklady cestovního ruchu, těžící z vynikajících přírodních, kulturně-historických a geografických podmínek, řadí Itálii dlouhodobě mezi nejvýznamnější světové turistické destinace. Nejvýznamnější z přírodních dispozic Itálie je velmi dlouhé pobřeží s teplým mořem, příznivé subtropické klima a pestrost členitosti povrchu. Z horských útvarů dominují Alpy (Piemontské, Benátské, Dolomity) a Apeniny. Přírodní zajímavostí jsou také vrcholy sopečného původu – vyvřelý a jeden z nejmohutnějších vulkánů na světě Etna nebo jediná činná sopka kontinentální Evropy Vesuv. Turisticky přitažlivá jsou i průzračná jezera v kráterech vyhaslých sopek (Lago di Bolena, Lago Albano). Pádská nížina postrádá výraznější přírodní atraktivity, zato však vyniká vysokou koncentrací kulturně-historických pamětihodností (Benátky, Verona, Ravenna), které jsou ve velkém množství rozseté i po celém území Itálie. Památky odráží vývoj a pestrost kulturních proudů ovlivňující velkou část světa od starověku až po 20. století. Turisticky nejvyhledávanější architektonické památky nabízí např. Řím, Florencie, Benátky, Neapol, Janov, Turín, Pisa, Milán, Padova, Bologna a další. O výjimečnosti kulturních a historických lokalit v Itálii svědčí i velký počet památek světového kulturního dědictví UNESCO (přes 30 položek). Italská kultura je bohatá také na kulturní společenské akce – festivaly umělecké tvorby, lidové slavnosti, karnevaly, náboženská procesí aj. Raritou jsou dvě nezávislé a turisticky velmi atraktivní území uvnitř Itálie – Vatikán a San Marino. [4,21,22]

Pozitivním lákadlem zahraničních turistů je i rozsáhlá síť kvalitně vybavených středisek cestovního ruchu ať už v horských oblastech (Cortina d'Ampezzo, Val di Fiemme, Bolzano, Merano) či podél pobřeží (Květinová riviéra, Levantská riviéra, pobřeží Jaderského moře). Nejnavštěvovanější oblasti, z pohledu počtu ubytovaných turistů, jsou Benátsko, Lombardie, Toskánsko a Lazio. Naopak poměrně méně jsou turisticky navštěvovány odlehlejší oblasti Sicílie, Sardinie a oblasti na jihu Apeninského poloostrova. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Itálie sice patří mezi hospodářsky nejvyspělejší země světa, ale potýká se s vnitřními regionálními rozdíly mezi bohatým severem a méně vyspělým jihem. Cestovní ruch hraje v ekonomice Itálie významnou roli, i když by se podle turistického využití očekával vyšší podíl na HDP než 11,14 % (154,7 mld. €) v roce 2004. Samotný průmysl cestovního ruchu ve stejném roce vykázal přímo 4,8 % podíl na HDP (66,6 mld. €). Podle odhadů WTTC by se měl cestovní ruch v roce 2015 na HDP podílet 11,8 % a u průmyslu asi 5 %.

Platební bilance cestovního ruchu za rok 2004 měla pozitivní zůstatek 11,8 mld. €, když příjmy dosáhly 28,43 mld. € a výdaje byly jen 16,66 mld. €. Ve srovnání s rokem 2000 příjmy poklesly o 4,9 %, výdaje klesly o 2,1 % a celkový přebytek se snížil o 8,7 %.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Cestovní ruch v roce 2004 měl podle WTTC zaměstnávat celkově 2,68 mil. lidí (11,95 % z celkové zaměstnanosti). V roce 2015 cestovní ruch podle odhadů WTTC nabídne 2,96 mil.

pracovních míst, což by mělo představovat 11,8 % podíl z celkové zaměstnanosti. Průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnával v roce 2004 1,12 mil. lidí (5 % z celkové zaměstnanosti) a v roce 2015 by měl zaměstnat o 110 tis. lidí více.

d) Nabídka ubytování

Jako jedna z nejnavštěvovanějších destinací na světě vykazovala Itálie v roce 2004 4,2 mil. lůžek všech 114,5 tis. ubytovacích zařízení. Za posledních deset let (1994-2004) vzrostla lůžková kapacita o 29,4 %, v případě ubytovacích zařízení byl růst mnohem výraznější (+ 102,9 %). Ve srovnání s předchozím rokem narostl celkový počet lůžek o 1,13 % a ubytovací zařízení vzrostly o 1 %.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

V roce 2004 do všech ubytovacích zařízení přijelo celkem 85,96 mil. návštěvníků, což představuje oproti předchozímu roku nárůst o 4,9 %. Z dlouhodobého pohledu počet příjezdů do všech ubytovacích zařízení vzrostl od roku 1994 o 33,32 %, přičemž růst domácích příjezdů byl pomalejší (+ 23,69 %) a růst zahraničních příjezdů rychlejší (+ 48,86 %). Rozložení domácích a zahraničních příjezdů na celkových příjezdech se v posledních deseti letech pohybují zhruba v poměru 1,33:1 (57 % tvoří domácí a 43 % zahraniční příjezdy). V relativním vyjádření představuje celkový počet příjezdů v přepočtu na jednoho obyvatele 637 příjezdů.

Mezi Itálii nejvíce navštěvující země v roce 2004 patřilo Německo (8,59 mil.), Francie (2,92 mil.), Spojené království (2,93 mil.) a Rakousko (1,73 mil.). Podíl těchto zemí byl na všech zahraničních příjezdech 44 %, na příjezdech jen z evropských zemí okolo 52 %.

Do turistických ubytovacích zařízení v jiných evropských zemích vyjelo v roce 2004 asi 14,3 mil. Italů, přičemž nejvíce navštívili Francii (3,63 mil.), Španělsko (2,14 mil.) a Chorvatsko (1,3 mil.).

f) Regionální cestovní ruch

Itálie jako člen Evropské unie se na úrovni NUTS2 statisticky člení na 21 regionů. Nejnavštěvovanějším regionem v roce 2004 byl Veneto s 12,06 mil. příjezdů (14 % z národních příjezdů). K hranici 10 mil. příjezdů se přiblížily regiony Lazio (9,93 mil.), Toscana (9,7 mil.) a Lombardia (9,49 mil.), což představuje celkem 48 % podíl ze všech příjezdů. Domácí návštěvníci nejvíce navštívili region Emilia-Romagna (5,9 mil.), Lombardia (5,14 mil.) a Toscana (4,9 mil.). Mezi zahraničními návštěvníky byl nejvyhledávanější region Veneto (7,25 mil.), Lazio (5,7 mil.), Toscana (4,8 mil.) a Lombardia (4,35 mil.). V relativním vyjádření pak s velkým odstupem od ostatních regionů nejvíce zahraničních příjezdů na obyvatele vykázal region Provincia Autonoma Trento (6 258 příjezdů na tis. obyvatel). Nejnavštěvovanější region Veneto v relativním vyjádření navštívilo jen 1 561 zahraničních návštěvníků na jednoho tis. obyvatel. Ten také ve srovnání s ostatními regiony nabídl největší počet lůžek (630 tis.) a ubytovacích zařízení (40 tis.).

Tabulka č. 17: Regionální cestovní ruch Itálie v roce 2004

Regiony	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Itálie	85 956 568	49240829	36715739	634	4205577	114527
Piemonte	2 872 881	1673485	1199396	281	151077	3576
Valle d'Aosta	825 674	560185	265489	2175	50640	865
Liguria	3 487 924	2367203	1120721	711	151302	3002
Lombardia	9 493 391	5139487	4353904	471	270589	4309
Bolzano-Bozen	4 716 538	1765157	2951381	6258	214430	10180
Trento	2 747 755	1725558	1022197	2083	156461	2584
Veneto	12 061 584	4814931	7246653	1561	629639	40155
Friuli-Venezia Giulia	1 721 544	1010046	711498	594	154205	9624
Emilia-Romagna	7 752 056	5897987	1854069	454	420139	8260
Toscana	9 702 413	4900293	4802120	1347	441091	9258
Umbria	2 005 736	1461427	544309	642	73480	2726
Marche	2 089 204	1754940	334264	222	203890	2504
Lazio	9 932 776	4226543	5706233	1096	250535	4980
Abruzzo	1 425 332	1250290	175042	136	100804	1461
Molise	199 493	183708	15785	49	12662	205
Campania	4 537 707	2795356	1742351	303	175873	2778
Puglia	2 332 065	1997110	334955	83	204005	2172
Basilicata	471 473	422503	48970	82	32376	416
Calabria	1 352 653	1173140	179513	89	188272	1196
Sicilia	4 270 744	2749089	1521655	304	157356	2545
Sardegna	1 957 625	1372391	585234	356	166751	1731

Pramen: Eurostat

6.2.2 Španělsko

a) Stručná charakteristika

Španělsko se rozkládá na většině území Pyrenejského ostrova a patří mu i dvě souostrovní Baleárské a Kanárské ostrovy. Stejně jako Itálie patří z pohledu cestovního ruchu Španělsko mezi nejvýznamnější státy světa. Toto postavení si Španělsko vybuodovalo zejména v posledním čtvrt století, protože bylo po desetiletí ovládáno autoritativními režimy, které cestovní ruch příliš nepodporovaly. Z přírodních atraktivit jsou pro cestovní ruch nejvýznamnější, spolu s velmi příznivým podnebím, pobřeží při Středozezemním moři a na španělských souostrovích. Mezinárodní cestovní ruch převažuje v letní sezóně a nejvíce se koncentruje v přímořských oblastech po celém pobřeží Středozezemním moři (Costa Dorada, Costa Blanca, Costa del Sol) nebo při Baskijském zálivu (Costa Verde). Příznivé podnebí na Baleárských či Kanárských ostrovech umožňuje příjemnou letní rekreaci i během zimních měsíců. Horské oblasti (Pyreneje, Sierra Nevada, Kantberské, Iberské, Katalánské hory) nemají takové turistické využití jako Alpy. Turisticky zajímavé jsou Kanárské ostrovy, které vznikly sopečnou činností a kde na jednom z ostrovů leží nejvyšší vulkán Pico del Teide (3 718 m), jež je současně i nejvyšší horou Španělska. Suché a extrémně teplé podnebí v centrální části Španělska je pro zahraniční turisty především ze severnějších oblastí Evropy spíše odrazujícím prvkem. Počtem a strukturou kulturně-historických památek patří

Španělsko mezi velmoci. Pestrý historický vývoj, prolínání křesťanských a islámských kultur a koloniální výpravy se projeví na bohatosti kulturních památek. Z nejnámějších kulturních atraktivit lze zmínit pravěké malby v jeskyni Altamira, architektonické památky z období římské nadvlády (akvadukty v Segovii, Meridě, Teruelu; triumfální oblouky v Bará u Tarragony a v Medinaceli; amfiteátry v Meridě a Italice; a další), muslimské umění z dob arabské nadvlády i s vlivy křesťanské kultury (mešita v Córdobě, Alhambra v Granadě, křesťanské stavby s arabskými prvky v Toledu a Aragónsku) a stavby románské kultury (katedrála v Santiagu de Compostela, Burgasu, Leónu, Toledu, Barceloně, palác Karla V. v Granadě, atd.). Také literatura a výtvarné umění různých období španělské kultury patří k nejbohatším na světě (v popředí zájmu stojí díla malířů Zurbarána, Velázqueze, Murilla, Goyi, Picasa, Mira, Dalího, aj.). Skvostné ukázky španělské kultury jsou vystaveny v mnoha museích a galeriích (např. Museo del Prado, Museo de América, Museo Colón a Museo Etnológico Nacional v Madridu nebo v Barceloně Museo Picasso, Museo Arquelógico, a další). Turisticky přitažlivé jsou lidové a folklórní tradice a slavnosti (býčí zápasy, karnevaly) z většiny provázené typickou hudbou, zpěvem a tancem (sarabanda, bolero, fandango, paso doble, flamengo) . [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Hospodářsky patří Španělsko k vyspělým státům Evropy, v rámci Evropské unie představuje v úrovni HDP nadprůměr. Významné postavení cestovního ruchu ve španělské ekonomice dokazuje jeho vysoký podíl na tvorbě HDP. V roce 2004 činil tento podíl 18,65 % (156 mld. €) a podle odhadů WTTC by v roce 2015 měl tento podíl tvořit čtvrtinu HDP (24,96 %). Samotný průmysl cestovního ruchu se na tvorbě HDP v roce 2004 podílel 7,31 % (61,2 mld. €) a v roce 2015 by se měl podílet 8,5 %.

Přebytek platební bilance cestovního ruchu v roce 2004 činil 28,34 mld. €, když příjmy z cestovního ruchu byly 37,25 mld. € a výdaje pouze 8,9 mld. €. Ve srovnání s rokem 2000 vzrostly výrazně výdaje o 49,27 % a příjmy se zvýšily jen o 10,37 %.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Významnou roli cestovního ruchu pro Španělsko dokazuje i statistika zaměstnanosti. V roce 2004 podle WTTC cestovní ruch nabídl 3,9 mil. pracovních míst, což představuje 21,99 % celkové zaměstnanosti. V roce 2015 by tento podíl měl být až 27,1 %, což by podle odhadů WTTC představovalo téměř 5,3 mil. zaměstnaných. Průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnal 1,5 mil. lidí (8,58 % celkové zaměstnanosti) a v roce 2015 by měl zaměstnat 1,87 mil. lidí (9,64 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování

V roce 2004 nabízelo ve Španělsku přes 33 tis. turistických ubytovacích zařízení celkem 2,97 mil. lůžek, tj. v přepočtu téměř 90 lůžek na jedno zařízení. Vývoj v nabídce ubytování od roku 1994 ukazuje protikladné tendence. Zatímco lůžková kapacita vzrostla o 42,24 %, počet ubytovacích zařízení se snížil o 76,7 %. V porovnání s rokem 2003 však počet ubytovacích zařízení vzrostl o 2200 (+ 7,1 %) a lůžková kapacita se zvýšila o 3,7 %.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Do všech turistických ubytovacích zařízení přijelo v roce 2004 celkem 83,7 mil. návštěvníků, přičemž 47,4 mil. tvořili domácí návštěvníci a 36,3 mil. přijelo ze zahraničí. Ve srovnání s předchozím rokem počet zahraničních turistů nepatrně klesl o 350 tis. (- 0,01 %). Z pohledu posledních deseti let (1994-2004) se počet domácích příjezdů zvýšil o 107,2 % a počet zahraničních o 120,9 %. Relativní vyjádření představuje 857 zahraničních příjezdů na tisíc obyvatel.

Nejvíce turistů do Španělska přijelo ze Spojeného království (10 mil.), Německa (7,12 mil.) a Francie (3,7 mil.), což představuje 57,4 % celkových zahraničních příjezdů.

Obyvatelé Španělska z pohledu příjezdů do všech zahraničních turistických zařízení v roce 2004 nejvíce vyjeli do Francie (2,32 mil.), Itálie (1,48 mil.) a Portugalska (1,07 mil.).

f) Regionální cestovní ruch

Španělsko se statisticky člení na 19 regionů NUTS2 (viz. Tabulka č. 18).

Tabulka č. 18: Regionální cestovní ruch Španělska v roce 2004

Regiony	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Španělsko	83 734 765	47 437 441	36 297 324	857	2 973 442	33 068
Galicia	4 097 121	3 440 087	657 034	243	115 979	2 469
Principado de Asturias	1 557 233	1 389 948	167 285	158	63 667	1 898
Cantabria	1 408 349	1 178 612	229 737	421	67 369	1 032
Pais Vasco	1 993 554	1 400 364	593 190	283	34 585	684
Foral de Navarra	853 024	680 928	172 096	300	24 580	829
La Rioja	539 690	462 370	77 320	268	13 248	217
Aragón	2 330 959	1 964 790	366 169	298	73 237	1 666
Comunidad de Madrid	6 965 729	4 215 295	2 750 434	482	103 834	1 359
Castilla y León	7 604 846	6 353 358	1 251 488	508	114 973	3 312
Castilla-la Mancha	4 210 011	3 461 445	748 566	411	50 249	1 566
Extremadura	2 051 856	1 736 490	315 366	296	28 774	687
Cataluña	4 623 048	3 018 542	1 604 506	242	714 520	4 591
Comunidad Valenciana	13 170 546	6 173 900	6 996 646	1590	291 808	2 482
Illes Balears	7 028 354	4 226 757	2 801 597	3007	432 221	2 530
Andalucia	8 759 113	2 355 566	6 403 547	848	401 314	4 437
Región de Murcia	12 785 833	7 851 793	4 934 040	3897	43 147	648
Ciudad Aut. de Ceuta	926 026	759 189	166 837	2335	16	16
Ciudad Aut. de Melilla	67 543	50 519	17 024	254	940	15
Canarias	4 679 532	693 856	3 985 676	2137	398 035	2 630

Pramen: Eurostat

Téměř 31 % celkových příjezdů do všech španělských ubytovacích zařízení vykázaly v roce 2004 dohromady dva regiony Comunidad Valenciana (13,17 mil.) a Región de Murcia (12,79 mil.). Z pohledu zahraniční návštěvnosti vykázal nejvíce příjezdů region Comunidad Valenciana (7 mil.) a Andalucia (6,4 mil.). V relativním vyjádření přijelo nejvíce zahraničních

turistů do regionu Región de Murcia (3 897 příjezdů na tis. obyvatel) a do regionu Illes Balears (3 007 příjezdů na tis. obyvatel). Více zahraničních turistů než je obyvatel regionu přijelo do Comunidad Valenciana (1 590 příjezdů na tis. obyvatel.). V nabídce ubytování v meziregionálním srovnání vedl v roce 2004 region Cataluña s 714,5 tis. lůžky v 4 591 zařízeních.

6.2.3 Portugalsko

a) Stručná charakteristika

Stejně jako Španělsko bylo Portugalsko dlouhá léta 20. století pod vládou diktatury, která neměla zájem rozvíjet cestovní ruch. Portugalsko ležící na západní části Pyrenejského poloostrova je ovlivněno oceánským podnebím a geografickou vzdáleností od hlavních trhů cestovního ruchu. Atlantské pobřeží je chladnější a klimaticky méně stabilní než španělská pobřeží Středozemního moře, a tak zde nalezneme pouze jediné mezinárodně významné středisko Algarve ležící na jihu země. Přímořská střediska v okolí Lisabonu slouží především domácím návštěvníkům. Příznivé klimatické podmínky na souostroví Madeira a Azorské ostrovy umožňují celoroční využití. Portugalsko je mimořádně bohaté na kulturně-historické atraktivitu. V hlavním městě Lisabonu můžeme nalézt proslulý hrad sv. Jiří z 5. století, katedrálu v goticko-románském stylu, klášter sv. Jeronýma v tzv. manželském stylu s renesančními prvky, Belémskou věž, a další. Původně hlavní město Portugalska Coimbra je zajímavé katedrálou ze 12. století. Porto je přitažlivé kromě historických památek také řadou technicky zajímavých staveb mostů (železný most krále Ludvíka I., železniční most královny Marie Zbožné je dílem A.G.Eiffela, dálniční most Ponte de Arrábida). Památky Évory patří do Seznamu světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO. Proslulé poutní místo Fátima může pojmout až 1 milion poutníků. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

V Evropské unii patří Portugalsko k slabšímu nadprůměru, i když v Evropě obecně patří mezi vyspělé státy. Růst HDP dokonce v roce 2003 vykázal zápornou hodnotu – 1,3 %. Přesto má cestovní ruch v Portugalsku významné postavení, když na celkovém HDP se v roce 2004 podílel 16,9 % (24,1 mld. €). Průmysl cestovního ruchu se na tvorbě HDP přímo podílel 7 % (9,9 mld. €). V roce 2015 by se podle odhadů WTTC měl cestovní ruch podílet na celkově vytvořeném HDP téměř 20 %, průmysl cestovního ruchu pak přímo 8,3 %.

Platební bilance dlouhodobě vykazuje kladný zůstatek a od roku 2000 se jeho výše zvýšila o 22 % na 4,04 mld. € v roce 2004. Příjmy z cestovního ruchu od roku 2000 rostou rychleji než výdaje a za rok 2004 dosáhly výše 6,26 mld €, zatímco výdaje jen 2,22 mld. €.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Téměř 20 % zaměstnanost v cestovním ruchu, která poskytuje přes 1 milion pracovních míst, dokazuje jeho význam pro národní hospodářství. Průmysl cestovního ruchu přímo nabídl v roce 2004 přes 413 tisíc zaměstnání, což představuje 8,07 % podíl na celkové zaměstnanosti. WTTC počítá pro Portugalsko s posilováním pozice cestovního ruchu v oblasti zaměstnanosti o více jak 16 % v roce 2015 (+ 160 tis. lidí), u průmyslu cestovního ruchu pak přímo o 75 tis. pracovních míst (+ 18,5 %).

d) Nabídka ubytování

Portugalsko v roce 2004 disponovalo kapacitou celkem 433 160 lůžek v 2 239 ubytovacích zařízeních, což představovalo poměrně vysokou hodnotu 193 lůžek na jedno zařízení. Zatímco však lůžková kapacita za posledních 10 let klesla o 7,6 %, počet všech ubytovacích zařízení vzrostl o 14,7 %. Ve srovnání s rokem 2003 ale rostl i počet lůžek o 2,5 %, počet zařízení zaznamenal růst jen drobný (+ 1,1 %).

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

V roce 2004 přijala všechna turistická ubytovací zařízení v Portugalsku celkem přes 11,7 mil. turistů, z toho 5,65 mil. představovali zahraniční turisté a 6,06 mil. domácí turisté. Z dlouhodobého pohledu mírně klesl podíl zahraničních turistů na celkových příjezdech (51,5 % v roce 1994 oproti 48,3 % v roce 2004), i když jejich počet stále rostl (4,4 mil. v roce 1994 oproti 5,65 mil. v roce 2004). Ve srovnání s rokem 2003 domácí příjezdy vzrostly o 2,7 % a zahraniční příjezdy se zvýšily o 5 %. V přepočtu zahraničních příjezdů na tisíc obyvatel pak v roce 2004 Portugalsko navštívilo 540 turistů.

Mezi nejčastější návštěvníky Portugalska patřili zejména občané Spojeného království (1,084 mil. příjezdů), Španělé (1,067 mil.) a Němci (679 tis.). Tyto země představovaly 50 % všech zahraničních příjezdů, mezi evropskými zeměmi byl tento podíl 58 %.

Portugalci v rámci Evropy v roce 2004 nejvíce vyjeli za hranice své země do sousedního Španělska (1,14 mil.) a Francie (243 tis.). Do ostatních evropských zemí, mimo Itálii (168 tis.) nevyjelo více než 100 tis. turistů z Portugalska.

f) Regionální cestovní ruch

Portugalsko je tvořeno 7 regiony NUTS2 a z toho dvě jsou autonomní oblasti Região Autónoma dos Açores a Região Autónoma da Madeira.

Tabulka č. 19: Regionální cestovní ruch Portugalska v roce 2004

Region	Celkem	Domáci	Zahraníční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Portugalsko	11 711 926	6 057 845	5 654 081	540	433 160	2 239
Norte	2 047 841	1 346 548	701 293	189	60 642	498
Algarve	2 397 922	955 699	1 442 223	3 558	127 277	454
Centro	2 043 049	1 408 941	634 108	268	94 715	500
Lisboa	3 283 384	1 315 315	1 968 069	718	83 021	343
Alentejo	802 672	605 917	196 755	256	29 787	160
Região Autónoma dos Açores	278 305	184 312	93 993	392	7 195	86
Região Autónoma da Madeira	858 753	241 113	617 640	2 542	30 523	198

Pramen: Eurostat

Absolutně nejnavštěvovanějším regionem byl v roce 2004 region Lisboa s 3,28 mil. příjezdů. Přes 2 mil. návštěvníků přijelo také do regionů Algarve (2,4 mil.), Norte (2 mil.) a Centro (2 mil.). V relativním vyjádření byl však nejnavštěvovanější region Algarve s 3 558 příjezdů zahraničních turistů na tis. obyvatel a region Região Autónoma da Madeira s 2 542

zahraničních příjezdů na tis. obyvatel. Region Algarve také poskytl v roce 2004 nejvíce lůžek (127 tis.), ale největším počtem ubytovacích zařízení disponoval region Centro (500).

6.2.4 Řecko

a) Stručná charakteristika

Řecko leží na jižním cípu Balkánského poloostrova a na mnoha přilehlých ostrovech. Odlehlá poloha a politická nestabilita některých balkánských zemí komplikuje postavení Řecka v cestovním ruchu. Řecko disponuje mimořádně příznivými přírodními podmínkami – subtropické klima, teplé moře (Jónské, Egejské, Krétské), spousta zátok a ostrovů či atraktivní reliéf s množstvím horských pásem. Horská pásma zabírají 4/5 území, z nichž nejvyšší horou je Olymp (2907 m). Vydatné sněhové srážky v zimním období umožňují v pohoří Pindos, Parnassos a Olympos pobyty s využitím zimních sportů. Negativním prvkem přírodních podmínek jsou častá zemětřesení a doznívající vulkanická činnost (např. skupina ostrovů Theka). Řecko nabízí díky svému historickému vývoji bohatou základnu kulturních památek. Největšímu zájmu se těší architektonické památky a jiné památky výtvarného umění pocházející až ze 6 - 4. století př. n. l. Nejvíce turistů navštěvuje Athény se zbytky staveb na Akropoli (Parthenón, Erechtheion, chrám bohyně Niké, Propylaje) i pod jejím úpatím (Dionýsovo divadlo, amfiteátr Heroda Attika, Thession, Kerameikon, chrám Dia Olympského). Dále jsou nejnavštěvovanější Delfy, Olympia, Epidauros, ostrov Aigina, Mykény a Tyrinis. Památky z byzantského období lze nalézt v Soluni (chrám sv. Demtria), v Dafni u Athén (kláštery) nebo na hoře Athos na východním cípu poloostrova Chalkidiki (soubor 20 klášterů). Řada kulturních památek je soustředěna v muzeích v Athénách (Národní muzeum, Byzantské muzeum, Muzeum Benaki) či v Herakliu na Krétě, v Soluni, Delfách, Olympii, Korintu a dalších městech. Národní tradice a pohostinnost řecké kuchyně jsou pro zahraniční turisty také pozitivním lákadlem. [4,21,22]

Nejvíce návštěvníků se soustřeďuje ve střediscích v oblastech tzv. Attické riviéry mezi Athénami a Sunionem, ale i ve střediscích na ostrovech Naxos (Apollonův chrám, mykénské hroby, středověký hrad), Paros (benátská pevnost a muzeum Parikii), Santorin (černé pláže ze sopečného písku), Kos (Aeskulapův chrám), Rhodos (chrám Apollona a Athény), Kréta (památky minojské kultury, 10 tisíc větrných mlýnů v údolí Lasithi). [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Řecké hospodářství před přistoupením deseti nových členů patřilo v Evropské unii k nejméně rozvinutým zemím. Cestovní ruch v Řecku byl částečně poznamenán válkou v Jugoslávii v 90. letech. V roce 2004 se cestovní ruch podle WTTC na celkovém HDP podílel 14,7 % (24,7 mld. €), z toho průmysl cestovního ruchu přímo tvořil 6,35 % (10,7 mld. €) celkového HDP. Pro rok 2015 očekává WTTC pro řecký cestovní ruch upevnování své pozice v národním hospodářství, kdy průmysl cestovního ruchu by měl tvořit 7,8 % HDP a celková ekonomika cestovního ruchu pak 17,4 % HDP.

Platební bilance cestovního ruchu vykázala v roce 2004 vysoký přebytek ve výši 8,04 mld. €, když příjmy dosáhly výše 10,35 mld. € a výdaje jen 2,31 mld. €. Právě klesající výdaje jsou důvodem narůstajícího pozitivního salda platební bilance cestovního ruchu.

Ve srovnání s rokem 2000 klesly výdaje o 46,7 % a přebytek tak vzrostl o 57,2 % (2,93 mld. €).

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Podle WTTC cestovní ruch v Řecku v roce 2004 zaměstnal celkem 718 tis. lidí, což představuje 16,7 % celkové zaměstnanosti. Průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnal ve stejném roce 301 tis. lidí (7 % celkové zaměstnanosti). WTTC předpovídá pro rok 2015 růst pracovních míst v cestovním ruchu o zhruba 200 tis., samotný průmysl by pak měl přímo růst o téměř 90 tis. nově zaměstnaných lidí.

d) Nabídka ubytování

V roce 2004 nabízelo 9230 řeckých ubytovacích zařízení celkem 761 tis. lůžek, tzn. v přepočtu na jedno zařízení připadá 82 lůžek. Ve srovnání s předchozím rokem počet lůžek vzrostl o 3,1 % a počet zařízení se zvýšil o 2,3 %. Z dlouhodobého pohledu došlo v období let 1994 – 2004 v lůžkové kapacitě k nárůstu o 25,3 % (+ 150 tis. lůžek), kdežto počet ubytovacích zařízení vzrostl jen o 16,5 % (+ 1307 zařízení).

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch²⁰

Počet celkových příjezdů do všech ubytovacích zařízení v Řecku v roce 2003 dosáhl hodnoty 12,5 mil. turistů, které z 54 % tvořili turisté ze zahraničí (6,77 mil.). V dlouhodobém vývoji klesl od roku 1994 počet zahraničních příjezdů o 2,34 % a jejich podíl na celkových příjezdech se snížil z 59 % na 54 %. Celkové příjezdy však za období 1994-2003 vzrostly o 7,28 %, když počet domácích turistů vzrostl o 21,4 %. V relativním vyjádření připadl za rok 2003 na tis. obyvatel Řecka 615 zahraničních turistů. Za rok 2003 nejvíce příjezdů do ubytovacích zařízení uskutečnili turisté z Německa (1,23 mil.), ze Spojeného království (1,02 mil.), z Francie (677 tis.) a Itálie (516 tis.), což představuje 50,8 % všech zahraničních příjezdů a 65 % příjezdů pouze z evropských zemí. Občané Řecka v roce 2003 v rámci Evropy nejčastěji vyjeli do turistických ubytovacích zařízení Itálie (260 tis.), Francie (116 tis.) a Německa (116 tis.).

f) Regionální cestovní ruch²

Statistické členění podle NUTS2 rozděluje Řecko na 13 regionů, jež jsou uvedené v Tabulce č. 20. V roce 2003 byl nejvíce navštěvovaný region Attiki s 2,53 mil. turistických příjezdů. Celkově přes 2 miliony turistů navštívilo ještě region Notio Aigaiio, přes 1 milion turistů přijelo do regionů Kriti (1,6 mil.) a Kentriki Makedonia (1,2 mil.). Ostatní regiony se na celkové návštěvnosti v součtu podílí 41 %. Nejvíce zahraničních návštěvníků zavítalo do regionů Notio Aigaiio (1,62 mil.), Atiki (1,48 mil.) a Kriti (1,34 mil.). U domácích turistů v roce 2003 z pohledu příjezdů do všech ubytovacích zařízení byl nejoblíbenější region Atiki (1,06 mil.), který také jako jediný z regionů přijal přes 1 mil. domácích turistů. V relativním vyjádření návštěvnosti na tis. obyvatel regionu nejvíce zahraničních příjezdů připadlo v regionech Notio Aigio (5 375 příjezdů), Ionia Nisia (2 917) a Kriti (2 239). Region Notio Aigio také v roce 2003 nabídl největší počet zařízení (1 900) a lůžek (159 tis.).

²⁰ Jelikož statistika příjezdového a výjezdového cestovního ruchu Řecka za rok 2004 zveřejněna, jsou použity data za rok 2003

Tabulka č. 20: Regionální cestovní ruch Řecka v roce 2003

Oblast	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Greece	12 499 809	5 731 833	6 767 976	615	737 953	9 022
Anatoliki Makedonia, Thraki	519 946	417 534	102 412	169	23 415	353
Kentriki Makedonia	1 224 055	821 238	402 817	212	102 896	1 126
Dytiki Makedonia	205 420	180 094	25 326	86	3 886	87
Thessalia	737 899	543 140	194 759	264	28 637	539
Ipeiros	406 662	327 667	78 995	234	14 658	250
Ionia Nisia	885 332	254 551	630 781	2 917	82 210	841
Dytiki Ellada	645 799	405 603	240 196	330	22 456	262
Stereia Ellada	525 400	338 489	186 911	333	34 535	537
Peloponnisos	890 210	580 378	309 832	515	46 485	570
Attiki	2 531 977	1 055 465	1 476 512	377	62 915	702
Voreio Aigaio	314 175	157 636	156 539	767	22 316	403
Notio Aigaio	2 007 667	385 841	1 621 826	5 375	159 116	1 900
Kriti	1 605 267	264 197	1 341 070	2 239	134 428	1 452

Pramen: Eurostat

6.2.5 Slovinsko

a) Stručná charakteristika

Slovinsko je jednou z pěti nástupnických zemí bývalé Jugoslávie. Svoji polohou geograficky náleží ke střední Evropě, ale někteří autoři odborné literatury či přední světové organizace cestovního ruchu řadí Slovinsko spíše k Evropě jižní. Z pohledu cestovního ruchu těží ze sousedství s Itálií a Rakouskem, jejichž turisté přijíždějí nejvíce. Z přírodních předpokladů jsou pro cestovní ruch Slovinska důležité tři oblasti – Alpy se středisky Kranjska Gora, Triglav, Planica a Podkoren nabízí využití zejména pro zimní rekreaci (Julské, Savinjské a Kaminšské Alpy, Karavanki); 47 kilometrové pobřeží Jaderského moře s převážně kamenitými plážemi a se středisky Protorož, Piran a Koper; pohoří Kras se světoznámými jeskyněmi (Postojenská, Škocjanská). Z kulturně-historických atraktivit stojí za zmínku historické jádro hlavního města Lublaně, benátský a italský vliv je patrný v přímořských městech Koperu a Piranu. Nemalý význam především v domácím cestovním ruchu Slovinska mají i podhorská lázeňská střediska Rogaška, Slatina, Kotlje, Dobrna, Lasko, Moravica, Radenci a další. Chovem koní je proslavená Lipica. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Občanskou válkou v bývalé Jugoslávii bylo Slovinsko postiženo jen minimálně a mezi reformními státy střední a východní Evropy vykazuje nejlepší ekonomické výsledky. Cestovní ruch tvoří významnou část národního hospodářství. Na tvorbě HDP se cestovní ruch podle WTTC v roce 2004 podílel 12,4 % (3,25 mld. €), průmysl cestovního ruchu pak přímo vytvořil 769 mil. € (2,94 % celkového HDP). Podle předpovědí WTTC by však v roce 2015 měl v HDP vytvořit 6 mld. € (+ 86 % oproti roku 2004). Růst výkonnosti průmyslu cestovního ruchu by měl být o něco menší (+ 74 %).

Platební bilance cestovního ruchu Slovinska průměrně vykazuje přebytek ve výši 520 mil. €²¹. V roce 2004 dosáhly příjmy hodnoty 1,31 mld. €, zatímco výdaje jen 731 mil. €, tzn. přebytek 580 mil. €. Ve srovnání s přebytkem v roce 2000 jde o nárůst 19,8 %.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Cestovní ruch se podle WTTC ve Slovinsku v roce 2004 na celkové zaměstnanosti podílel 14,4 % (136 tis. lidí) a z toho průmysl cestovního ruchu přímo zaměstnal skoro 38 tis. lidí (4 % celkové zaměstnanosti). WTTC počítá do roku 2015 s nárůstem pracovních míst v cestovním ruchu o 13,2 % (+ 15 400 pracovních míst), v průmyslu cestovního ruchu pak o 7,5 % (+ 2 500 pracovních míst) oproti roku 2004.

d) Nabídka ubytování

Na poměrně malém území Slovinska se v roce 2004 nacházelo jen 721 turistických ubytovacích zařízení s celkovou kapacitou téměř 64 tis. lůžek. V přepočtu nabízelo jedno ubytovací zařízení v průměru 89 lůžek, což představuje hodnotu na úrovni mnohem většího Španělska. Za desetileté období 1994 – 2004 se lůžková kapacita snížila o 6,2 % (- 2250 lůžek), i když počet zařízení mírně vzrostl o 2,6 %. Ve srovnání s rokem 2003 pak už i počet zařízení zaznamenal pokles o 82 zařízení (- 10,2 %), u lůžkové kapacity byl pokles mírnější (- 4,2 %).

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Podle statistiky příjezdů do všech ubytovacích zařízení přijelo do Slovinska v roce 2004 celkem 2,27 mil. turistů, z nichž většinu tvořily turisté ze zahraničí (64 %). Ve srovnání s předchozím rokem celkové příjezdy vzrostly o 4,5 %, přičemž počet zahraničních příjezdů se zvýšil o 9,5 % a domácí turisté si pohoršily o 3,2 %. Z dlouhodobého pohledu vzrostly od roku 1995²² celkové příjezdy do všech ubytovacích zařízení o 219,6 % (+ 732 tis.). Zatímco počet příjezdů zahraničních turistů se v tomto období zvýšilo o 104,5 %, domácí návštěvnost se snížila o 1,1 %. V relativním vyjádření přijelo v roce 2004 na tis. obyvatel 727 zahraničních turistů. Nejvíce turistů do Slovinska přijelo tradičně z Itálie (307 tis.), Německa (228 tis.) a Rakouska (199 tis.), což představuje 50 % všech zahraničních příjezdů.

Mezi nejnavštěvovanější evropské země z pohledu slovinských turistů v roce 2003²³ patřilo s výrazným náskokem Chorvatsko (918 tis.), dále pak Itálie (137 tis.) a Rakousko (68 tis.)

f) Regionální cestovní ruch

Slovinsko se v rámci členění podle NUTS2 nerozděluje na menší územní celky, tzn. že celé území státu je považováno za region NUTS2 a statistika cestovního ruchu na této úrovni odpovídá statistice celého státu.

²¹ Průměr za období 2000 - 2004

²² Do roku 1994 včetně vedlo Slovinsko pouze statistiku příjezdů turistů přes hranice

²³ Údaje za rok 2004 nebyly k dispozici

6.2.6 Chorvatsko

a) Stručná charakteristika

Území Chorvatska se rozkládá v severozápadní části Balkánského poloostrova. I když bylo v 90. letech 20. století zasaženo válkou s Jugoslávií (v některých oblastech i při pobřeží), v současnosti se úroveň mezinárodního cestovního ruchu dostává na předválečnou úroveň. Dopravní dostupnost přímořských středisek usnadňuje nově vybudovaná dálnice podél pobřeží. Pás pohoří Krasna Kapela a Dinarské hory odděluje hornaté jadranské pohoří od hustě osídlené části chorvatského vnitrozemí. Vnitrozemí nemá pro mezinárodní cestovní ruch, který se většinou soustředí v přímořských střediscích, téměř žádný význam. Z přírodních atraktivit dominuje především Jaderské přímoří spolu se spoustou ostrovů (Krk, Korčula, Hvar, Rab, Lošinj, Vis) a teplým mořem. Pobřeží je lemováno vápencovými útesy a oblázkovými plážemi. Vnitrozemí Chorvatska vyniká zejména krasovými územími se skalními hřebeny, kaňony, propastmi, jeskyněmi a krasovými řekami, jezery a vodopády. Sedm národních parků chrání výjimečné přírodní bohatství – Plitvická jezera (součást světového přírodního dědictví UNESCO), Risnjak (pohoří severně od Rijeky), Brijunské ostrovy (při pobřeží Istrie), Paklenica a Kornatské ostrovy (severní Dalmácie), řeka Krka (střední Dalmácie) a ostrov Mljet (jižní Dalmácie). Kulturně-historické předpoklady jsou spojené s řeckou, římskou a slovanskou kolonizací dalmatského pobřeží. Spoustu památek nabízí přímo přímořská střediska jako Pula (chrám Augusta a Romy, brány Herkula a Gemina, římský amfiteátr z 1. století), Poreč (starokřesťanská bazilika z 6. století), Split (Diokleciánův palác tvořící historické jádro města), Trogir (zachovaný urbanistický komplex se stavbami 13. až 16. st.), Dubrovnik (zapsán v Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO) nebo Zadar (historické jádro města z římského období) . [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Na stav hospodářství měla vliv válka s Jugoslávií, která způsobila škody ve výši asi 22 mld. USD, 30 % hospodářského potenciálu bylo zničeno, 590 měst a vesnic bylo poškozeno nebo zničeno, téměř půl milionu lidí uprchlo. Cestovní ruch se však rychle obnovil na úroveň před válkou a v současné době patří Chorvatsko opět k destinacím s vysokou turistickou návštěvností. V roce 2004 se cestovní ruch na celkovém HDP podílel 18,72 % (5,2 mld. €), přičemž průmysl cestovního ruchu přímo vytvořil téměř 2,4 mld. € (8,6 % HDP). Podle předpovědí WTTC by postavení cestovního ruchu mělo dynamicky narůst a cestovní ruch by měl v roce 2015 vytvářet 29,6 % HDP (13,7 mld. €), průmysl cestovního ruchu by se pak na celkovém HDP mohl podílet 13,23 %.

Platební bilance cestovního ruchu v roce 2002²⁴ vykazala přebytek 3,1 mld. €, když příjmy dosáhly hodnoty 3,93 mld. € a výdaje pouze 821 mil. €. Podle vývoje lze pro rok 2004 očekávat hodnotu přebytku okolo 3,5 mld. €.

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

O mimořádném významu cestovního ruchu v hospodářství Chorvatska svědčí i počet celkově zaměstnaných. Výše podílu cestovního ruchu na celkové zaměstnanosti patří k nejvyšším k Evropě. V roce 2004 cestovní ruch podle WTTC zaměstnal téměř 354 tis. lidí

²⁴ Údaje za rok 2003 či 2004 nebyly dostupné

(22,35 % celkové zaměstnanosti), přičemž jen průmysl cestovního ruchu přímo nabízel 162 tis. pracovních míst (10,25 % celkové zaměstnanosti). Výhledově do roku 2015 počítá WTTC s téměř třetinovým podílem cestovního ruchu na celkové nezaměstnanosti (31 %, tj. cca 700 tis. pracovních míst). Samotný průmysl cestovního ruchu by měl oproti roku 2004 zaměstnat zhruba o 100 tis. lidí více (13,9 % celkové zaměstnanosti).

d) Nabídka ubytování²⁵

V roce 2003 podle statistiky Eurostatu disponovalo Chorvatsko 1341 ubytovacím zařízení s celkovou lůžkovou kapacitou 483 tisíc lůžek. Počet ubytovacích zařízení je ve srovnání s jinými evropskými destinacemi příliš nízký, což je dáno nesplněním podmínek turistických zařízení pro zařazení do ubytovacích zařízení podle klasifikace Eurostatu. V případě lůžek se projevuje stejný charakter zkreslení. Podle Eurostatem nabízené statistiky klesla kapacita lůžek za minulých deset let (1993-2003) o 9,2 %, zatímco počet zařízení za stejné období vzrostl o 48,3 %.

e) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch⁷

Většinu z celkových příjezdů do Chorvatska tvoří zahraniční turisté. V roce 2003 do všech ubytovacích zařízení Chorvatska zavítalo 5,87 mil. turistů ze zahraničí a jen 1,3 mil. domácích turistů, celkem tedy 7,2 mil. turistů. Ve srovnání s rokem 1993 představuje nárůst všech turistů o téměř trojnásobek původního počtu turistů. Počet zahraničních příjezdů se od roku 1993 zvýšil 3,7krát a také domácí příjezdy rostly, avšak pomaleji (1,6krát). Podíl zahraničních příjezdů na celkových se od roku 1995 stále výrazně zvyšoval a v roce 2003 se ustálil na hodnotě 82 %. Počet příjezdů v roce 2003 převýšil počet obyvatel, což v relativním vyjádření návštěvnosti znamená 1 321 zahraničních příjezdů na 1000 obyvatel Chorvatska. V příjezdech zahraničních turistů do Chorvatska kralovalo v roce 2003 tradičně Německo s 1,55 mil. příjezdů a Itálie (1,2 mil.), dále Slovinsko (918 tis.) a Rakousko (708 tis.). Na mezinárodním cestovním ruchu Chorvatska se významně podíleli také občané České republiky, kterých v roce 2003 přijelo necelých 700 tisíc.

Chorvaty nejnavštěvovanější zemí podle příjezdů do zahraničních ubytovacích zařízení byla Itálie, do které v roce 2003 vyjelo přes 140 tis. chorvatských turistů. Dalším nejčastějším cílem chorvatského výjezdového cestovního ruchu je Slovinsko (94 tis. výjezdů) a Rakousko (74 tis. výjezdů).

f) Regionální cestovní ruch

Chorvatsko se jako nečlenská země Evropské unie územně nedělí podle NUTS2, a tudíž adekvátní regionální statistika cestovního ruchu není zatím k dispozici. Chorvatsko se však již začíná na vstup do EU připravovat, i když zatím je jeho členství v nedohlednu.

²⁵ Jelikož statistika příjezdového a výjezdového cestovního ruchu Řecka za rok 2004 nebyla zveřejněna, jsou použity data za rok 2003

6.2.7 Ostatní země jižní Evropy

a) Stručná charakteristika

Území tří států bývalé Jugoslávie (Bosna a Hercegovina, Makedonie, Srbsko a Černá Hora) a Albánie bylo značně postiženo občanskou válkou v 90. letech 20. století. Oblast i po skončení válečných nepokojů zůstává politicky nestabilní, což brání rozvoji mezinárodního cestovního ruchu. Navíc politiky některých států neprojevují snahu využít velký přírodní i kulturně-historický potenciál země pro rozvoj cestovního ruchu. Přírodní podmínky balkánských zemí jsou podobné jako u Chorvatska, přičemž největší význam má pobřeží Jaderského moře (Neum v Bosně a Hercegovině, Černohorská riviéra, klimaticky velmi příznivé pobřeží Albánie). Ráz převážně hornatého pobřeží i vnitrozemí ovlivňuje Dinárská soustava s nejvyššími vrcholy Prokletije a Korab. V hraničních oblastech Albánie s Černou Horou i Albánie s Makedonií leží tři velká jezera - Skadarské, Orchidské a Prespanské. Kulturně-historické bohatství balkánských zemí je dáno vzájemným prolínáním různých kultur. Kromě starověké antiky se projevují vlivy byzantské, islámské i slovanské kultury. I přes turistickou atraktivitu balkánského poloostrova není jeho území patřičně využíváno z důvodů politické nestability, velmi špatné nebo žádné infrastruktury a ničivých dopadů války v 90. letech. [4,21,22]

Malta je tvořena třemi ostrovy Malta, Gozo a Comino. Příznivé klimatické podmínky a přitažlivé prostředí souostroví se stalo tradičním turistickým lákadlem. Přírodně zajímavá jsou slaná jezera s jeskyněmi. Z historických atraktivit zájem směřuje zejména na památky hlavního města Vallety (katedrála, palác kastilských rytířů Albergia – sídlo prezidenta) a na zbytky megalitického chrámu Hagar Oimu na ostrově Gozo. Stejně jako Malta těží i ostrovní Kypr především z teplého podnebí, tyrkysového moře a písčinych pláží. Řecký a turecký vliv se projevuje v řadě historických památek, které svým původem sahají až do antiky. Zajímavé je staré město Nikósie obklopené hradbami nebo rozsáhlé vykopávky a nádherné mozaiky v Pafosu. [4,21,22]

Turecko leží na dvou kontinentech, jeho menší část (asi 3,2 % celého území) v Evropě a zbývající část v Asii. Geograficky náleží spíše do Asie, ale mnohokrát je zejména politicky přiřazováno do Evropy. Evropskou a Asijskou část oddělují úžiny Bospor a Dardanely, mezi kterými leží Marmarské moře. Velký význam mají řeky Eufrat a Tigris a největší jezera Tuz a Vanské. Turecká pevnina je obklopena téměř ze všech stran mořem – na jihu Středozemní moře, na severu Černé moře a na západě Egejské moře. Turisticky nejnavštěvovanější je tzv. Turecká riviéra. Hornatý ráz krajiny ovlivňuje krystalické Pontské pohoří, pohoří Taurus a Arménská vysočina. Nejvyšším vrcholem Turecka je Velký Ararat. Díky rozsáhlému území Turecko nabízí moře i sněh, rovinaté stepi i vysoké hory, solnou poušť, klidné řeky i vodopády. Za zmínku stojí světoznámé travertinové kaskády v Pamukkale. Poloha na hranici dvou kontinentů přinesla nesmírně zajímavý a bohatý historický vývoj, který zanechal spoustu kulturně-historických atraktivit, v nichž se prolínají vlivy různých kultur (řecké, římské, islámské). Kulturním centrem je Istanbul, který soustřeďuje mnoho historických památek (např. chrám Hagia Sofia změněný Turky v mešitu). Turisticky zajímavá jsou slavná antická města Pergamon a Smyrna, dva ze sedmi divů světa – mauzoleum v Halikarnassu a Artemidin chrám v Efessu, amfiteátr v Aspendosu a mnoho dalších. [4,21,22]

b) Hospodářské hledisko cestovního ruchu

Politická nestabilita zemí bývalé Jugoslávie (mimo Slovinska a Chorvatska) se projevuje na jejich celkové hospodářské situaci. Balkánské země včetně Albánie a Turecka patří k nejzaostalejším zemím Evropy. Z této skupiny zemí mírně vyčnívá Turecko a ostrovní státy Malta a Kypr, které však válkou na Balkáně nebyly dotčeny vůbec. Nejvýznamnější pozici v národním hospodářství má samozřejmě cestovní ruch Malty a Kypru, kde turismus vytváří okolo ¼ celkového HDP. V roce 2004 podíl cestovního ruchu na HDP u Malty dosáhl výše 28,24 % (1,2 mld. €) a u Kypru 23,08 % (2,9 mld. €). Největší potenciál rozvoje podle odhadů WTTC má cestovní ruch v Srbsku a Černé Hoře²⁶ (především díky obnovení návštěvnosti Černohorské riviéry). V roce 2004 podle WTTC činil jeho podíl na HDP 14,72 % (2,8 mld. €), z toho průmysl cestovního ruchu přímo vytvořil 8,04 % celkového HDP (1,5 mld. €). Cestovní ruch Srbska a Černé Hory čeká podle předpovědi WTTC obrovský rozvoj během následujících let. V roce 2015 by cestovní ruch Srbska a Černé Hory měl vytvořit 21,1 % celkového HDP, průmysl cestovního ruchu pak přímo 13,6 % HDP. Naopak nejslabší výkon zaznamenal v roce 2004 cestovní ruch Bosny a Hercegoviny²⁷ i Makedonie a WTTC ani neočekává v těchto zemích nijak výrazný růst podílu cestovního ruchu na HDP. Podíl cestovního ruchu i průmyslu cestovního ruchu ostatních zemí jižní Evropy za rok 2004 a jejich očekávaný stav v roce 2015 demonstruje Tabulka č. 21.

Tabulka č. 21: Podíl cestovního ruchu na tvorbě HDP

Stát	Ekonomika cestovního ruchu (přímo i nepřímo)			Průmysl cestovního ruchu (přímo)		
	absolutně (v mil. €) v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2015	absolutně (v mil. €) v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2004	% podíl na HDP v r. 2015
Albánie	781,95	12,8	14,69	262,08	4,29	4,87
Bosna a Hercegovina	271,99	5,98	5,89	61,86	1,36	1,26
Makedonie	309,3	7,32	7,73	64,2	1,52	1,99
Srbsko a Černá Hora	2 844,8	14,72*	21,09*	1 553,8	8,04*	13,63*
Turecko	27 787,4	11,47	11,76	12 670,3	5,23	5,11
Malta	1 225,7	28,24	31,89	631,5	14,55	17,05
Kypr	2 866,0	23,08	24,27	1 318,8	10,62	11,5

Pramen: WTTC

* údaje za Černou Horu

V platební bilanci cestovního ruchu se všechny země pohybují v kladných hodnotách, přičemž nejvyšší pozitivní saldo platební bilance v roce 2003 vykázalo Turecko (9,8 mld. €), jejichž přebytek oproti roku 1999 narostl o 180 %. Naopak nejnižší přebytky vytvořil cestovní ruch Srbska a Černé Hory (5 mld. €) a Makedonie (8 mld. €). O platební bilanci cestovního ruchu Malty a Kypru lze podle výsledků minulých let říci, že změna příjmů, výdajů a salda platební bilance mají v každém roce stejný průběh (tzn. zvýšení příjmů je doprovázeno zvýšením výdajů a naopak).

²⁶ Srbsko a Černá Hora vytváří sice společný stát, ale v podstatě fungují samostatně. Použitá data jsou pouze za Černou Horu

²⁷ Bosna a Hercegovina byla ze všech bývalých Jugoslávských zemí občanskou válkou v 90. letech 20. století postižena nejvíce, hospodářství země se zhroutilo a spousta obyvatel uprchlo

Tabulka č. 22: Platební bilance cestovního ruchu ve vybraných státech jižní Evropy
(v mil. EUR)

Stát	Příjmy		Výdaje		Saldo	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003
Albánie	198	462	11	433	187	29
Bosna a Hercegovina	-	328	-	110	-	218
Makedonie	37	51	30	43	7	8
Srbsko a Černá Hora	-	133	-	128	-	5
Turecko	4 882	11 698	1 380	1 872	3 502	9 826
Malta	637	614	188	190	449	424
Kypr	1785	1 738	404	573	1381	1 165

Pramen: WTO, Eurostat

(-) nedostupná data

c) Zaměstnanost v cestovním ruchu

Cestovní ruch Malty a Kypru v roce 2004 vytvořil třetinu všech pracovních míst v rámci národních ekonomik (34,74 %, resp. 29,5 %). To potvrzuje dominantní postavení cestovního ruchu v hospodářství těchto zemí, které jsou prakticky na turismu závislé. V budoucnu WTTC počítá s největším nárůstem zaměstnanosti u Srbska a Černé hory, kde se cestovní ruch na celkové zaměstnanosti podílel 15,7 %, průmysl přímo 8,58 %, a v roce 2015 by tento podíl měl dosáhnout 22,5 %, u průmyslu přímo 14,55 %. Největší počet lidí v absolutním vyjádření zaměstnal cestovní ruch v Turecku (1,7 mil.), avšak jeho podíl na celkové zaměstnanosti činil pouze 7,72 %. Přehled o zaměstnanosti v cestovním ruchu v ostatních zemích znázorňuje Tabulka č. 23.

Tabulka č. 23: Podíl cestovního ruchu na zaměstnanosti ve vybraných státech jižní Evropy
(v mil. EUR)

Stát	Ekonomika cestovního ruchu (přímo i nepřím)			Průmysl cestovního ruchu (přímo)		
	absolutně (v tis.)	% podíl na celkové zaměstnanosti		absolutně (v tis.)	% podíl na celkové zaměstnanosti	
		2004	2004		2015	2004
Albánie	94,53	10,32	11,85	31,6	3,45	3,91
Bosna a Hercegovina	106,63	4,86	4,81	24,13	1,1	1,02
Makedonie	34,99	6,69	7,21	7,85	1,5	1,95
Srbsko a Černá Hora	607,98	15,71	22,51	332,05	8,58	14,55
Turecko	1 688,36	7,72	7,35	763,26	3,49	3,11
Malta	47,59	34,74	39,71	27,91	20,37	23,86
Kypr	95,02	29,51	31,35	47,88	14,87	16,1

Pramen: WTTC

* údaje za Černou Horu

d) Nabídka ubytování

Srovnání nabídky ubytování je zkresleno díky absenci statistických údajů u některých zemí za poslední roky. Dalším problémem je rozdílné zachycení a vymezení statistických kategorií v oblasti ubytování. Z těchto zemí nejvyšším počtem ubytovacích zařízení a lůžek disponovalo Turecko, které se však rozkládá na nesrovnatelně větším území. Z dlouhodobého hlediska počet ubytovacích zařízení a lůžek v Turecku klesá, např. za posledních deset let 1993 – 2003 se o 36,8 % snížil počet zařízení a u lůžek to bylo jen 12,1 %. Z dlouhodobého pohledu lze vysledovat velký nárůst i u Albánie a Bosny a Hercegoviny. Albánie vykázala ještě v roce 1992 pouze dvě ubytovací zařízení s celkovou kapacitou 35 lůžek. V roce 2001 počet zařízení vzrostl na 185 (+ 9 250 %) a počet lůžek vzrostl o 21 934 % (7 677 lůžek). Bosna a Hercegovina má dostupné údaje pouze za období 1995 – 2000, kde můžeme vysledovat v počtu zařízení růst o 91 % a v počtu lůžek dokonce o 649 %. V případě dlouhodobého vývoje nabídky ubytování Malty docházelo v letech 1994 – 2004 k průměrnému zvyšování lůžkové kapacity jednoho ubytovacího zařízení. V roce 1994 jedno ubytovací zařízení nabízelo v průměru 145 lůžek, v roce 2004 na jedno zařízení v průměru připadlo 203 lůžek. Je to dáno poklesem počtu zařízení o 25,7 % na straně jedné a na druhé straně růstem celkové kapacity lůžek o 3,8 %. U Kypru se naopak ve stejném období počet zařízení i lůžkové kapacity zvýšil, a tím, že počet zařízení rostl rychleji (+ 73 %) než počet lůžek (+ 25 %), klesla průměrná kapacita lůžek na jedno zařízení ze 145 lůžek v roce 1994 na 103 lůžka v roce 2004.

Tabulka č. 24: Nabídka ubytování ve vybraných zemích jižní Evropy

Stát	Rok	Počet zařízení	Počet lůžek
Albánie	2001	185	7 677
Bosna a Hercegovina	2000	210	14 306
Makedonie	2002	325	45 102
Srbsko a Černá Hora*	-	-	-
Turecko	2003	1130	242 603
Malta	2004	193	39 238
Kypr	2004	935	96 277

Pramen: Eurostat, TURKSTAT

(-) nedostupná data

g) Příjezdový a výjezdový cestovní ruch

Příjezdový a výjezdový cestovní ruch do všech kolektivních ubytovacích zařízení je opět u této skupiny zemí velmi těžké srovnat, jelikož data jsou buď neaktuální, neúplná nebo statisticky nejednotná. Cestovní ruch balkánských zemí velmi ovlivnila občanská válka v bývalé Jugoslávii a výkyvy politické nestability Balkánu. V roce 1994 do všech kolektivních ubytovacích zařízení přijelo celkem 173 tis. návštěvníků, z nichž více jak 4/5 byli návštěvníci domácí. O dva roky později se počet celkových příjezdů zvýšil na 214 tis. a podíl zahraničních návštěvníků se zvýšil na 30 %, ale následující rok celkové příjezdy razantně propadly až na hodnotu 61 tis. příjezdů. Od roku 1996 celkové příjezdy rostou, avšak jejich růst je tažen hlavně postupným zvyšováním domácích příjezdů. Celkové příjezdy do kolektivních ubytovacích zařízení Bosny a Hercegoviny se za pět let v období

1995 – 2000²⁸ zvýšily 10,5krát, přičemž domácí příjezdy rostly rychleji než zahraniční, i když podíl zahraničních příjezdů se zvýšil z 32 % v roce 1995 na 43 % v roce 2004. Makedonie měla v roce 1990 přes 700 tis. příjezdů do všech kolektivních ubytovacích zařízení, ale v průběhu 90. let 20. století celkové, domácí i zahraniční příjezdy klesaly až na 382 tis. příjezdů v roce 1997. Do roku 2000 pak celkové příjezdy vzrostly na 507 tis., ale následující rok se propadly o 47 %. Od poloviny 90. let minulého století si zahraniční příjezdy do Makedonie drží podíl v rozmezí 30 – 35 % celkových příjezdů. Malta a Kypr jsou země na cestovním ruchu závislé, o tom svědčí i vysoký podíl zahraničních příjezdů, který u Malty činil v roce 2004 téměř 90 % a u Kypru necelých 80 %.

Do Albánie v roce 2003 nejvíce příjezdů²⁹ uskutečnili turisté sousedního Srbska a Černé Hory (272 tis.) a Makedonie (79 tis.). Bosna a Hercegovina v roce 2003 zaznamenala nejvíce zahraničních příjezdů do všech kolektivních ubytovacích zařízení z okolních zemí Srbska a Černé Hory (40 tis.) a Chorvatska (28 tis.). Ve stejný rok Makedonie vykázala nejvíce zahraničních příjezdů turistů ze Srbska a Černé Hory (28 tis.) a z Řecka (27 tis.). Srbsko a Černá Hora měla sice v roce 2003 nejvíce příjezdů ze sousední Bosny a Hercegoviny (63 tis.), ale výrazně se na příjezdovém cestovním ruchu podílí i Německo (39 tis.) a Česká republika (34 tis.). V zahraničních příjezdech do všech kolektivních ubytovacích zařízení v Turecku dominovali v roce 2003 návštěvníci z Německa (3,15 mil.), kteří tvořili 35 % všech zahraničních příjezdů. Nejvíce příjezdů do kolektivních ubytovacích zařízení Malty a Kypru uskutečnili v roce 2004 turisté Spojeného království, kteří na Maltu uskutečnili 403 tis. příjezdů a na Kypr 884 tis. příjezdů.

Tabulka č. 25: Příjezdový cestovní ruch vybraných států jižní Evropy

TCE	Rok	Příjezdy domácích návštěvníků	Příjezdy zahraničních návštěvníků	Celkem	% podíl zahraničních příjezdů
Albánie	2001	33 889	135 761	169 650	80,02
Bosna a Hercegovina	2000	223 270	168 727	391 997	43,04
Makedonie	2002	227274	119 750	347 024	34,51
Srbsko a Černá Hora	2003	-	481 070	-	-
Turecko	2003	-	8 991 456	-	-
Malta	2004	117 245	1 045 231	1 162 476	89,91
Kypr	2004	452 256	1 734 586	2 186 842	79,32

Pramen: Eurostat, WTO

(-) nedostupná data

Z dostupných údajů výjezdového cestovního ruchu těchto zemí lze vyvodit, že turisté Albánie z evropských zemí nejvíce v roce 2003 navštívili Turecko (15 tis.) a Makedonii (12 tis.), turisté Bosny a Hercegoviny ve stejný rok nejvíce sousední Chorvatsko (178 tis.) a Srbsko a Černou Horu (63 tis.), Makedonci sousední Albánii³⁰ (79 tis.), občané Srbska a Černé Hory podnikli nejvíce výjezdů do Albánie¹⁷ (272 tis.) a Maďarska (80 tis.), Turkové nejvíce preferovali Německo (149 tis. výjezdů) a Itálii (129 tis. výjezdů). V případě Malty a Kypru chybí statistika výjezdů do všech kolektivních ubytovacích zařízení.

²⁸ Statistika dostupná jen za období 1995 - 2000

²⁹ VF - příjezdy návštěvníků na hranice

³⁰ Výjezdy návštěvníků přes hranice

h) Regionální cestovní ruch

Do statistického členění na regiony NUTS2 spadá pouze Malta, Kypr a Turecko. V případě prvních dvou států tvoří region úrovně NUTS2 celé území státu, proto lze v hodnocení cestovního ruchu na regionální úrovni vyjít z celostátního hodnocení cestovního ruchu. Turecko je díky snaze o přistoupení do Evropské unie členěno na regiony NUTS2, bohužel však pro tyto regiony nejsou dostupná data.

ZÁVĚR

Výše provedená analýza cestovního ruchu poskytuje podrobný obraz jeho současného stavu v jednotlivých zemích střední, východní a jižní Evropy. Dominantní postavení si z těchto částí Evropy drží a pravděpodobně i nějakou dobu udrží dvě nejvyhledávanější destinace jižní Evropy, Španělsko a Itálie. V roce 2004 navštívilo každou z nich přes 36 mil. návštěvníků, což dohromady představuje zhruba třetinu celkových příjezdů do všech kolektivních ubytovacích zařízení všech evropských zemí. Vyšší počet příjezdů v rámci celé Evropy vykázala ve stejném roce pouze Francie (41 mil.). Celkově se jižní Evropa na cestovním ruchu celého evropského kontinentu podílí nejvíce jak v počtu příjezdů, tak i v příjmech z cestovního ruchu. Pozici jižní Evropy posílí i rozvoj cestovního ruchu na Balkánském poloostrově (zejména zemí bývalé Jugoslávie), který prochází ekonomickou transformací a obnovou po válce v 90. letech minulého století.

Po politických a společenských změnách v 90. letech 20. století zaznamenává v cestovním ruchu mimořádný růst oblast střední a východní Evropy. Za posledních patnáct let byl tento růst ve střední a východní Evropě jako celku ve všech ukazatelích (turistické příjezdy a příjmy a výdaje cestovního ruchu) nejdynamičtější ze všech částí Evropy. V budoucnu se rozvoj cestovního ruchu ve východní Evropě očekává zejména v zemích, které disponují turistickými předpoklady, jimiž mohou konkurovat tradičním evropským turistickým destinacím a nižšími cenami služeb. Rozvoj cestovního ruchu ve střední Evropě a v některých zemích východní Evropy podporuje rozšíření Evropské unie o deset nových členských států v roce 2004. Toto rozšíření přináší nové příležitosti na trhu cestovního ruchu pro všech současných 25 členů EU. Rozšíření na straně nabídky přináší zvýšení počtu produktů evropských turistických destinací a jejich atraktivit, což zvyšuje konkurenceschopnost nejen uvnitř Evropy, ale i v celosvětovém měřítku. Růst poptávky, spojený s rozšířením EU, je vyvolán zejména nárůstem počtu občanů EU, vyšší životní úrovní v rámci EU a podporou EU na budování a rozvoj dopravní a komunikační infrastruktury. Podle odhadu WTTC by rozšíření EU mohlo vygenerovat 3 miliony nových pracovních míst a nárůst evropského HDP o 46 mld. €.

Podle prognózy vývoje cestovního ruchu do roku 2020 zveřejněný WTO zůstane Evropa se zhruba 717 mil. návštěvníků a 46% podílem v mezinárodním cestovním ruchu nejnavštěvovanější destinací na světě. To představuje průměrný roční růst 3,1 %, což je však ve srovnání s ostatními subregiony nejméně. Uvnitř Evropy se největší pokles příjezdů očekává zejména v západní Evropě a naopak střední a východní Evropa by v roce 2020 měla předstihnout západní Evropu. Podle populačních projekcí OSN pro WTO by se mezinárodního cestovního ruchu v roce 2020 mělo účastnit 14 % celkové populace Evropy, tzn. každý sedmý člověk.

Budoucí vývoj ovlivní hlavně tři trendy, a to demografické změny, rozvoj dopravy a dopravní infrastruktury a technický pokrok zejména v oblasti informačních technologií. Z demografického hlediska pozitivně zapůsobí růst populace a zvýšení počtu starších osob přes 60 let, kteří žijí zdravěji a disponují prostředky pro cestování. V oblasti dopravy se očekává především nárůst letecké dopravy (asi 5 %), která umožní zkracovat vzdálenosti turistických destinací a snížit časovou náročnost cestování. Technický pokrok v informačních technologiích přinese rozšíření stávajících možností elektronického využití služeb cestovního ruchu, jejich zjednodušení, zrychlení a možnost přímého individuálního přístupu ke službám v cestovním ruchu a navazujících odvětvích.

Vývoj cestovního ruchu a konkurenční boj mezi turistickými destinacemi přinese v rámci inovace produktů cestovního ruchu vytváření nových typů cestovního ruchu. Také se zvýší orientace na tělesně handicapované, jelikož moderní technologie umožňují těmto lidem lepší mobilitu.

S rostoucím významem cestovního ruchu se bude zvyšovat i tlak na jeho trvale udržitelný rozvoj. Přínos cestovního ruchu pro růst zaměstnanosti, rozvoj malého a středního podnikání, ochranu životního prostředí a pro podporu sociální soudržnosti lidské společnosti je nepopíratelný. Rozvoj cestovního ruchu pomáhá také v regionálním kontextu vyřešit problematiku hospodářsky slabých či strukturálně postižených regionů. Proto organizace zabývající se problematikou cestovního ruchu na všech úrovních budou nadále vyvíjet snahu vytvářet strategie udržitelnosti cestovního ruchu a v rámci svých politik budou rozvoj turismu podporovat vhodnými nástroji. Hlavním předpokladem existence cestovního ruchu jsou přírodní, kulturně-historické či společenské atraktivita a tudíž kontrola jejich využití a ochrana je v rámci udržitelnosti cestovního ruchu v destinaci velmi důležitá.

Důležitým faktorem podporující rozvoj cestovního ruchu se stále ve větší míře stává kvalitní marketingová strategie turistické destinace. V současném silném konkurenčním prostředí na trhu cestovního ruchu jediné správná propagace turistické destinace přispívá ke zvyšování počtu návštěvníků. Jednou z možností představení destinace je pořádání různých společenských či kulturních akcí. Na zviditelnění turistické destinace se musí vytvořením partnerství na různých úrovních podílet všechny zúčastněné strany cestovního ruchu s cílem zlepšit konkurenceschopnost dané turistické oblasti. Proto budou v budoucnu v Evropě vznikat společné marketingové iniciativy na úrovni regionů, států, ale i celé Evropy. Nedávno byl spuštěn nový portál evropských destinací (www.visiteeurope.com), jehož cílem je propagace Evropy na trhu cestovního ruchu a představení turistických destinací v Evropě. Lze předpokládat, že se podobné projekty v blízké době rozšíří i na nižších regionálních úrovních.

Největší hrozbou cestovního ruchu mohou být přírodní katastrofy, teroristické útoky, ozbrojené konflikty či hospodářský úpadek v turistické destinaci. Cestovní ruch však již v minulosti dokázal svou odolnost vůči negativním vlivům. Oblastně sice došlo k poklesu zájmu o turistickou oblast, ale díky přelití cestovního ruchu do jiných destinací cestovní ruch jako celek roste.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

1. INDROVÁ, J., MALÁ, V., MLEJNKOVÁ, L., NETKOVÁ, J., VAŠKO, M. *Cestovní ruch I*. Praha: VŠE v Praze, 2004. 114 s. ISBN 80-245-0799-4.
2. FORET, M., TURČÍNKOVÁ, J. *Cestovní ruch*. MZLU Brno, 2005. 108 s. ISBN 80-7157-838-X.
3. FRANCOVÁ, E. *Cestovní ruch*. Univerzita Palackého Olomouc, 2003. 119 s. ISBN 80-244-0719-1.
4. ŠTĚPÁNEK, V. *Geografie cestovního ruchu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2001. 228 s. ISBN 80-246-0172-9.
5. NĚMČANSKÝ, M. *Odvětví cestovního ruchu: vybrané kapitoly I. díl*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, 1999. 278 s. ISBN 80-7248-034-0.
6. *Český statistický úřad: Příprava satelitního účtu cestovního ruchu v ČR* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/publ/1522-04->>.
7. PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: MMR ČR, 2002. 448 s.
8. VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M.: *Základy cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 155 s. Pracovní text
9. *EUR-Lex: Obnovená politika EU v oblasti cestovního ruchu* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/publ/1522-04->>.
10. *EUR-Lex: Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru na téma Politika cestovního ruchu v rozšířené EU* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/cs/oj/2005/c_255/c_25520051014cs00140021.pdf>.
11. *eAtlas cestovního ruchu zemí světa* [on-line]. Brno: ESF MU, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.econ.muni.cz/katedry/KRES/Eatlas/index.php>>.
12. *OECD: About OECD* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <http://www.oecd.org/about/0,2337,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html>
13. *WTO: About WTO* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.world-tourism.org/aboutwto/eng/menu.html>>
14. *MMR: 1. Světová organizace cestovního ruchu (WTO) a členství České republiky v této organizaci* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.mmr.cz/index.php?show=001027000006000>>
15. *WTTC: About WTTC* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.tourismfortomorrow.com/aboutwttc.htm>>
16. *ETC: About ETC* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.etc-corporate.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=160&ac=2>>
17. *ETAG: About us* [on-line]. 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.etag-euro.org/>>
18. *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [on-line], 2006 Dostupné na WWW: <<http://wikipedia.org>>.

19. *Eurostat: Memoirs of Eurostat* [on-line], 2006 Dostupné na WWW: <http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-49-02-183/EN/KS-49-02-183-EN.PDF>
20. *Tourism Trends for Europe* [on-line], 2006 Dostupné na WWW: <<http://www.etc-corporate.org/images/uploads/Diptych%20ETC-ETAG.pdf>>
21. ŠTYRSKÝ, J. *Geografie cestovního ruchu Evropy a světa*, 3. vydání. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2005. 339 s. ISBN 80-7041-169-X
22. HRALA, V. *Geografie cestovního ruchu*, 4. vydání. Praha: Idea Servis, 2001. 168 s. ISBN 80-85970-36-8.
23. INDROVÁ, J., MALÁ, V., MLEJNKOVÁ, L., NETKOVÁ, PETRŮ, Z., J., VAŠKO, M. *Cestovní ruch a Evropská unie*. VŠE Praha, 2000. 174 s. ISBN 80-245-0084-1
24. NĚMČANSKÝ M. *Odvětví cestovního ruchu: vybrané kapitoly II. Díl*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, 1999. 265 s. ISBN 80-7248-034-0
25. *Ročenka cestovního ruchu, ubytování a pohostinství*. Praha: mag CONSULTING, 2004. 218 s. ISBN 80-86724-05-0
26. *Školní atlas světa*. 6. vyd. Praha: Kartografie Praha, a.s., 1996. 152 s. ISBN 80-7011-375-8.
27. *Yearbook of tourism statistics: data 1999-2003 57th edition*. (Vol 1: Country tables A-L; Vol. 2: Country tables M-Z). Madrid: WTO, 2005. 977 s. ISBN: 92-844-0775-3.
28. *Český statistický úřad* [on-line]. Praha: ČSÚ, 2006. Dostupné na WWW: <<http://czso.cz>>.
29. *Czechtourism* [on-line]. Praha, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.czechtourism.cz>>.
30. *COT Business: Internetový server cestovního ruchu* [on-line]. Praha: COT Business, 2005. Dostupné na WWW: <<http://www.cot.cz>>.
31. *MAG consulting* [on-line]. Praha, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.magconsulting.cz>>.
32. *Eurostat: The Statistical Office of the European Communities* [on-line]. Lucemburk: Eurostat, 2006. Dostupné na WWW: <<http://epp.eurostat.cec.eu.int>>.
33. *Europa – Enterprise and Industry – Tourism Homepage* [on-line]. Brusel, 2006. Dostupné na WWW : <http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/index_en.htm>.
34. *World Travel & Tourism Council* [on-line]. Londýn: WTTC, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.wttc.org>>.
35. *World Tourism Organisation* [on-line]. Madrid: WTO, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.world-tourism.org>>.
36. *GfK Macon: Your Partner for Geomarketing* [on-line]. Waghäusel, 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.gfk-macon.com/>>.
37. *Portrait of the Regions* [on-line], 2006. Dostupné na WWW: <<http://forum.europa.eu.int/irc/dsis/regportraits/info/data/en/index.htm>>.
38. *Geografický server* [on-line], 2006. Dostupné na WWW: <<http://www.zemepis.com/>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AEA.....	Sdružení evropských leteckých společností
ECSC.....	Evropské společenství uhlí a oceli(European Coal and Steel Community)
EEC.....	European Economic Community
EFRR.....	Evropský fond pro regionální rozvoj
EIM.....	European Implementation Manual on Tourism Satellite Account
ERF.....	Evropský rybářský fond
ESA.....	European System of National and Regional Account
ESF.....	Evropský sociální fond
ETAG.....	Evropská skupina pro cestovní ruch (European Tourism Group)
ETC.....	Evropská turistická komise(European Travel Commission)
EU.....	Evropská unie (European Union)
Euratom.....	Evropské společenství pro atomovou energii (European Atomic Energy Community)
EZFRV.....	Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
HDP.....	Hrubý domácí produkt
HORECA.....	Mezinárodní svaz národních asociací majitelů hotelů, restaurací a kaváren (International Union Of National Associations of Hotels, Restaurants, Cafés Keepers)
IAT.....	Mezinárodní akademie cestovního ruchu (International Academy of Tourism)
IATA.....	Mezinárodní asociace leteckých dopravců (International Air Transport Association)
IFN.....	International Friends of Nature
IHRA.....	Mezinárodní asociace hotelů a restaurací (International Hotels and Restaurants Association)
ILO.....	Mezinárodní organizace práce (International Labour Organisation)
MSP.....	Malé a střední podnikání
NBT.....	Netherlands Board of Tourism
NTO.....	Národní turistické organizace
NUT.....	Statistická územní jednotka
OECD.....	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj)
OSN.....	Organizace spojených národů
RMF.....	Tourism Satellite Account: Recommended Metodological Framework
SNA.....	Systém národních účtů (System of National Accounts)
SOEC.....	Statistický úřad Evropského společenství (Statistical Office of the European Communities)
TCE.....	Mezinárodní turistické příjezdy do všech hromadných ubytovacích zařízení
TF.....	Mezinárodní turistické příjezdy na hranice (bez jednodenních návštěvníků)
THS.....	Mezinárodní turistické příjezdy do hotelů a podobných zařízení
TSA.....	Satelitní účet cestovního ruchu (Tourism Satellite Account)
UFTAA.....	Světová federace národních asociací cestovních kanceláří (Universal Federation of Travel Agents Associations)
VF.....	Mezinárodní příjezdy návštěvníků na hranice (turisté + jednodenní návštěvníci)
WATA.....	Světová asociace cestovních kanceláří (World Association of Travel Agencies)
WTO.....	Světová organizace cestovního ruchu (World Tourism Organization)
WTTC.....	Světová rada pro cestování a cestovní ruch (World Travel & Tourism Council)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1.	Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (I. část).....	77
Příloha č. 2.	Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (II. část).....	78
Příloha č. 3.	Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (III. část)	79
Příloha č. 4.	Zahraniční návštěvnost evropských regionů NUTS II za rok 2004 (v mil. příjezdů do ubytovacích zařízení)	80
Příloha č. 5.	Zahraniční návštěvnost evropských regionů NUTS II za rok 2004 v relativním vyjádření (příjezdy do ubytovacích zařízení na 1000 obyvatel) ..	81
Příloha č. 6.	Počet lůžek ve všech ubytovacích zařízeních evropských regionů NUTS II za rok 2004 v relativním vyjádření (počet lůžek na 1000 obyvatel).....	82
Příloha č. 7.	Poměr počtu lůžek v hotelech a podobných ubytovacích zařízeních oproti počtu lůžek v ostatních ubytovacích zařízeních v evropských regionech NUTS II za rok 2004 (v %)	83
Příloha č. 8.	Využití ubytovací kapacity v evropských regionech NUTS II za rok 2004 (v %) ⁴³	84
Příloha č. 9.	Saldo cestovního ruchu v evropských zemích v roce 2003 (v mil. USD).....	85

Příloha č.1. Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (I. část)

Oblast	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Česká republika	9 994 893	4 366 251	5 628 642	0,4276	433 214	7 640
Praha	3 569 759	280 317	3 289 442	0,2405	68 913	598
Střední Čechy	698 578	447 668	250 910	0,3941	30 112	560
Jihozápad	1 247 770	806 828	440 942	0,6863	73 495	1 433
Severozápad	715 868	257 452	458 416	0,2288	46 645	825
Severovýchod	1 505 695	952 178	553 517	0,643	98 955	2 173
Jihovýchod	1 129 789	742 223	387 566	0,4526	48 712	847
Střední Morava	679 124	526 295	152 829	0,4285	40 029	714
Moravskoslezsko	448 310	353 290	95 020	0,2803	26 353	490
Slovensko	3 215 713	1 831 889	1 383 824	0,2572	162 000	2 062
Bratislavský kraj	720 502	290 511	429 991	0,7169	18 238	158
Západné Slovensko	662 491	428 897	233 594	0,1253	36 622	493
Stredné Slovensko	948 924	592 907	356 017	0,2632	43 011	845
Východné Slovensko	883 796	519 574	364 222	0,2329	64 129	566
Poland	15 745 691	11 811 627	3 934 064	0,103	584 623	6 972
Lódzkie	589 825	497 273	92 552	0,0356	15 706	230
Mazowieckie	1 991 560	1 224 581	766 979	0,1493	38 157	352
Malopolskie	2 305 132	1 579 546	725 586	0,2231	65 256	873
Slaskie	1 338 935	1 142 658	196 277	0,0416	35 399	454
Lubelskie	546 631	456 483	90 148	0,0411	21 874	352
Podkarpackie	478 215	416 298	61 917	0,0295	17 216	294
Swietokrzyskie	302 667	269 411	33 256	0,0257	8 299	124
Podlaskie	376 135	297 100	79 035	0,0656	12 581	188
Wielkopolskie	1 214 621	947 095	267 526	0,0796	38 113	540
Zachodniopomorskie	1 503 406	1 073 742	429 664	0,2533	108 267	914
Lubuskie	529 006	374 030	154 976	0,1536	20 257	304
Dolnoslaskie	1 679 821	1 246 510	433 311	0,1495	47 747	727
Opolskie	190 166	155 743	34 423	0,0326	7 921	127
Kujawsko-Pomorskie	627 552	548 387	79 165	0,0383	25 722	352
Warminsko-Mazurskie	762 698	545 893	216 805	0,1517	34 835	341
Pomorskie	1 309 321	1 036 877	272 444	0,1245	87 273	800
Hungary	6 616 443	3 346 575	3 269 868	0,3232	336 494	3 001
Közép-Magyarország	2 608 323	532 166	2 076 157	0,7337	51 896	336
Közép-Dunántúl	652 796	424 930	227 866	0,2047	56 330	438
Nyugat-Dunántúl	1 040 885	605 512	435 373	0,434	58 912	536
Dél-Dunántúl	715 250	510 970	204 280	0,2077	65 363	566
Észak-Magyarország	635 014	541 304	93 710	0,0732	35 838	446
Észak-Alföld	534 627	409 760	124 867	0,0807	37 624	372
Dél-Alföld	429 548	321 933	107 615	0,0791	30 531	307

Pramen: Eurostat

Příloha č.2. Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (II. část)

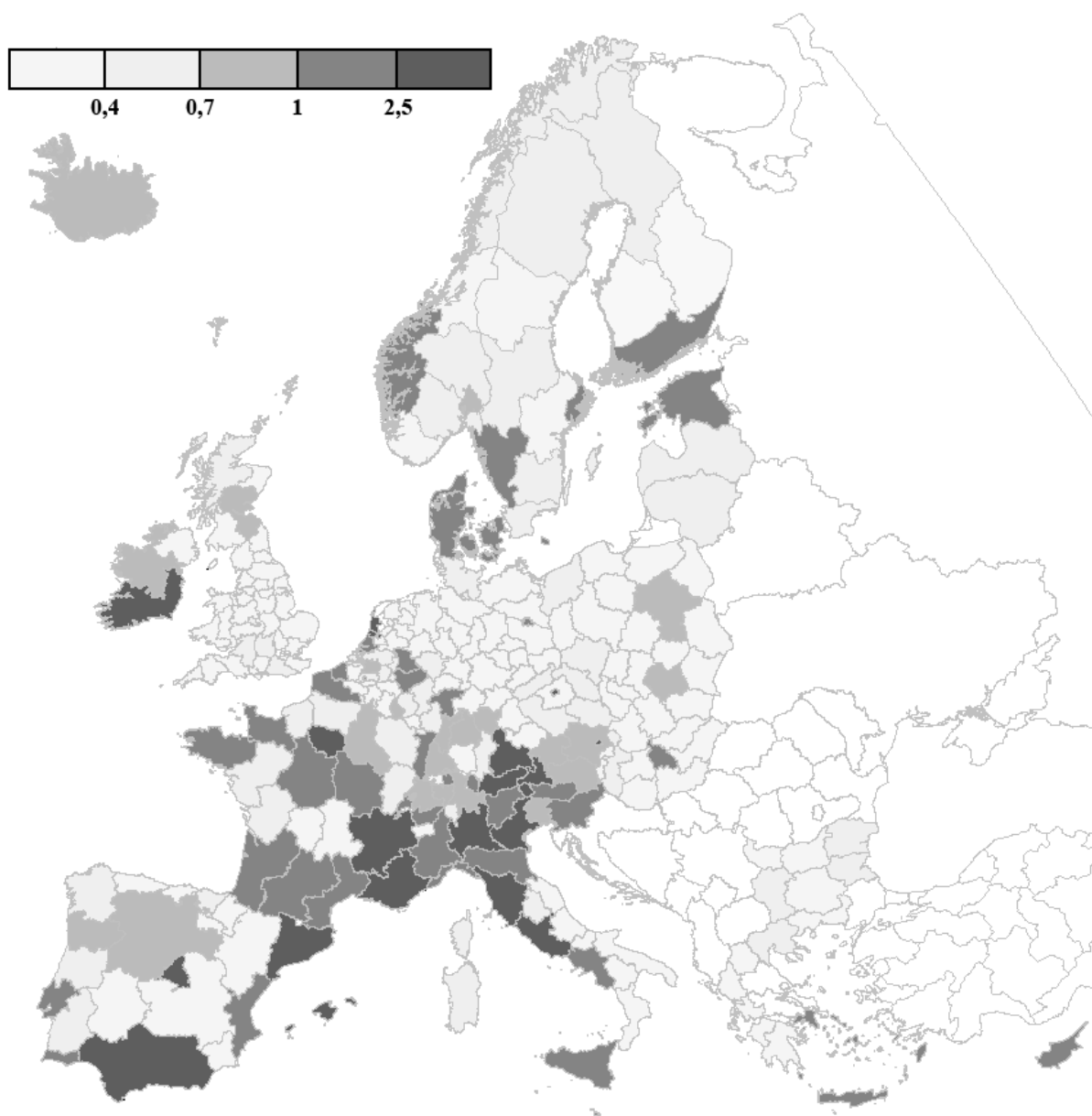
Oblast	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Pobaltské státy	3 780 404	1 302 291	2 478 113	2,8716	87 356	1 481
Estonia	1 922 126	547 712	1 374 414	1,0173	32 899	609
Lithuania	956 858	398 525	558 333	0,162	32 286	529
Latvia	901 420	356 054	545 366	0,2352	22 171	343
Bulgaria	3 346 525	1 651 976	1 694 549	0,2172	190 040	1 306
Severozapaden	42 817	37 121	5 696	0,0111	1 517	28
Severen tsentralen	287 087	239 861	47 226	0,0405	7 708	103
Severoiztochen	965 211	327 005	638 206	0,4963	81 294	484
Yugozapaden	845 672	431 988	413 684	0,1961	21 443	179
Yuzhen tsentralen	582 530	450 755	131 775	0,0678	18 989	270
Yugoiztochen	623 208	165 246	457 962	0,5851	59 089	242
Italy	85 956 568	49240829	36715739	0,6343	4205577	114527
Piemonte	2 872 881	1673485	1199396	0,2809	151077	3576
Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	825 674	560185	265489	2,1754	50640	865
Liguria	3 487 924	2367203	1120721	0,7105	151302	3002
Lombardia	9 493 391	5139487	4353904	0,4709	270589	4309
Provincia Autonoma Bolzano-Bozen	4 716 538	1765157	2951381	6,2578	214430	10180
Provincia Autonoma Trento	2 747 755	1725558	1022197	2,0826	156461	2584
Veneto	12 061 584	4814931	7246653	1,5608	629639	40155
Friuli-Venezia Giulia	1 721 544	1010046	711498	0,5938	154205	9624
Emilia-Romagna	7 752 056	5897987	1854069	0,4544	420139	8260
Toscana	9 702 413	4900293	4802120	1,3466	441091	9258
Umbria	2 005 736	1461427	544309	0,6419	73480	2726
Marche	2 089 204	1754940	334264	0,2221	203890	2504
Lazio	9 932 776	4226543	5706233	1,0963	250535	4980
Abruzzo	1 425 332	1250290	175042	0,1361	100804	1461
Molise	199 493	183708	15785	0,0491	12662	205
Campania	4 537 707	2795356	1742351	0,3025	175873	2778
Puglia	2 332 065	1997110	334955	0,0829	204005	2172
Basilicata	471 473	422503	48970	0,082	32376	416
Calabria	1 352 653	1173140	179513	0,0893	188272	1196
Sicilia	4 270 744	2749089	1521655	0,3041	157356	2545
Sardegna	1 957 625	1372391	585234	0,3562	166751	1731

Pramen: Eurostat

Příloha č.3. Regionální cestovní ruch států Evropy v roce 2004 (III. část)

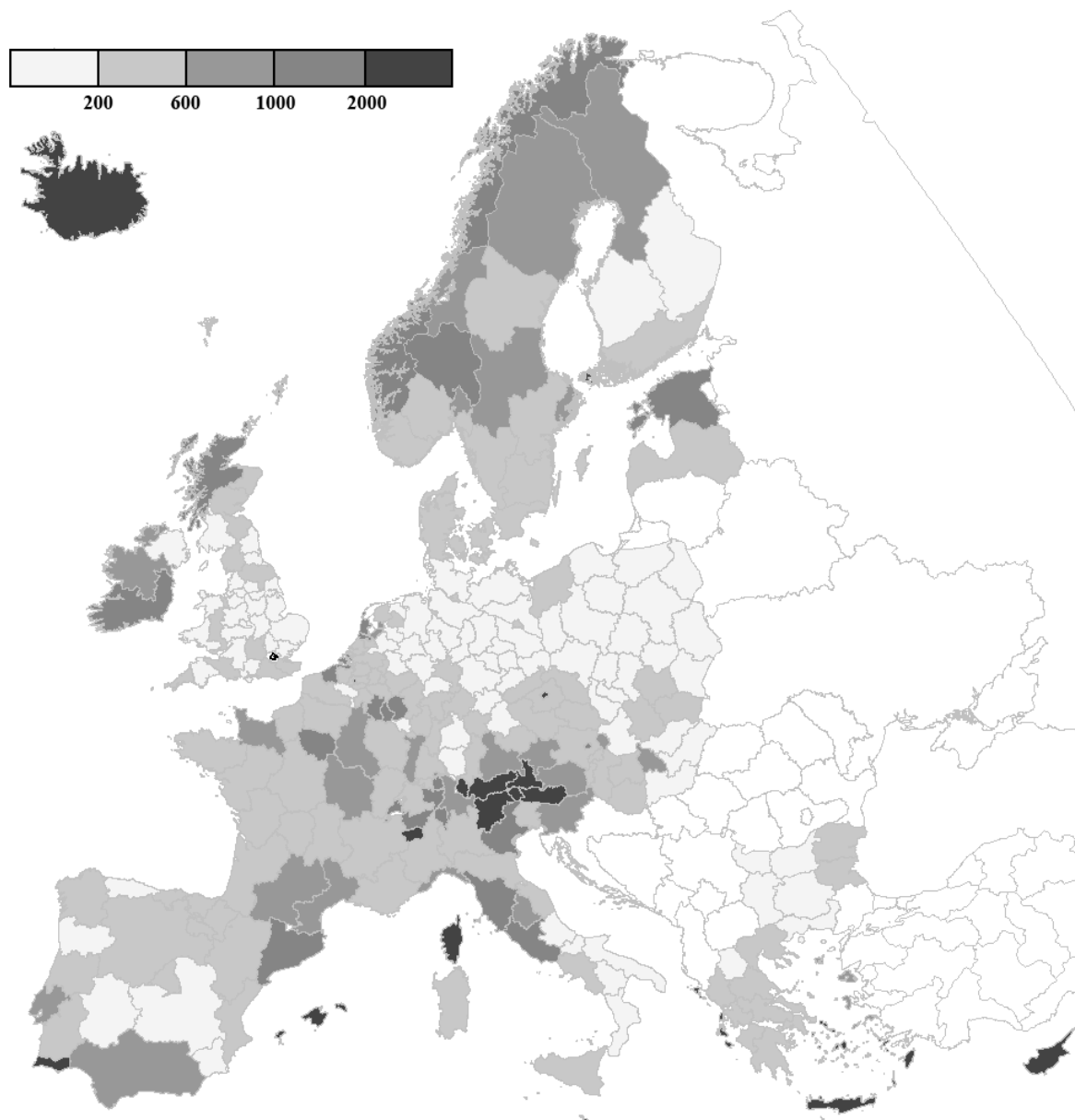
Oblast	Celkem	Domáci	Zahraniční	Relativní	Lůžka	Zařízení
Spain	83 734	47 437 441	36 297 324	0,8572	2 973 442	33 068
Galicia	4 097	3 440 087	657 034	0,2428	115 979	2 469
Principado de Asturias	1 557	1 389 948	167 285	0,1578	63 667	1 898
Cantabria	1 408	1 178 612	229 737	0,4214	67 369	1 032
Pais Vasco	1 993	1 400 364	593 190	0,2832	34 585	684
Comunidad Foral de Navarra	853 024	680 928	172 096	0,3003	24 580	829
La Rioja	539 690	462 370	77 320	0,2681	13 248	217
Aragón	2 330	1 964 790	366 169	0,298	73 237	1 666
Comunidad de Madrid	6 965	4 215 295	2 750 434	0,4821	103 834	1 359
Castilla y León	7 604	6 353 358	1 251 488	0,5083	114 973	3 312
Castilla-la Mancha	4 210	3 461 445	748 566	0,4106	50 249	1 566
Extremadura	2 051	1 736 490	315 366	0,2958	28 774	687
Cataluña	4 623	3 018 542	1 604 506	0,2417	714 520	4 591
Comunidad Valenciana	13 170	6 173 900	6 996 646	1,59	291 808	2 482
Illes Balears	7 028	4 226 757	2 801 597	3,0066	432 221	2 530
Andalucia	8 759	2 355 566	6 403 547	0,8478	401 314	4 437
Región de Murcia	12 785	7 851 793	4 934 040	3,8974	43 147	648
Ciudad Autónoma de Ceuta	926 026	759 189	166 837	2,3348	16	16
Ciudad Autónoma de Melilla	67 543	50 519	17 024	0,2543	940	15
Canarias	4 679	693 856	3 985 676	2,1373	398 035	2 630
Portugal	11 711	6 057 845	5 654 081	0,5398	433 160	2 239
Norte	2 047	1 346 548	701 293	0,1889	60 642	498
Algarve	2 397	955 699	1 442 223	3,5577	127 277	454
Centro	2 043	1 408 941	634 108	0,2679	94 715	500
Lisboa	3 283	1 315 315	1 968 069	0,7182	83 021	343
Alentejo	802 672	605 917	196 755	0,2563	29 787	160
Região Autónoma dos Açores	278 305	184 312	93 993	0,3916	7 195	86
Região Autónoma da Madeira	858 753	241 113	617 640	2,5417	30 523	198
Greece	12 499	5 731 833	6 767 976	0,6149	737 953	9 022
Anatoliki Makedonia, Thraki	519 946	417 534	102 412	0,1689	23 415	353
Kentriki Makedonia	1 224	821 238	402 817	0,2118	102 896	1 126
Dytiki Makedonia	205 420	180 094	25 326	0,0859	3 886	87
Thessalia	737 899	543 140	194 759	0,2638	28 637	539
Ipeiros	406 662	327 667	78 995	0,2337	14 658	250
Ionia Nisia	885 332	254 551	630 781	2,9168	82 210	841
Dytiki Ellada	645 799	405 603	240 196	0,3299	22 456	262
Stereia Ellada	525 400	338 489	186 911	0,3333	34 535	537
Peloponnisos	890 210	580 378	309 832	0,5153	46 485	570
Attiki	2 531	1 055 465	1 476 512	0,3771	62 915	702
Voreio Aigaio	314 175	157 636	156 539	0,7671	22 316	403
Notio Aigaio	2 007	385 841	1 621 826	5,3752	159 116	1 900
Kriti	1 605	264 197	1 341 070	2,2392	134 428	1 452

Příloha č.4. Zahraniční návštěvnost evropských regionů NUTS II za rok 2004 (v mil. příjezdů do ubytovacích zařízení)

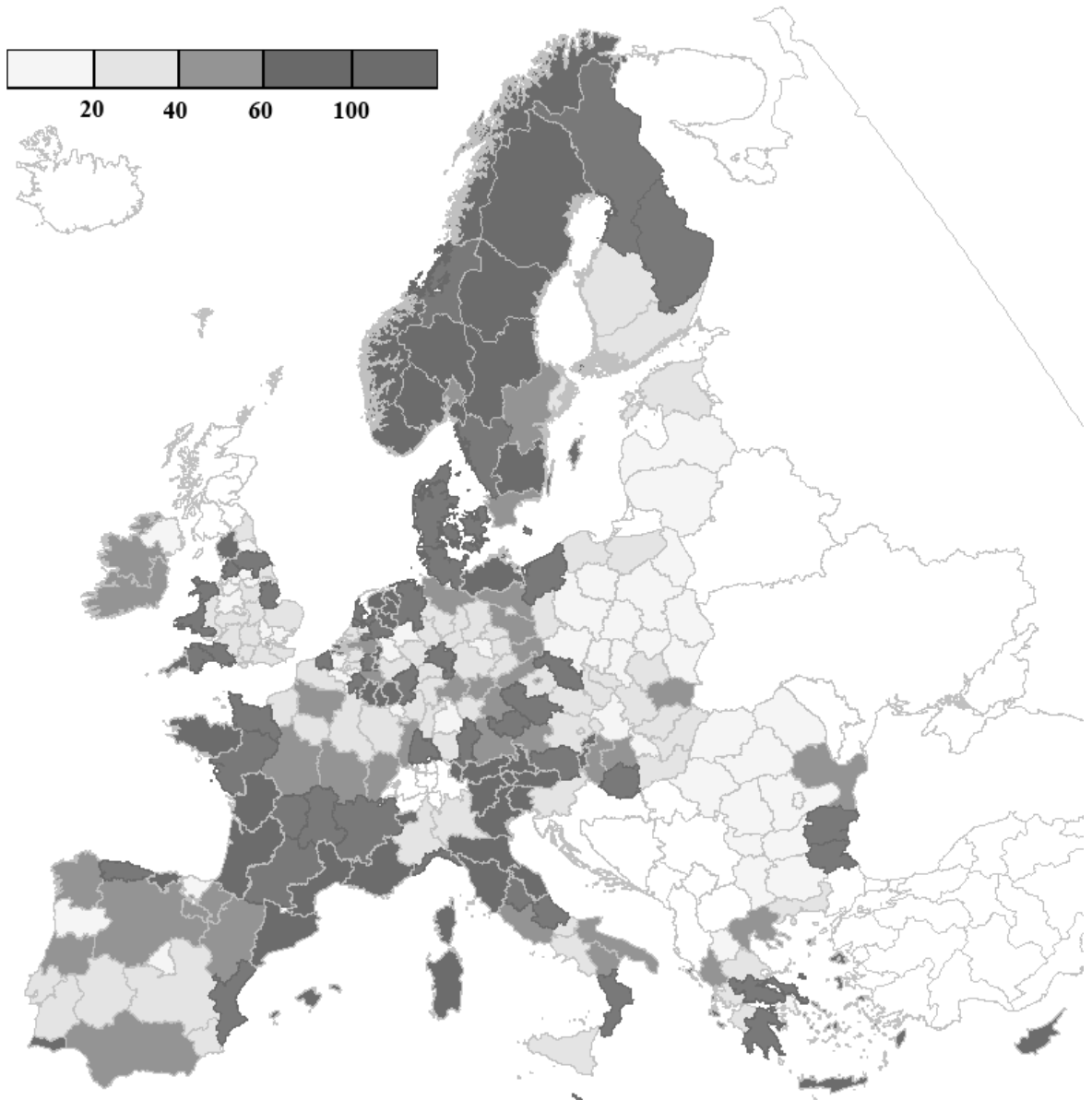
Pramen: Data: Eurostat, Mapa: GfK Macon, zpracováno v programu Global Mapper

Příloha č.5. Zahraňiční návšřěvnost evropských regionů NUTS II za rok 2004 v relativním vyjádřění (přijezdy do ubytovacích zařízení na 1000 obyvatel)

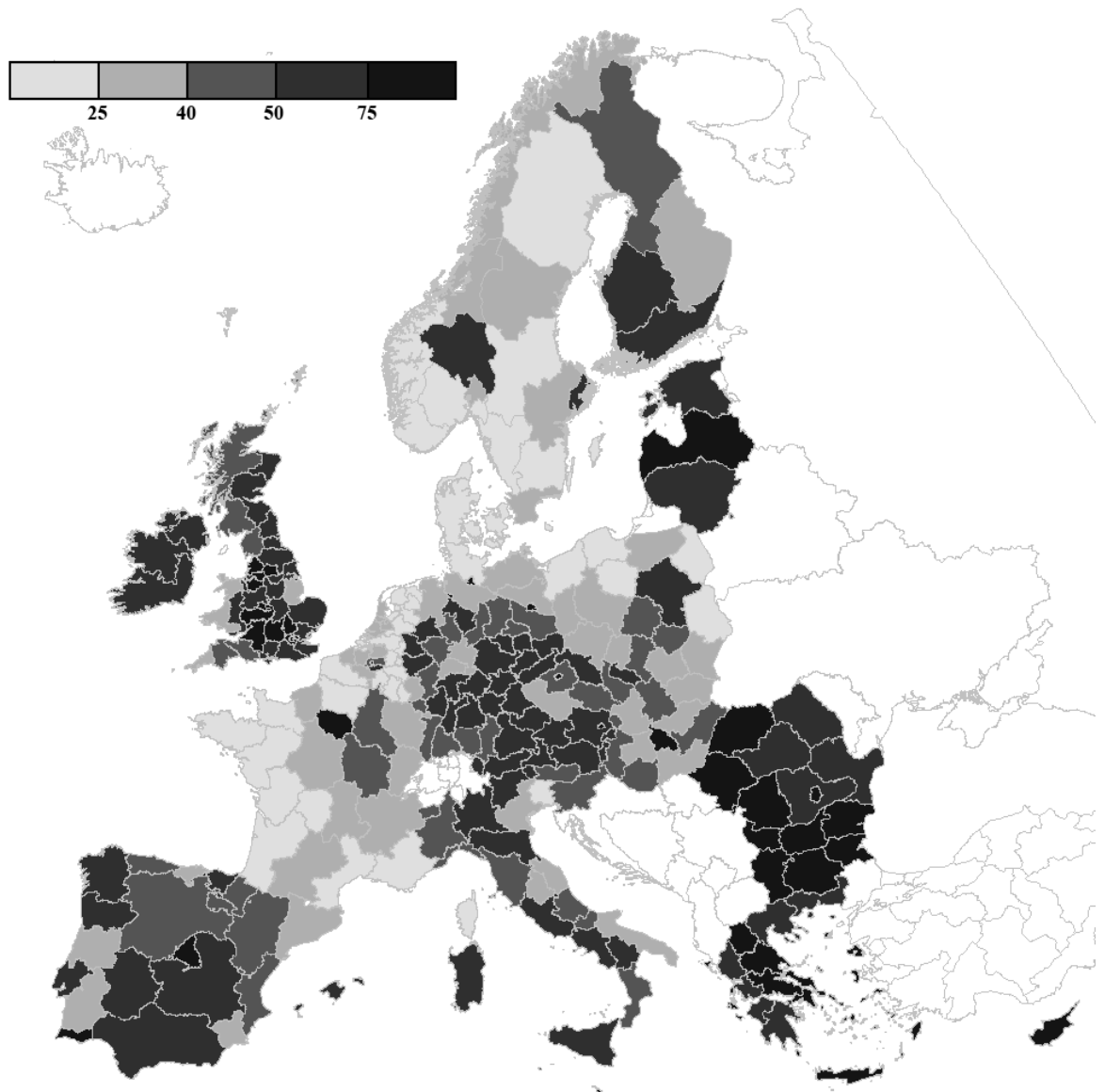
Pramen: Data: Eurostat, Mapa: GfK Macon, zpracováno v programu Global Mapper

Příloha č.6. Počet lůžek ve všech ubytovacích zařízeních evropských regionů NUTS II za rok 2004 v relativním vyjádření (počet lůžek na 1000 obyvatel)

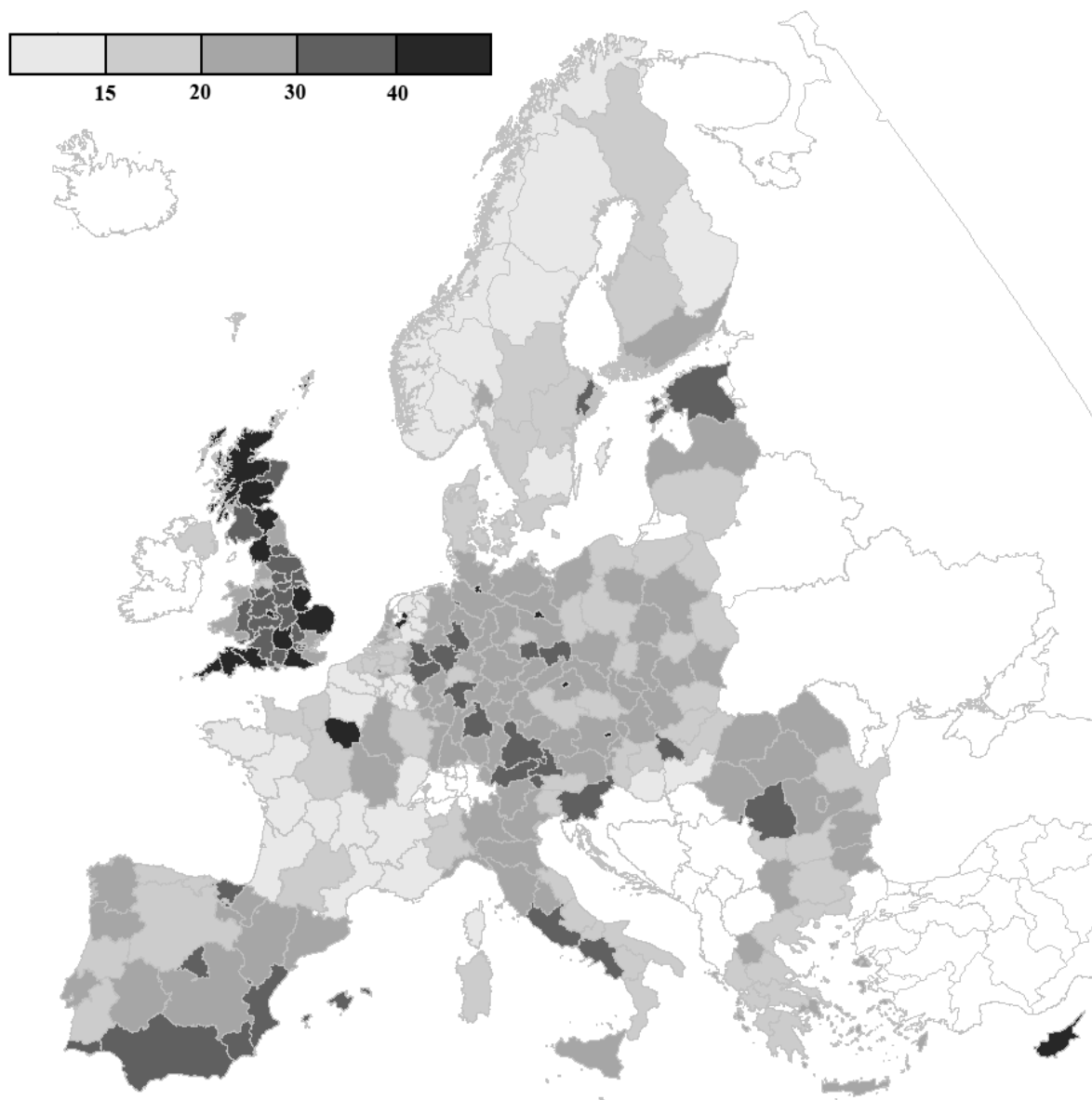
Pramen: Data: Eurostat, Mapa: GfK Macon, zpracováno v programu Global Mapper

Příloha č.7. Poměr počtu lůžek v hotelech a podobných ubytovacích zařízeních oproti počtu lůžek v ostatních ubytovacích zařízeních v evropských regionech NUTS II za rok 2004 (v %)

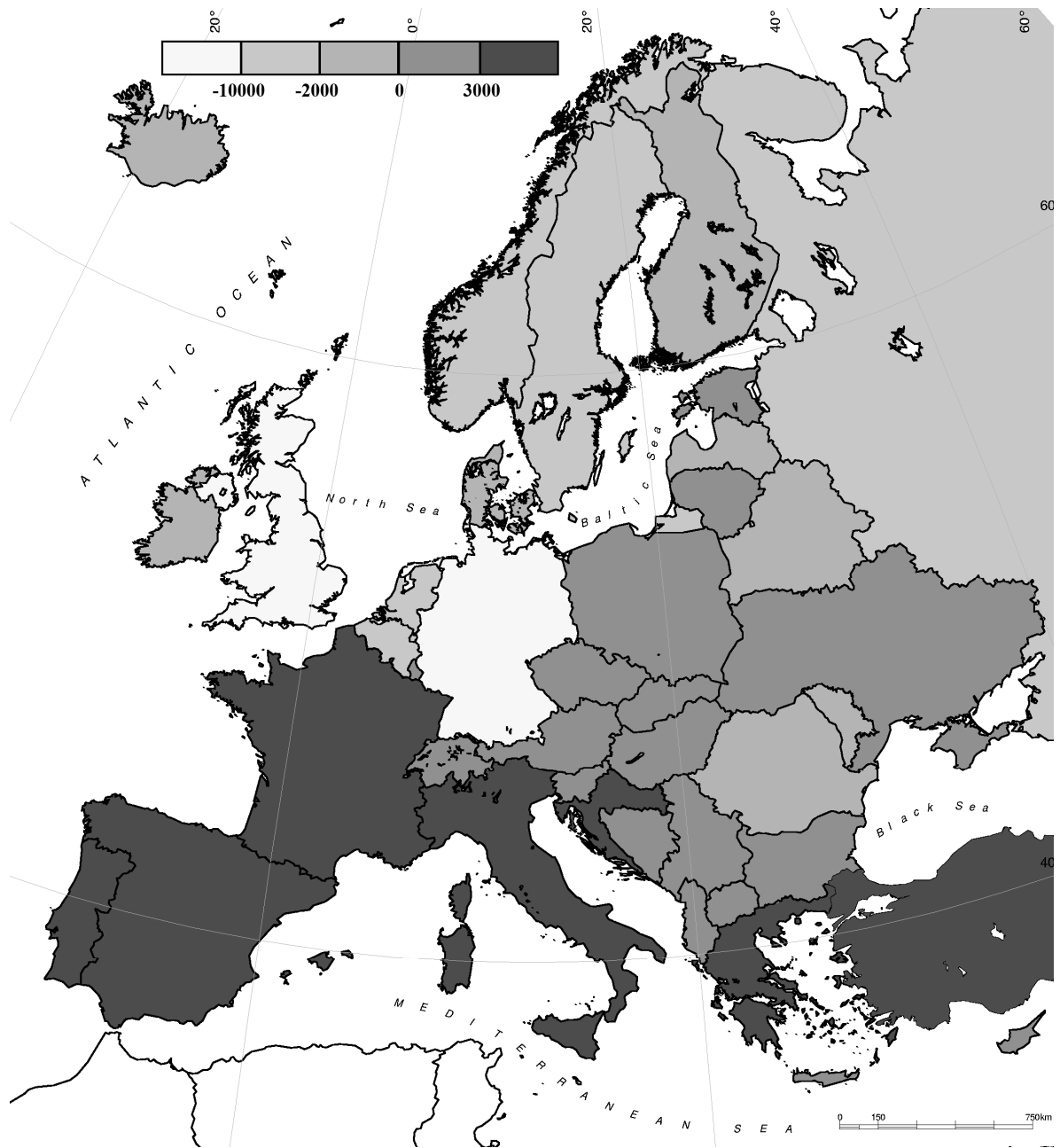
Pramen: Data: Eurostat, Mapa: GfK Macon, zpracováno v programu Global Mapper

Příloha č.8. Využití ubytovací kapacity v evropských regionech NUTS II za rok 2004 (v %) ⁴³

Pramen: Data: Eurostat, Mapa: GfK Macon, zpracováno v programu Global Mapper

Příloha č.9. Saldo cestovního ruchu v evropských zemích v roce 2003 (v mil. USD)

Pramen: Eurostat